

T.C.

KARAMANOĞLU MEHMET BEY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'AN-I KERİM'DE YEMİN EDİLEN ZAMAN KAVRAMLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Duran Ali YILDIRIM

Tezi Hazırlayan

Recep AZAKAR

KARAMAN – 2020

	ENSTİTÜ TEZ ONAY FORMU	Doküman No	FR-285
		İlk Yayın Tarihi	05.02.2018
		Revizyon Tarihi	25.10.2020
		Revizyon No	01
		Sayfa No	1/1

KUR'SN-I KERİM'DE YEMİN EDİLEN ZAMAN KAVRAMLARI

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 09 / 12 / 2020

Bu tez, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 26/11/2020 tarih ve 52/794 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Hazırlayan

Kalite Sistem Onayı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ	2
BİRİNCİ BÖLÜM	4
KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE ZAMAN VE YEMİN	4
A. ZAMAN KAVRAMININ ANLAM ÇERÇEVESİ	4
B. ZAMANIN ÖNEMİ	6
C. KUR’AN-I KERİM’DE ZAMAN KAVRAMININ KULLANIMI	7
1. Kur’an da Geçen Zaman Kavramları	12
a. Asr:.....	12
b. Dehr:.....	12
c. Vakt:.....	13
d. Hîn:.....	13
e. Yevm:.....	13
f. Sermed:.....	13
g. Bağteten:.....	13
h. Lemhu’l-basar:	14
i. Leyl:	14
j. Fecr:.....	14
k. Subh:.....	15
l. Duhâ:	15
m. Nehâr:	15
n. Şehr:	15
o. Sene:.....	15
p. Ahkâb:.....	16

q. Ebed:.....	16
r. Huld:.....	16
s. Sâ'a:.....	17
t. Mevkat:	17
u. Mikat:	17
v. Müddet:	17
w. Emed:	17
x. El'an:	17
y. Ecel:.....	17
D. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE YEMİN.....	23
1. Kur'an'da Yeminler	25
2. Yeminin Kısımları	37
E. YEMİN VE ÖNEMİ.....	40
İKİNCİ BÖLÜM.....	43
A. KUR'AN-I KERİM'DE YEMİN VE ZAMAN KAVRAMLARI	43
1. Kur'an-ı Kerim'de Geçen Zaman Kavramları	43
2. Kur'an-ı Kerim'de Yemin İfadesinin Kullanımı	46
3. Kur'an-ı Kerim'de Zaman Kavramına Yemin Edilmesi	49
B. KUR'AN-I KERİM'DE YEMİN EDİLEN ZAMANLAR.....	58
1. Fecr vakti.....	58
2. Şafak Vakti.....	61
2. 1. Ufuktaki Kızılılık	61
2. 2. Ufuktaki Beyazlık	62
3. Sabah	63
3. 1. Ağaran Sabah	63
3. 2. Teneffüs Eden Sabah.....	64
4. Duhâ (Kuşluk Vakti)	66
5. Şems Kelimesi.....	66
6. Gündüz Vaktine Yemin.....	69
6. 1. Tecelli Eden Gündüze.....	69
6. 2. Açılıp Aydınlanan Gündüze.....	69
7. Gece'ye Yemin.....	70

7. 1. Bürüyüp Örten Geceye.....	70
7. 2. Gündüzü Takip Eden Karanlık Geceye.....	73
7. 3. Gelip Giden Geceye.....	74
7. 4. Sakin Geceye.....	74
7. 5. On Geceye.....	75
7. 6. Gece ve Topladığı Şeylere Yemin.....	76
8. Asr'a Yemin.....	77
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA.....	85

ÖNSÖZ

Rahman ve Rahim Allah'ın adıyla.

Allah Teâlâ'nın insanları muhatap alıp ilahi mesajlarıyla aydınlattığı yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'de yer alan konulardan ikisi de “zaman ve yemin” kavramlarıdır. Bu iki kavram, Kur'an'ın ilk muhatabı olan insanla buluşmasından beri insanlığın zihnini sürekli meşgul etmiştir. Hatta bazı ayetlerde bu iki kavram (zaman ve yemin) birbirleriyle bağlantılı olarak insanlara hitap ettiğinde daha da bir esrarengiz hale bürünmüş ve muhatapları tarafından bu ayetlerdeki murad-ı ilahi günümüze kadar sorgulanmıştır.

Zaman terimi, insanları uzun süre düşündürmüş fakat şimdiye kadar akıl ve deney yoluyla elde edilmiş kesin bir bilgiyle açıklanmış değildir. Zaman hakkında bugün bildiklerimizin çoğu belki bu konuda mutlak olan gerçeklerin çok az bir miktarıdır. Bu kavram ile ilgili birçok soru bu gün hala cevaplanmayı beklemektedir.

Kur'an'ın muhtevasında dikkati çeken diğer husus da yeminlerdir. Allah Teâlâ, Kur'an'da pek çok konu üzerine yemin etmekte hatta bazı ayetlerde Hz. Peygamber'e yemin etmesi hususunda yol göstermektedir. Söz konusu yeminler, bazı ayetlerde zaman kavramı üzerinde kullanılarak tekrar edilmektedir. Biz bura da Kur'an-ı Kerim'de yer alan ve üzerine yemin edilen zaman kavramlarını ele alacağız.

Konunun seçiminden itibaren, çalışmanın değişik aşamalarında yapıcı tenkit ve önerileriyle çok değerli katkılarda bulunan Dr. Öğretim Üyesi Duran Ali YILDIRIM hocam'a ve tezimi inceleme zahmetinde bulunan diğer hocalarıma çok teşekkür ederim.

Gayret bizden Tevfik Allah'tandır.

ÖZET

Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın, üzerinde yemin ettiği konulardan birisi de zamanlardır. Allah'ın hangi zamanlara ne maksatla yemin ettiğini bu çalışmamızda elimizden geldiği kadar araştıracağız.

Birinci bölümde; kavramsal olarak zaman ve yeminden; yeminin kısımlarından, yemin çeşitlerinden ve yeminin öneminden bahsedeceğiz.

İkinci bölümde; genel olarak Kur'an da Yemin ve Zaman kavramlarından, Kur'an-ı Kerim'de Yemin kavramının kullanımından, zamana yemin edilmesinden ve Kur'an da geçen yeminlerden bahsedeceğiz. Allah'ın, Kur'an da neden yemin ettiğini, nelere yemin ettiğini ve hangi zamanlara yemin ettiğini araştıracağız ve Kur'an-ı Kerim de Yemin edilen zaman kavramlarının önemini değerlendireceğiz.

Zaman, insanların uzun süredir üzerinde düşündüğü kavramalardan biridir. Şimdiye kadar akıl ve deney yoluyla elde edilmiş kesin bir bilgiyle açıklanmamıştır. Zaman hakkında bugün bildiklerimizin çoğu belki bu konuda ki mutlak gerçeğin çok az bir miktarıdır. Zaman ifadesiyle ilgili birçok soru bugün halen cevaplanmayı beklemektedir. Zamanın fiziksel bir varlık olarak var olup olmadığı hususu fizik alanında da en önemli çözilemeyen konulardandır. Zamanın akıp akmadığı veya hangi yönde aktığı konuları da aynı şekilde fiziğin en tartışmalı meselelerindedir.

Yemin, sağlam toplumsal bağların ve güvenilir dostane ilişkilerin kurulması için önemli bir vasıta. Bu vasıtayı Kur'an-ı Kerim'de çokça görmemiz mümkündür. Söz konusu bu yeminler, sûreyi okumaya niyetlenen kişilerin daha başlangıçta dikkatini çekmekte ve sûrenin farklı bir havada okunmasına vesile olmaktadır.

Kur'an da ki yeminler ve zaman konusu Kur'an'ın diğer konularında olduğu gibi büyük bir öneme sahiptir. Allah'ın muhataplarının iletişim dilini kullanarak yemin kavramlarıyla bunu desteklemesi bu önemi göstermektedir. Allah, (c.c.) yemin ifadeleriyle hem üzerine yemin edilene hem de yeminin kendisine dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Zaman, Yemin, Dehr, Tefsir

ABSTRACT

The time is one of the concepts that Allah swore on in the Holy Qur'an. In this study, we will investigate as much as we can, when and for what purpose Allah swore on.

In the first part, the concept of time and oath, parts of oath, types of oath and importance of oath are emphasized conceptually.

In the second part; In general, we will talk about the concepts of Oath and Time in the Quran, the use of the concept of Oath in the Quran and the oath of time, also the oaths in the Qur'an. We will investigate why Allah swore an oath in the Quran, to what and when Allah swore; also we will evaluate the importance of the concepts of time sworn in the Quran.

Time is one of the concepts people have been thinking about for a long time. Until now, it has not been explained with precise information obtained through reason and experiment. Much of what we know today about time is perhaps a very small amount of the absolute truth about it. Many questions about the time expression still await answers today. The issue of whether time exists as a physical entity is one of the most important unsolved issues in the field of physics. Whether time is flowing or in which direction it flows are likewise among the most controversial issues in physics.

Oath is an important means of establishing strong social ties and reliable friendly relations. It is possible to see this tool a lot in the Quran. These oaths in question attract the attention of those who intend to read the surah from the very beginning and are instrumental in reading the surah in a different atmosphere.

Oaths in the Quran and the subject of time are of great importance as in other issues of the Quran. Allah's support for the concepts of oath by using the communication language of his interlocutors shows this importance. With the expressions of oath (c.c.), Allah draws attention to both the sworn oath and the oath itself.

Keywords: Quran, Time, Oath, Dehr, Tafsir

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhisselam

c.c. : Celle Celâlühü

c. : cilt

çev. : çeviren

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

h. : Hicri

Hz. : hazreti

m. : Milâdî

r.a. : Radıy Allahu anh

s. : sayfa

s.s. : sayfa sayıları

tsz. : tarihsiz

v. : vefatı

vb. : ve benzerleri

vd. : ve diğçerleri

y.y. : Yayın yeri yok

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kur'an-ı Kerim, üslûbu, bahsettiği konuları, kapsadığı kavramları, gönderiliş şekli ve daha birçok özelliği ile farklı alanlarda uzmanlaşmış pek çok kişinin dikkatini çekmiş, bu konularla ilgili olarak çokça çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar içinde ise en dikkat çekici olanları, Kur'an-ı Kerim'in üslûbu ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar olmuştur. Bu araştırmalarda Kur'an-ı Kerim, üslûbu, hikmetleri, faydaları ve işlevleri bakımından incelenmiş, ortaya bazen bir birini tamamlayan, bazen de birbiri ile çelişen pek çok bilgi çıkmıştır.

Bu çalışma genel olarak Kur'an-ı Kerim de yemin ve zaman kavramları, Kur'an da yemin kavramının kullanımı ve zamana yemin edilmesi, bunun sebep ve hikmetleri ele alınacaktır. Allah'ın, Kur'an da neden yemin ettiğini, nelere yemin ettiğini ve hangi zamanlara yemin ettiğini araştıracağız ve Kur'an-ı Kerim de Yemin edilen zaman kavramlarının murad-ı ilahisini anlamaya çalışacağız.

Yeminin Kur'an da bu kadar sık kullanılması hiç şüphesiz konunun araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Ayrıca Kur'an'ın üslûp özelliklerinde olması da konuya ayrı bir önem katmaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Kur'an ilimleri içinde yer alan "Yeminler," Kur'an-ı Kerim'in eşsiz ve etkileyici üslûbunun önemli kavramlarından. Zira Allah Teâla, insanları İslam'a davet ederken, bu önemli irşat ve tebliğ üslubuna indirdiği yüce kitabında yer vermiştir. Durum böyle olunca bu anlatım tarzları hem tefsir hem de edebiyat ve belagatle ilgilenen âlimlerin dikkatini çekmiş ve bu konularla ilgili pek çok eser yazılmıştır. Tezimiz için gerçekleştirilen kaynak taraması sonucunda, Kur'an'ın iletişim tekniklerinden olan bu konunun çok dar kapsamda ve benzer ifadelerin sıralanması biçiminde ele alındığı, iletişim işlevlerine ise ya hiç yer verilmediği ya da eğitim, belagat gibi konuların içinde kısa bir şekilde incelendiği görülmüştür.

Yapılan kaynak taraması sonucuna da baktığımızda bu konularla ilgili bilgiler birbirini yinelemekte ve konuyla ilgili bir literatür boşluğu bulunmaktadır. Bu çalışma bu alanlardaki literatür boşluğunun kapanmasını sağlayacak verileri sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın esasını teşkil eden , Kur'an da yemin edilen zaman kavramları araştırılırken ilk olarak tefsir kitapları ele alınıp, konularla alakalı olarak diğer kaynak eserlere de müracaat edilmiştir. Konuyla alakalı ayetlerin tefsir ve açıklanmasında İslam literatürüne girmiş kaynak tefsirlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca konu hakkında yazılmış tez, makale ve bildirilere de bakılmıştır.

Ayetlerin meâli konusunda, Yüce Kur'an ve Açıklamalı-yorumlu meâli¹ isimli eser ile Kur'an-ı Kerim ve açıklamalı meâli² isimli eserler esas alınmıştır.

¹Şener, Abdulkadir, Sofuoğlu, Cemal, Yıldırım, Mustafa, *Yüce Kur'an ve Açıklamalı Yorumlu Meâli*. TDV.Yay. İzmir, 2016.

²Karaman, Hayrettin, Özek Ali, Dönmez İbrahim Kafi, Çağrı Mustafa, Gümüş Sadrettin, Turgut Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, TDV Yay. Ankara, 2017.

Ancak ayet meâllerinde konuya yaklaşımı bakımından uygunluk arz eden diğer meâllerden de istifade edilmeye gayret edilmiştir. Ayetlerin meâlleri verilirken, meâller arasında karşılaştırmalar yapılarak konuya uygun anlamların verilmesine dikkat edilmiştir. Konuya ilişkin ayetler sarf edilirken, ayetle ilgili farklılık oluşturan tefsirlere özellikle yer verilmiştir.

Araştırmamızın konusunu incelerken bazı sınırlamalara dikkat ettik. Zamana ilişkin Kur'an da geçen kelimelerin genel bir tanımını yapılarak üzerine yemin edilen zaman kavramları incelenmiştir. Yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkan tespitler sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE ZAMAN VE YEMİN

A. ZAMAN KAVRAMININ ANLAM ÇERÇEVESİ

Lügatta “kısa veya uzunca bir vakit, eksik yada fazla devam eden, bölünebilir süre” anlamını ifade eden “Zaman,” geçmişte altı ayı geçmeyen bir süre maksadıyla kullanılmıştır. Dil bilginleri, zamanın iki ile altı ay arasındaki bir süreyi içine aldığını söylerler. Ebû Heysem, (v.1040) Zaman için iki ile altı aylık bir müddeti kapsayan bir süre dilimi için kullanıldığını ifade etmektedir.³ Zaman ifadesi, bir yılın değişik periyotları, mevsimleri, devirleri ve bir kimsenin idari yönetimde bulunduğu süreler için de kullanıla gelmiştir. Kelimenin çoğuluna baktığımızda “ezmân” ın, “bir insanın yaşam süresi, “ömür” anlamını ifade ettiği de görülmektedir. “Meyve zamanı, hurma zamanı, panayır zamanı” ifadelerinde de geçtiği görülen bu kavramın belli durum ve hâdiselerin, her yıl meydana geldiği devirler için de kullanıldığı görülmektedir.

Farklı uzunluktaki süreler için **ân** (şimdiki zaman), **asır** (belirli veya sonlu süre), **dehr** (kesintisiz, sonsuz zaman) gibi kavramların kullanıldığına da şahit olmaktayız.⁴

Arap Dil bilginleri zaman ve dehr kelimelerinin aynı anlama gelip gelmedikleri konusunda farklı görüşler sunmuşlardır. Zaman ve dehr kavramlarının aynı olduğunu söyleyen Dil bilginleri yanında bu iki kavramın farklı manalara geldiğini savunan Dilbilimciler de vardır. Bu Dil bilginleri arasında sayabileceğimiz Ebû Heysem, zamanın, dönemler halinde bölünebildiğini, “dehr”in ise bölünemeyeceğini ifade etmektedir.⁵

³İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII/199. (Esmâ Paslı, *Kur'an da Zaman Kavramı ve "An" Yüksek Lisans Tezi*, s.3)

⁴Kutluer, İlhan, *Zaman*, DİA. İstanbul. 2013 XXXIV s. 111.

⁵İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XIII/199. (Esmâ Paslı, *Kur'an da Zaman Kavramı ve "An" Yüksek Lisans Tezi*, s.3)

Zaman kavramının tanımı hususunda tam bir fikir birliğinin bulunmamasına karşın, “Zaman” ın, yaşadığımız bu Âlemde ölçülmesi ile ilgili hiçbir sorun bulunmamaktadır. Zaman, fizik kanunlarında en hassas ölçülebilen niceliklerden birisi olmuştur. Zamanın ölçülmesinde temelde iki ayrı metot bulunmaktadır: Atomik ölçümde, atomların içsel enerji sevipleri arasındaki geçişlerde ortaya çıkan elektromanyetik ışımının karakteristik frekansı kullanılır. Dinamik ölçümde, gök cisimlerinin evrendeki döngüsel hareketleri incelenir. Bu ölçümlerle ay ve güneş takvimleri oluşturulmuş olmaktadır. Bu takvimlerle elde edilen süreler yıl, ay, hafta ve gün gibi bölümlere ayrılarak kullanılmaktadır.⁶

“Zaman”, fizikte, uzaysal boyutu bulunmayan, ölçülebilir bir süre aralığını ifade eden bir parametre olarak düşünülmektedir. Zaman, evrende gerçekleşen bütün olayların bizatihi içinde olarak doğrudan onunla organik bir bağla bağlanmaktadır. Doğadaki sebep ve sonuç bağlantısı zamanın akış yönü ile ilgilidir. Bu akış istikameti tersine döndürülebilir mi? Kuramsal olarak bu mümkün gibi gözükse de uygulamaya geçilmesi nasıl mümkün olacaktır? Bu çeşit soruları arttırmak mümkündür. Akıl ilimleri ile bazı sonuçlar elde edilmiştir, ancak bu bilgiler zamanın temel konularını aydınlatmak için yeterli olmamıştır.’’⁷

“Zaman” kavram olarak Kur’an da geçmemekle beraber gerek bunun yerine kullanılan gerekse zamanın sadece bir bölümünü veya bir parçasını ifade eden pek çok terimin, kavramın ve ifadenin kullanıldığını görmekteyiz. Zaman yerine kullanılan kavramlar arasına “dehr” ve “vakt” kelimelerini örnek gösterebiliriz.

⁶ Çil, Ünal Ayşe, *Kur’an’da Zaman Kavramı*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Kelam Araştırmaları. 9:1, 2011, ss.335-364., s. 335,336.

⁷Stephen, Hawking, *Zamanın Daha Kısa Tarihi*, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.

Zaman, ifade olarak günlük yaşantımızdaki kullanımında geçerli olan çağ, devir gibi anlamlar da ön plana çıkmaktadır. Zaman, kavram olarak Kur'an da geçmese de ilgili tüm kelimeleri bünyesinde toplayan bir nevi şemsiye rolünü üstlenmektedir.

B. ZAMANIN ÖNEMİ

Kur'an'a ve sünnetin mesajlarına bakıp anladığımızda, Dünya âlemindeki yaşam alanına ait bütün her şeyin insana hizmet için var edildiğini, insana özel olduğunu görmekteyiz. Yerdeki ve gökteki her şey, dünya ve içindekiler, uzay ve içindekiler insan için yaratılmıştır. Zaman da buna dahil dir. *“Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar sağlayacak şeylerle denizde seyreden gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip kendisiyle ölmüş toprağı dirilttiğı yağmurda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır.”*⁸ Dolayısıyla Kur'an'da ve sünnette zaman ve zamanın önemi dediğimizde insanın hayatına ilişkin bir şeyden bahsetmiş oluyoruz.

Nasıl ki insan için kâinat önemli dünya ve içindekiler önemli ise şu içinde yaşadığımız evrenin en önemli unsurlarından biri olan zaman olgusu da insan hayatında vazgeçilmez bir unsurdur. Ömrü boyunca bütün bir hayatını buna göre planlamak durumundadır.

Kur'an, hayatın ve ölümün insan için imtihan sebebi olup var edildiğini, insanın ise Allah'a kulluk ve ibadet için yaratıldığını zikretmektedir.

⁸Bakara 2/164.

“O, ölümü ve hayatı, amel/davranış bakımından hanginizin daha güzel olacağını imtihan etmek için yarattı.”⁹ ayetiyle bunu zikrediyor. Dolayısıyla zaman Kuran’da önemli, hadislerde önemli, çünkü o zamanın içerisinde insan yaşamaktadır.

İnsanın yaşadığı zaman dilimine ömür ve hayat denilmektedir. Kur’an’a göre insanın elindeki en değerli nimetlerden birisi de zaman dır. Çünkü o zamanın içerisinde yaşam nimetiyle anlamlı olan can nimeti, din nimeti, akıl nimeti, irade nimeti bulunmaktadır. Allah cc Kur’an-ı Kerim de şöyle zikrediyor: *Hakikaten insanı yaratmamızdan önce üzerine öyle uzun bir zaman gelip geçti ki, (o vakitlerde insan), henüz anılan bir şey değildi.*¹⁰

İnsan daha yaratılmadan, olmayan varlık bilincini yaşam nimetiyle elde etmiştir. Böylece var olmanın izzet ve şerefine ulaşmış olmaktadır. İnsan yaşam sayesinde kendisinin farkına varmıştır. Yani doğumumuzdan, kendimizden, bir varlık oluşumuzdan haberimiz yok iken varlık bilincimiz oluşmuş olmaktadır. Bu da insana tahsis edilen zaman içinde ve sayesinde meydana gelmiştir.

C. KUR’AN-I KERİM’DE ZAMAN KAVRAMININ KULLANIMI

Kur’an da zaman, kavramsal olarak geçmemesine rağmen bu anlamı ifade eden çokça terime şahit olmaktadır. Zamanın devamlılığı için kullanılan “ebed” otuz sekiz âyette yer almaktadır.¹¹ Gece ve gündüzden birinin ya da diğerinin kıyamete kadar sürekli kılınması mümkün iken Allah’ın bunları peş peşe getirmesini O’nun eşsiz kudretine delil olarak gösteren âyetlerde “süreklilik” anlamında iki yerde “sermed” kelimesi kullanılmaktadır.¹²

⁹Mülk 67/2.

¹⁰İnsan 76/1.

¹¹Muhammed, Fuâd b. Abdülbâkî *el-Mu cemül’l-Müfehres li-elfâzi l-Kur âni l-Kerîm* (Kahire- Beyrut 1364/1945), ecl md. 337.

¹²el-Kasas 28 /71-72.

Gerek kâinatın gerekse fert ve toplumların ömürlerinin Allah tarafından belirlendiğine dair âyetlerde belirlenen sürenin sonunu bildiren “ecl” tabiri ile Kur’an’da çokça geçmektedir.¹³ “Çok uzun, sürekli zaman” anlamındaki “dehr” bir yerde Câhiliye devri insanının dünyada hayatını ve ölümü hiç durmadan akıp giden zamanın öğütücü etkisine bağlayıp ahireti inkâr eden tutumu kınanırken¹⁴ bir yerde de insanın yeryüzünde henüz görünmeden önce “çok uzun bir dönemin (hînun mine’ d-dehr) geçtiğini vurgulamak üzere kullanılmıştır.¹⁵ Zaman, sermed ve dehr kelimeleri daha sonra felsefî terimler haline gelmiş, dehrden türetilen “dehriyye” ise kelâm ve İslâm felsefesinde materyalist-ateist bir düşüncenin adı olmuştur.¹⁶

Kur’ân-ı Kerîm’de zamanı ifade eden farklı kelimeler hem bir işin ya da ibadetin yapılış vaktini bildirmek yahut tarihî bir olaya dikkat çekmek amacıyla da yer almaktadır. Yevm (gün), şehriyye (ay) ve sene (yıl) gibi sınırlı zaman belirten kavramlar arasında en çok kullanılanı yevm dir. Kur’an’da yevm kelimesi yirmi dört saatlik tam gün anlamının yanı sıra süre kaydı olmaksızın zaman dilimi anlamında da kullanılır.

Kıyamet ve Âhirete dair âyetlerde “kıyamet günü, son gün, hesap günü, ayırım günü, din günü” gibi ifadeler çok sık geçer. Göklerin ve yerin yaratılışıyla ilgili âyetlerdeki yevm kelimesinden çok uzun süreli kozmolojik evrelerin kastedildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Secde sûresinde¹⁷ kozmik yaratılıştan bahseden açıklamanın ardından gelen “sizin saydıklarımıza göre bin yıl tutan bir gün” sözü de bunu göstermektedir. Başka bir âyette de meleklerin Allah’a yükselişinin “miktarı elli bin yıl” tutan bir günü aldığı bildirilir.¹⁸ Kur’an’da zamanla ilgili bir başka kavram olan “sâat” genellikle kâinatın son

¹³M. F. Abdülbâkî, *el-Mu‘cem*, “ecl” md.337.

¹⁴Câsiye 45/24.

¹⁵İnsân 76/1.

¹⁶Kutluer, *Zaman*, c. XXXIV / s. 111.

¹⁷Secde 32 /4-5.

¹⁸Hac 22 /47; ayrıca bk. Meâric 70 /1-4.

bulacağı anı ifade etmekte, bazı âyetlerde de insanların ecellerinin değişmezliği bağlamında geçmektedir.¹⁹

Gök cisimlerinin hareket ve konumlarının oluşturduğu matematik referans sistemi sebebiyle gün, ay ve yılların hesaplanabilir oluşu Kur'an'da özellikle vurgulanmaktadır.²⁰ Gün, ay ve yıllar Allah tarafından bir düzene ve hesaba bağlanmış olup bu bilginin, gök cisimlerinin hareketinde matematiksel bir sistem bulunduğu yönünde kişiyi teorik bir fikre sevk etmesi yanında insanların zamanla ilgili işlerini düzenlemeleri bakımından sistemin pratik yararına da dikkat çekilmektedir. Kur'an'da bir tam gün, namaz vakitleriyle de ilişkilendirilerek sabah,²¹ öğle,²² gün ortası,²³ ikindi,²⁴ akşam,²⁵ yatsı,²⁶ sabah ve akşam,²⁷ gibi zaman dilimlerine ayrılır. Bazı âyetlerde fecir,²⁸ kuşluk vakti,²⁹ asır,³⁰ örnekleriyle zamana yemin edilmesi bu kavramın değerine işaretler. Hilâlin ilk doğuşu yeni bir ayın yada yılın başlangıcını göstermekte olup ramazan orucu³¹ ve hac³² gibi her yıl tekrarlanan bazı ibadetlerin ve diğer uygulamaların özel zamanlarını tayin bakımından görülmesi önem taşımaktadır. Ayların sayısı Allah tarafından on iki olarak tespit edilmiştir; bunlardan dördü haram aylardır.³³ Kur'an'da yalnız Ramazan ayının adı geçer.³⁴ ayrıca değişik ifadelerle bazı zamanların özel değer taşıdığına işaret edilir.

¹⁹Kutluer, *Zaman*, Cild: 44, s. 111-114.

²⁰En'âm 6/96; Rahmân 55/5.

²¹Nûr 24/58.

²²Rûm 30/18.

²³Bakara 2/238.

²⁴Asr 103/1.

²⁵Rûm 30/17.

²⁶Nûr 24/58.

²⁷İnsân 76/25.

²⁸Fecr 89/1.

²⁹Duhâ 93/1.

³⁰Asr 103/1.

³¹Bakara 2/185.

³²Bakara 2/189.

³³Tevbe 9/36.

³⁴Bakara 2/185.

Müslümanlar için bütün zamanların en değerlisi Kur'an'ın indirildiği, bin aydan daha hayırlı olan,³⁵ Kadir gecesidir.³⁶

Müfessirler kitaplarında “zaman” kelimesini genellikle “çağ, dönem” anlamlarında kullanmışlardır. Örneğin İbn Münzir en-Nisâbü'rî (v.930) tefsirinde zaman kavramını sadece üç defa zikreder ve “çağ, devir” anlamlarında kullanır.³⁷

Ebû İshak es-Sa'lebî'nin (v.427/1035) ünlü tefsirinde İbn Rahuye'den (v.238/853) rivayet edilen:

*“Ümmetim üzerine öyle bir zaman gelecektir ki, kişi mü'min olarak sabahlayacak, kafir olarak akşamlayacak. Dinini basit dünya menfaatine satacak”*³⁸ hadisinde, zaman kelimesi “devir” anlamında kullanılmaktadır.

Zaman kelimesinin günlük kullanımda geçerli olan çağ, devir gibi anlamları dini metinlerde ön plana çıkmaktadır. Zaman kavramı Kur'an-ı Kerim de geçmese de ilgili tüm kelimeleri kapsayan bir tür kavram rolünü üstlendiği anlaşılmaktadır. Bu kavram içinde rol alan tüm kelimeler, zamanı çok çeşitli renkleriyle temsil ederler. Kur'an-ı Kerim de mutlak manada veya mutlaka yakın müphem, belirsiz müddette zamanı ifade eden kelimelerin azlığına mukabil, yıl, ay, gün, gece, gündüz gibi çeşitli uzunlukta ama sınırlı, bölümlü, başlangıç ve sonuç hudutları belli insan hayatının çeşitli dilimlerini anlatan tabirler sıkça kullanılmıştır.³⁹

Zamanın izafî bir kavram olduğu Kur'an'ın birçok ayetinde de dile getirilmektedir. Bu izâfilik dünya ile gayb alemi arasında olduğu gibi dünya hayatında da görülmektedir. Dünya üzerinde geçen bir yılın gayb âleminde bir güne karşı geldiği; hatta

³⁵Kadr 97/1-5.

³⁶Kutluer, Zaman, Cild: 44, s. 111-114.

³⁷İbn Münzir en-Nisaburi, Kitabu Tefsiri'l-Kur'an, Dâru'l-Meâsir, Medine, 2002, c. I / s.154.

³⁸Sa'lebi, *el-Keşf ve'l-Beyan an Tefsiri'l-Kur'an*, III, /125; Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahihu Müslim*, Daru'l-İhya et-Türas el-A'rabi, Beyrut, tsz. “et-Tefsir”, I/186.

³⁹Canan, İbrahim, *İslâm'da Zaman Tanzimi*, CihanYay. İstanbul, 1985. s.25.

dünya üzerinde geçen elli bin yılın gayb aleminde bir güne tekabül ettiği şu ayetlerde ifade edilmektedir:

*“Rabbin katında bir gün, sizin sayacaklarınızdan bin sene gibidir.”*⁴⁰

*“Melekler ve Ruh, miktarı elli bin yıl süren bir gün içinde ona çıkarlar.”*⁴¹

Ayrıca dünyada bir ömür yaşayan insanların yarın ahiret hayatında bu yaşayışı birkaç saatlik bir süre gibi hatırlayacakları ifade edilmektedir: “Allah inkarcılara ‘Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?’ diye sorar. ‘Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık. İşte bilenlere sor’ derler. Allah buyurdu ki: Sadece az bir süre kaldınız, keşke siz bunu bilmiş olsaydınız.”⁴² “Allah sizi çağıracağı gün, tam bir hürmetle O’nun emrine koşacaksınız ve zannedeceksiniz ki kabirlerinizde pek az bir müddet kaldınız.”⁴³

Kehf suresinde bir mağaradaki Yedi Uyurlar diye bilinen gençlerin 300 yıllık bir uyku süresi sonunda uyandıklarında, kendilerini mağarada bir günün az bir bölümü kadar kaldıklarını hissetmişlerdir: “Bunun üzerine biz de kulaklarını tıkayarak mağarada onları yıllarca uyuttuk. Sonra da iki gruptan hangisinin, onların mağarada kaldıkları süreyi daha iyi hesapladığını anlamak için, onları tekrar uyandırdık. ... Ne kadar durup kaldınız? Kimi ‘Bir gün veya günün bir parçası kadar kaldık’ dediler. Kimi de şöyle dedi: ‘Ne kadar durduğumuzu Rabbimiz daha iyi bilir.’”⁴⁴ Oysa onların 300 yıl ve daha da 9 yıl kaldıkları Kur’an’da ifade edilmektedir: “Onlar mağaralarında üç yüz yıl kadar kaldılar ve dokuz yıl da buna ilave etmişlerdir.”⁴⁵

Hz. Üzeyr (as) in merakı ve tekrar dirilme ile ilgili, Allah’a bir soru sorması üzerine Allah Teâlâ onu öldürüp yüz sene sonra tekrar dirilterek sorusunun cevabını vermiştir.

⁴⁰Hacc 22 /47.

⁴¹Meâric 70/4.

⁴²Mü’minun 23/112-113-114.

⁴³Hacc 22 /47.

⁴⁴Kehf 18/11-12-19.

⁴⁵Kehf 18/25.

Bununla ilgili ayet şu şekildedir: “Bunun üzerine Allah onu yüz sene öldürdü, sonra diriltti. ‘Ne kadar kaldın?’ diye sordu. O da, ‘Bir gün, yahut bir günden eksik kaldım’ dedi.”⁴⁶

Zamanla ilgili benzer izafilik insanın uyku halinde gördüğü rüyalarda da vardır. İnsan rüyada çok uzun zaman kat ettiğini hissetmesine rağmen, uyandığında bu rüyanın az bir sürede gerçekleştiğini anlar. Dolayısıyla zamanın geçme süresi insanın içinde bulunduğu duruma çok bağlıdır. Zamanın izafi olduğu insan psikolojisinde de gözlemlenmektedir. İnsanın sıkıntılı hallerinde zaman çabuk geçmez. İnsan sevinçli olduğu zaman ise zamanın çok çabuk geçtiğini hisseder. Bu hemen hemen herkes tarafından hayatının bir döneminde muhakkak yaşanmıştır.

Yukarı da da belirttiğimiz gibi, Kur’an’da, zaman kelimesi lafız (söz) olarak geçmemekle birlikte, zamanı ifade etmek için kullanılan kavramlar çok geniş bir çeşitlilik oluşturur. Bunlardan bazılarını ve hangi ayetlerde geçtiğini aşağıda yer vermeye çalıştık.

1. Kur’an da Geçen Zaman Kavramları

a. Asr: “A-s-r” kökünden , türemiş mastar olarak gelmiştir. Lügatte bir şeyin suyunu, rutubetini çıkarmak için sıkamak, sıkışmak, tıka basa doldurmak gibi anlamlara gelen kelime zamanla alakalı olarak ta farklı manalar verilen bir kelimedir.⁴⁷ Kur’an da Yüzyıl, öğlenden sonraki ikinci vakti olarak geçmektedir.⁴⁸

b. Dehr: Asıl anlam itibariyle “dehr” kelimesi ilk vücuda geldiğinden, son bulacağı ana kadar âlemin süresine denir. Daha sonra kelime “uzun bir müddet” anlamında kullanılır olmuştur. Dehr ve zaman kelimeleri arasında farklar vardır. Zaman, hem kısa hem de uzun bir müddet anlamına gelebilir.⁴⁹ Uzun bir zaman dilimi;⁵⁰

⁴⁶Bakara 2/259.

⁴⁷Firûzâbâdi, Mecduddin Ebû Tâhir Muhammed b. Ya’kûb, *el-Kâmusu’l Muhît*, Risale, Beyrut 2005, s.441.

⁴⁸Asr 103/1.

⁴⁹İsfahânî, *Müfredât*, s.319.

c. Vakt: Vakt, iş için belirlenmiş bir zamanın nihayeti olarak tarif edilir. Bu kelimenin kullanılmasıyla birlikte belirli bir süre kastedilir.⁵¹ Nitekim Kur'an'da namazın mü'minlere belirli vakitlere bağlı bir farz olduğu belirtilir.⁵² Zamanın belirli bir dilimi.⁵³

d. Hîn: Asıl itibariyle "ha-ye-ne" kökünden gelen kelime bir şeyin vakti yaklaşmak, vakti gelmek anlamlarına gelir. "Dehr" kelimesiyle de açıklanır. Uzun veya kısa olsun bütün zamanlar için kullanılan bir vakit terimi olarak da kullanılır. Bu süreler kırk sene gibi uzun bir süreden başlayarak sabah ve akşam gibi kısa sürelerdir.⁵⁴ Ne zaman ki, iken, vakit;⁵⁵

e. Yevm: "Zamandan bir bölümü" ifade eder. Kelimenin asıl anlamı budur. Yani gece ve gündüzün toplamının yirmi dört parçasından bir cüzdür. Veya böyle bir zaman kesinliği olmasa da o süre miktarına da "saat" denilmiştir. Sonraki kullanımlarda ise kelime "kıyamet günü" olarak ödünç alınmıştır.⁵⁶ Bir gün, bir zaman dilimi;⁵⁷

f. Sermed: Lügatte gece ve gündüzün sürekli devam etmesi, kesilmeyen süreklilik anlamına gelmektedir. Sermedî olmak hem ezeli hem de ebedi içinde barındırır.⁵⁸ Sürekli zaman.⁵⁹

g. Bağteten: Bir şeyin beklenmedik bir anda aniden meydana gelmesini ifade eder. Çok hızlı cereyan ettiği için olayın oluşmasında herhangi bir sebep arama imkanı kalmaz.⁶⁰ *Hesap vermek üzere bir gün Allah'ın huzuruna çıkarılacakları gerçeğini inkar edenler, kesinlikle hüsrana uğramışlardır. Onlar, kıyamet (sâati) ansızın gelip çatınca,*

⁵⁰Casiye 45/24.

⁵¹İsfahânî, Râgıb, *el- Müfredât fi Ğarîbi'l- Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, h.1412, s.879.

⁵²Nisa 4/103.

⁵³Hicr 15/37-38.

⁵⁴Zebîdî, *Tâcû'l-arûs*, .XXXIV / 471.

⁵⁵Bakara 2/36.

⁵⁶İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, VIII /169.

⁵⁷Sebe 34/30. Kasas 28/41.

⁵⁸İsfahânî, *Müfredât*, s. 408; İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, III / 212.

⁵⁹Kasas 28/72.

⁶⁰İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, I/120.

“Ahireti inkar ettiğimiz ve ona dünyada iken gerektiği şekilde hazırlık yapmadığımız için bize eyvahlar olsun” diye feryad ederler. Günahlarını sırtlarında ağır bir yük olarak taşırlar . Ne kötü bir yük taşıyorlar değil mi?”⁶¹

h. Lemhu'l-basar: Kelime izafet terkibi halinde gözün hızlıca bir şeye bakması anlamına gelmektedir. Yıldızın parlaması veya şimşegın hızlıca çakararak parıltı oluşturması da bu kelimededen türetilen manalardır.⁶² “Bilin ki gökler ve yeryüzü ile ilgili gaybi bilgiler yalnız Allah’a aittir. Nitekim son saatin (kıyametin) gelip çatması, sadece bir göz açıp kapamak gibi veya daha da kısa bir zamanda vuku bulacak. Unutmayın ki her şeye kadir olan yalnızca Allah’tır.”⁶³ Ferrā, burada geçen *lemhu'l-basar* ifadesine hızlıca bakmak anlamını vermiştir.⁶⁴

i. Leyl: Gece anlamında kullanılan *lejl* kelimesi *nehâr* (gündüz) dan önce gelen bir zaman dilimidir.⁶⁵ Kur’an’da güneşin ayın ve gece ile gündüzün hareketlerinin ve bu hareketlerin sonuçlarının birbirinden bağımsız olmadığı zımnen anlaşılmaktadır. “Yine sizin yararlanmanız için (bir yörüngede) devinip duran güneşi ve ayı (yasalara) tabi kılan, yine sizin için geceyi ve gündüzü (yasalarına) amade kılan (Allah)...”⁶⁶

j. Fecr: Arapçada “yarmak, bir şeyi iki parçaya ayırmak, suya yol vermek” gibi anlamlara gelen *fecr* isim olarak güneşin doğmasından önceki tan yeri ağarmasını ifade eder.⁶⁷ “Dediler ki: “Yerden bize bir pınar fişkırtmadıkça yahut senin hurmalardan, üzümlerden oluşan bir bahçen olup, aralarından şarıl şarıl akan ırmaklar akıtmadıkça... sana inanacak değiliz.”⁶⁸ ayetinde geçmektedir. Yine Musa Peygamberin kavmine verilen

⁶¹En’am 6/31.

⁶²İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II/584.

⁶³Nahl 16/77.

⁶⁴İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, II/584

⁶⁵Çoğulu *leyâlin* şeklinde de Kur’an’da geçer. İsfahânî, *Müfredât*, s.751.

⁶⁶İbrahim 14/33.

⁶⁷İsfahânî, *Müfredât*, s.625; Çiçek, Yakup, “Fecir”, *DİA*, .XII /286.

⁶⁸İsra 17/91.

su kaynağından bahsederken “*Böylece kayadan on iki pınar fişkırmıştı*”⁶⁹ denilmektedir. Bu anlamlarıyla fecr bir şeyden yarıp çıkmak anlamında gecenin çıkıp gündüze geçilmesi anlamında edebi bir ifade özelliği kazanmaktadır.

k. Subh: *Subh* ve *sabâh* kelimeleri güneşin ufukta kızarmaya başladığı bir vakit olan gündüzün ilk anlarına işaret ederler.⁷⁰

“*Şüphesiz biz, vaktiyle bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi, onlara da bela verdik. Hani o bahçe sahipleri sabahleyin bahçenin ürününü devşirmeye yemin etmişlerdi.*”⁷¹

l. Duhâ: Güneşin yayılması ve güneşin uzamasına dendiği gibi belli bir zaman dilimine de isim olmuştur.⁷² Bu anlamda Kur’an’da şöyle buyrulur: “*Güneşe ve onun aydınlığına andolsun.*”⁹³

m. Nehâr: Güneş ışınlarının yayıldığı vakte denir. Güneşin doğmasıyla başlar, batmasına kadar sürer.⁷³ Gecedен sonra gündüzün ortaya çıkması, bunların ardı ardına gelmesi Kur’an’ın bildirdiği bir husustur. “*O. Öğüt almayı isteyen ve çok şükredici olmayı dileyen kimseler için geceyi ve gündüzü birbiri ardınca getirendir.*”⁷⁴

n. Şehr: Bir noktadan diğerine güneşin etrafını dolaşması itibarıyla hilalin görünmesiyle başlayan zaman süresine denir.⁷⁵ Kur’an’da gerçek zaman kelimesi olarak kullanıldığı görülmektedir. “*Hac, bilinen aylardır.*”⁷⁶

o. Sene: Yıl anlamına gelen “sene”⁷⁷ Kur’an’da birçok ayette kullanılmaktadır. “*O’nun sahip olduğu yüceliklere melekler ve Ruh (Cebrail), bir günde yükselirler ki, o bir gün (sizin hesabınıza göre) elli bin yıl sürebilecek bir zamandır.*”⁷⁸

⁶⁹Bakara 2/60.

⁷⁰İsfahânî, Müfredât, s.473.

⁷¹Kalem 68/17. 21.

⁷²İsfahânî, Müfredât, s.502.

⁷³İsfahânî, Müfredât, s.826.

⁷⁴Furkan 25/62.

⁷⁵İsfahânî, Müfredât, s.468.

⁷⁶Bakara 2/197.

⁷⁷İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, I/120.

p. Ahkâb: (*hukub*) kelimesinin cemisi (çoğulu) olan kelime *dehr* kelimesinin müteradifi olarak kullanılmaktadır. Bir *hukbe* için seksen yıl gibi bir süreden bahsedilse de doğru olan, süredeki belirsizliğin esas olmasıdır.⁷⁹ “*Hatırlayın, bir zamanlar Musa bir seyahati esnasında genç yoldaşına, “İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar yoluma devam edeceğim. Ömrümü bu yolda harcasam bile” demişti.*⁸⁰

q. Ebed: Ebed kelimesi lügatta “dehr” (mutlak zaman) anlamında kullanılmıştır. Özellikle zamanın sonu (dehrin sonu) kastedilir. Çoğulu âbâd ve ubûd olarak gelir. “ebedü’l-ebed”, “ebedü’l-ebîd” ve “ebedü’l-âbâd” ifadeleri sonsuz zamanı pekiştirici ifadeler olarak kullanılır.⁸¹ “*Şu muhakkak ki Allah kafirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çılgın bir ateş hazırlamıştır. Orada ebedi olarak kalacaklar, ne bir dost ne de bir yardımcı bulacaklardır.*”⁸²

r. Huld: “Devam etmek, uzun zaman almak anlamındadır.”⁸³ Aynı zamanda “huld” içinden çıkılamayacak bir yerde devamlı kalmak demektir. Bu yüzden de ahiretin bir başka ismi orada bulunanların devamlı kalacaklarını göstermek için “dâru’l-huld” dur. Yine aynı şekilde cennetliklerin orada sürekli kalacakları anlamında cennetin isimlerinden biri “el-huld” dur.⁸⁴ “*Ehli kitap ve müşriklerden olan inkarcılar, içinde ebedi olarak kalacakları cehennem ateşindedirler. İşte halkın en şerlileri onlardır. İman edip Salih amel işleyenlere gelince, halkın en hayırlısı da onlardır. Onların Rableri katında ki mükafatları, zemininden ırmaklar akan, içinde devamlı olarak kalacakları Adn cennetleridir. Allah*

⁷⁸Mearic 70/4.

⁷⁹İsfahânî, Müfredât, s.248.

⁸⁰Kehf 18/60.

⁸¹İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, III /68.

⁸²Ahzab 33/64-65.

⁸³İsfahânî, Müfredât, s.291.

⁸⁴İbn Manzûr, *Lisânu’l-Arab*, III /164.

kendilerinden hoşnut olmuş, onlar da Allah'tan hoşnut olmuşlardır. Bu söylenenler hep Rabbinden korkan içindir."⁸⁵

s. Sâ'a: An, saat, zaman, dönem anlamına gelmektedir. Kur'an da inkarcı bir topluluk için tanınan mühlet ve bu mühletin bitmesiyle gelen vakti bildirmektedir.⁸⁶

t. Mevkût: Vakti belirlenmiş anlamındadır. Belirli bir zaman.⁸⁷

u. Mîkat: Sözlük te "belli bir zaman tespit etmek" anlamındaki vakt kökünden türeyen mîkat, çoğulu mavâkit "vakit" karşılığı yanında "bir iş yapmak için belirlenen zaman veya yer" manasına da gelmektedir.⁸⁸ Tayin edilmiş zaman.⁸⁹

v. Müddet: Bir şeyin, bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman bölümü, süre. Bir zaman dilimi, bir vakit.⁹⁰

w. Emed: Devre, zaman dilimi.⁹¹

x. El'ân: Şimdi, şimdiki zaman.⁹²

y. Ecel: Zaman dilimi, sınırlı süre.⁹³

Güneş ve ay,⁹⁴ gece ve gündüz,⁹⁵ sabah⁹⁶

*"Sığınırım ben karanlığı delip sabahı ortaya çıkaran Rabbe!"*⁹⁷

Yemin olsun güneşe ve onun aydınlığına,⁹⁸ fecr'e,⁹⁹ kuşluk vaktine,¹⁰⁰ akşamın alacakaranlığına¹⁰¹ örten,¹⁰² sırtını dönen,¹⁰³ ve gitmekte olan geceye,¹⁰⁴ ve yemin olsun asr'a.¹⁰⁵

⁸⁵Beyyine 98/6 -8.

⁸⁶Araf 7/34. Rum 30/12.

⁸⁷Nisa 4/103.

⁸⁸Öğüt, Salim, *Mikat*. TDV. İslâm Ansiklopedisi. İstanbul, 2005. c.30 s.s. 48-49.

⁸⁹Araf 7/142-143-155.

⁹⁰Tövbe 9/4.

⁹¹Ali İmran 3/30.

⁹²Nisa 4/18.

⁹³Araf 7/34.

⁹⁴Yâsin 36/38-39.

⁹⁵Kasas 28/71-72.

⁹⁶Tekvir 81/18.

⁹⁷Felak 113/1.

⁹⁸Şems 91/1.

Canlı, nefes alıp veren bir zaman tarafından kuşatılıyor: *“Nefes aldığı zaman sabaha yemin olsun ki”*¹⁰⁶

Aynı zamanda insanın ilk imtihanıdır zaman. Şeytan, insanı sonsuzluk vaadiyle yasak meyveye yönlendirmiş ve böylelikle cennetten indirilmesine neden olmuştur: *“Ve Allah da şeytana bilinen vakte (kıyamet) kadar mühlet vermiştir.”*¹⁰⁷

*“Düzenli seyreden güneşi ve ayı sizin için yararlı kılan, gece ile gündüzü faydalanacağınız biçimde yaratan O’dur.”*¹⁰⁸ *“Ey insanlar! Siz de gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın olan saatlerinde namaz kılın.”*¹⁰⁹ *“Sabah-akşam Rabbinizi tesbih edin.”*¹¹⁰ *“Seher vakitlerinde istiğfar edin.”*¹¹¹ *“Çünkü göklerde ve yerde; günün sonunda ve öğleye erdiğinizde hamd O’na mahsustur.”*¹¹²

*“Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O’dur. Allah bunları, ancak bir hikmete binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır.”*¹¹³ *“Ve... Ve Kıyamet Saati yaklaşarak gelmekte.”*¹¹⁴

*“Yani zaman, Kıyamet Saati’ne doğru akmakta.”*¹¹⁵ *“Ki o vakit gelince ne bir saat ertelenebilir ne de öne alınabilir.”*¹¹⁶ *“O gün insana kazandığı tastamam ödenir ve*

⁹⁹Fecr 89/1.

¹⁰⁰Duha 93/1.

¹⁰¹İnşikak 84/16.

¹⁰²Leyl 92/1.

¹⁰³Tekvir 81/17.

¹⁰⁴Ley 89/14.

¹⁰⁵Asr 103/1.

¹⁰⁶Tekvir 81/18.

¹⁰⁷Sâd 38/78-81.

¹⁰⁸Fussilet 41/37.

¹⁰⁹Hud 11/114.

¹¹⁰Al-i İmran 3/41.

¹¹¹Âl-i İmran 3/17.

¹¹²Rum 30/18.

¹¹³Yunus 10/5.

¹¹⁴Mü’min 40/59-61.

¹¹⁵Fatır 35/13.

¹¹⁶Nahl 16/61; Araf: 7/34-10; Yunus 10/49.

kimseye haksızlık yapılmaz.”¹¹⁷ “Kıyamet saatinde, kendisiyle vaktin hesabının yapıldığı güneş ve ay dürülür, yol gösterici olan yıldızlar dökülür”¹¹⁸

Zamanla kayıtlı olan varlıkların da artık dünya hayatlarının sonu gelmiştir. *“Zaman”ın sona erdiği o gün, suçlulara dünyadaki hayatları “bir saat”miş gibi gelir.”¹¹⁹*

Tüm bunlar, bize zamanın izafî olduğunu gösterir. Çok kısa sürede uzun soluklu rüyaların görüldüğü uyku ise bize zamanın izafiliğini yaşatır. Allah, uyku ile âdetâ ölmeyeni bir tür ölüme sokar.¹²⁰ Zamana hükmeden sadece O olduğu için, isterse kimileri için zamanı durdurur ya da zamanda yolculuk yaptırır: Ashab-ı Kehf,¹²¹ ve yüz yıl ölü bırakıp dirilttiği kişi,¹²² gibi.

Zaman bizatihi kendisi değerli değildir. Onun değeri o vakitte yapılan ile bağlantılıdır. Kadir gecesinin bin aydan hayırlı olması, Kur’an-ı Kerim’in o ayda inzal olmasındandır.¹²³ Allah Teâla bazen de belli zaman dilimlerini imtihan için kullanır. İsrail oğullarına belli yasakların konulduğu “Cumartesi” günü,¹²⁴ ve savaşın haram olduğu “Haram Aylar”¹²⁵ gibi.

Hayatta bazı anlar kaçırıldığında ise telafisi yoktur. Allah zamanın önemini kavramamız için Arafat’ta vakfeye dikkatleri çekiyor.¹²⁶ Tek sermayemiz olan zamanı, iyi değerlendirmemizi istemektedir. Allah Teâla, mü’minlerin bir araya toplandıkları Cuma vaktinin, dünya nimetlerinden daha değerli olduğunu göstermek için bu vakitte alışverişin terk edilmesi gerektiğini buyuruyor.¹²⁷

¹¹⁷Âl-i İmran 3/161.

¹¹⁸Mürselât 77/8., İnfitar, 82/2.

¹¹⁹Ahkâf 46/35; Taha 20/102-104; Mü’minun 23/112-114.

¹²⁰Zümer 39/42.

¹²¹Kehf 18/11,18.

¹²²Bakara 2/259.

¹²³Kadir 97/1-5.

¹²⁴Bakara 2/65; Nisa 4/47.

¹²⁵Tevbe 9/36.

¹²⁶Bakara 2/198.

¹²⁷Cuma 62/9.

*Zamanın akması ve gece gündüzün değişmesinde korunan bir topluluk için nice ibretler vardır.*¹²⁸

Allah, rahmetinin sonucu geceyi istirahate elverişli, gündüzü de geçimin sağlanması için aydınlık yapmıştır.¹²⁹ “Eğer Allah üzerinizde geceyi ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah’tan başka size ışık getirecek ilah kimdir? Hâlâ işitmeyecek misiniz? Söyleyin bakalım, eğer Allah üzerinizde gündüzü ta kıyamet gününe kadar aralıksız devam ettirse, Allah’tan başka, istirahat edeceğiniz geceyi size getirecek ilah kimdir? Hâlâ görmeyecek misiniz?”¹³⁰

*“O halde boş kaldın mı hemen (başka) işe koyul ve yalnız Rabbine yönel.”*¹³¹

Kur’an’da zaman hesaplamaları için, ayın ve güneşin hareketlerine atıfta bulunulur. İbadetlerin yerine getirilmesi, insanın ihtiyaçlarının giderilmesi ve toplumsal fonksiyonların gerçekleştirilmesi için gerekli zamanlar Kur’an’da ifade edilir. Gecenin insanın dinlenmesi için, gündüzün insanın geçimi için gerekli ihtiyaçların temin edilmesi için gerekli olduğu vurgulanmaktadır: “Uykunuzu bir dinlenme yaptık. Geceyi bir örtü yaptık. Gündüzü de bir geçim zamanı yaptık.”¹³²

Kur’an da İbadetler için de zamanlar tanımlanmıştır: “Güneşin batıya kaymasından, gecenin karanlığına kadar belirli vakitlerde gereği üzere namaz kıl, bir de sabah namazını kıl. Çünkü sabah namazında, gece ve gündüz melekleri hazır bulunur.”¹³³

Kur’an, zaman kavramını sunarken, dil onun için önemli bir araçtır. İfade edeceği olayın mahiyetine göre değişik zaman kipleri kullanılır. Başka toplum ve kültürleri konusundaki açıklamalarda geniş zaman kipi kullanılır. Bu şekilde bir gelenek ve dünya

¹²⁸Yunus 10/6.

¹²⁹Yunus 10/67; En’âm 6/96.

¹³⁰Kasas 28/71-78.

¹³¹İnşirah 94/7-8.

¹³²Nebe 78/9-10-11.

¹³³İsra 17/78.

görüşü bir gruba veya kabileye dayandırılır. Örneğin Yahudi ve putperestlerin dünya görüşlerini oluşturan uzun yaşama istekleri geniş zamanla ifade edilmiştir: *“Elbette onları insanların en hırslı, en düşkün olanları, hatta müşriklerden bile daha düşkün bulacaksınız. Onların herbiri bin sene ömür sürmeyi arzular, oysa uzun yaşamak kendisini azaptan kurtarıp uzaklaştıracak değildir. Allah onların neler yaptığını görüyor.”*¹³⁴

Kur’an’da edatlar da, zaman kavramını ifade etmeye yarayan önemli araçlar olarak kullanılmıştır: İzâ, (Gelecek zaman ifade eder) Hatta, (Süre ve mesafenin sonunu ifade etmektedir.) Zû, (Sabit olan ve devam eden şeyler hakkında kullanılır) Sümme, (Öncelik, sonralık manasını ifade eder) Lam harfi, (Sebeup ve sonuç bildirmek için kullanılır.)

Kur’an’da günün belli kesimleri ayrı isimlendirilmiştir. Bunlar leyl (gece), fecr (şafak vakti), nehar (gündüz), asr (ikinci vakti), duha (kuşluk vakti) dir. Bunlardan leyl, duha, asr ve fecr üzerine Kur’an’da yemin edilmiştir. Bu da zamanın Allah katındaki değerinin ve öneminin ne kadar büyük olduğunu göstermektedir.

Kur’an takvim konusunda insanları ay’a yöneltmektedir. Şu ayetler bunu teyit etmektedir: *“Resulüm sana yeni doğan (hilal şeklindeki) ayı soruyorlar. De ki; o, insanlar için de hac için de vakit ölçüsüdür.”*¹³⁵ *“Güneşi ışıklı ve ay’ı nurlu kılan yılların sayısını ve hesabını bilmeniz için ay’a konak yerleri düzenleyen O’dur.”*¹³⁶

Sene içinde ayların sayısının on iki olduğu da Kur’an’da belirtilen bir husustur: *“Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylarıdır. Bu dosdoğru bir nizamdır.”*¹³⁷

Hadislerde zaman kavramının kullanımına baktığımızda şunları görmekteyiz; Kur’an’da olduğu gibi hadislerde de zaman kavramının değişken ve izafi olduğu

¹³⁴Bakara 2/96.

¹³⁵Bakara 2/189.

¹³⁶Yunus 10/5.

¹³⁷Tövbe 9/36.

belirtilmiştir. Bundan 1400 sene önce, Hz. Peygamber (a.s.) gün kelimesinin göreceliğini dile getirmiştir. Bir hadiste, “*Zaman yakınlaşmadıkça kıyamet kopmaz. Bu yakınlaşma öyle olur ki, bir yıl bir ay gibi; ay hafta gibi; hafta gün gibi; gün saat gibi; saat de bir çıra tutuşması gibi (kısa) olur.*”¹³⁸ buyurulmaktadır.

Bu hadisi çeşitli şekillerde yorumlamak mümkündür. Teknolojik gelişmelerle, uzun zaman alacak işlerin kısa sürede halledilmesine bir işaret olabilir. Nitekim günümüzde iletişim ve ulaşım bu süreçleri yaşamaktadır. Ayrıca bir sona doğru gitmekte olan evrendeki değişmelere de işaret ediliyor olabilir.

Hz. Peygamber (a.s.) kıyamet alametlerinden bahsederken, Deccal’in ortaya çıkışından da bahsetmiştir. Ashabının Deccal’in dünyada ne kadar kalacağını sorması üzerine şu cevabı vermiştir: “Kırk gün (kalacak). Onun bir günü bir sene gibidir; bir günü bir ay gibidir; bir günü de bir hafta gibidir. Diğer günleri sizin günleriniz gibidir.”¹³⁹ Bu hadisle de peygamberimiz (a.s.) zamanın izafi bir kavram olduğuna işaret etmiştir.

Hz. Peygamber (a.s.), “ay”ın zararlarından ümmetini korumak için dolunay zamanında, yani arabi ayların on üçüncü, on dördüncü ve on beşinci günlerinde oruç tutulmasını tavsiye etmiştir. Ayrıca dolunaydan sonraki dönemde kan aldırılmasını tavsiye etmektedir. Hacamat’ın sağlık açısından faydaları bilinmektedir. Ancak bunu özellikle “ay”ın on yedisinde sinde yapılmasını istemesinin arkasında bir hikmet vardır. Belki bu, dolunayın insanlara verdiği zararlı etkilerin giderilmesini istemiş olmasının bir işaretidir.

Zamanın tam sayılarla ifade edilmesi bazı hadislerde görülmektedir: “*Resulullah (a.s.) buyurdular ki ‘Allah mahlukatın miktarlarını, semavat ve arzı yaratmadan elli bin sene evvel, arşı su üzerinde iken yazdı.*”¹⁴⁰ “*Resûlullah (a.s.) ‘İki sur üfleşi arasında kırk*

¹³⁸Tirmizi, zühd, 24.

¹³⁹Ebû Davûd, Melahim, 14.

¹⁴⁰Ebu Davud, Melahim, 4851.

vardır!’ buyurmuştur. Bunun üzerine oradakiler ‘Ey Ebu Hureyre, kırk gün mü diye sordular. O, ‘bir şey diyemem dedi.’¹⁴¹

İslam ceza hukukunda, zamana (dehre) lanet etmeye yönelik önemli bir yasak vardır. Bu yasak Ebu Hureyre tarafından nakledilen meşhur bir hadis üzerine kuruludur: *“Zamana (dehre) lanet etmeyin. Çünkü onu Allah yaratmıştır.”¹⁴²*

Zaman Allah tarafından yaratılmıştır. Alemdeki olayların birbirini takip etmesi zaman içinde olduğundan, zaman alemdeki olayların bir zarfıdır. Zamanın ne olduğuna dair fizikçiler ve felsefeciler tarafından araştırılmış ve birçok teoriler ortaya atılmıştır. İslam açısından bu teoriler İslam şeriatına, yani Kur’an ve hadislere aykırı olmadığı sürece, üzerlerinde düşünmeye bir sakınca yoktur. Bununla beraber bazı felsefecilerin ve fizikçilerin zaman hakkındaki teorilerinde İslam’a aykırı iddialar vardır. Müslümanların bunların görüşlerine katılmamaları ve bu türlü teorilerden uzak durmaları gerekir.

D. KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE YEMİN

Kavramsal olarak yemin terimine baktığımızda, yemin kavramının anlamını, Söylenen sözün kendisinin te’kid edilmesidir diye ifade ederiz.

Örnek: وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ كَاذِبُونَ

“Allah, iki yüzlülerin (Münafıkların) yalancı olduklarına Şahitlik eder.”¹⁴³

Ayeti haber cümlesi olmakla birlikte, te’kid ifade ettiğinde dolaylı yemin cümlesi olarak da kabul edilmektedir.¹⁴⁴

“Yemin, Lügatte “sağ el, sağ taraf, gerçek, ant, kuvvet, bereket” manalarına gelmektedir. Terim olarak ise bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek maksadıyla söz ve beyanını, Allah’ın ismini veya bir sıfatını zikrederek

¹⁴¹Ebu Dâvud, Ebed, 107-5052.

¹⁴²Sahih Müslüm, Yemin, 4/1-763.

¹⁴³Münafikûn 63/1.

¹⁴⁴Celaleddin, es-Suyutî, *el-İtkan fî Ulûmi’l-Kur’an*, Hikmet Neşriyat, İst. 1978, II/345.

kuvvetlendirmesini ifade etmektedir. Kelimenin temel manalarından hareketle, karşılıklı söz verme durumunda tarafların sağ ellerini kullanmaları sebebiyle yeminin bu anlama geldiği zikredilmektedir. “Vallahi şu işi yaparım”; “Vallahi şu işi yapmam”; “Vallahi borcumu ödedim” gibi ifadeler için Arapça ’da yeminin yanı sıra kasem kelimesi de kullanılır.”¹⁴⁵

“Bölmek” anlamındaki kasm kökünden türeyen kasemin yemin manasını kasâme kelimesinden aldığı söylenmiştir. “İttifak ve dostluk yemini” anlamındaki hilften gelen half/halif ile kasem kelimesi yeminle eş anlamlı olsa da fıkhıta half yemin gibi yaygın bir terim haline gelmemiştir.¹⁴⁶

Fıkıh kitaplarında **ahid**, **mîsak**, **şehâdet** ve **azim** gibi kelimelerin de yemin manasında kullanıldığı görülmekle beraber bunların örfe bağlı kullanımlar olduğu düşünülmektedir. Adak (nezir) ifade eden sözler de niyete göre yemin manasına gelebileceği gibi, bir kimsenin bir işi yapıp yapmama durumundaki kararlılığını, boşama (talâk) ve köle âzadı (i’tâk) gibi dinî veya hukukî sonucu olan bir duruma bağlayarak kuvvetlendirmesi de yemin diye ifade edilmektedir. “Senin evine girersem şöyle olsun, kölem âzât olsun, şu kadar sadaka vermek üzerime vâcip olsun...” gibi sözler bu durumdadır.”¹⁴⁷ Bu tür yemin ifadelerinde söylenen sözlerin gerçekleşmesiyle şarta bağlanan durumun kendiliğinden mi gerçekleşeceği yada söyleme niyetine bakılarak yemin keffâreti mi ödeneceği ile ilgili görüşler farklıdır.

¹⁴⁵Boynukalın, Ertuğrul, “*Yemin*”, DİA, İstanbul 2013, cild: 43, s. 417-420.

¹⁴⁶Boynukalın, “*Yemin*”, DİA, İstanbul 2013, c. 43, s. 417-420.

¹⁴⁷Boynukalın, “*Yemin*”, DİA, İstanbul 2013, c. 43, s. 417-420.

1. Kur'an'da Yeminler

Kur'an-ı Kerim deki yeminler ile ilgili olarak, tarihten günümüze kadar gerek müfessirler gerekse bu konuya dâir müstakil eser yazan âlimler, bu yeminlerin kullanılmış olmasının anlam ve amaçları hakkında önemli çalışmalar, tespit ve îzâhlar yapmışlardır:

Aksâmu'l-Kur'ân konusunda, tespit edilen yegâne klasik eser, İbn Kayyim el-Cevziyye'ye (v.751/1350) ait olan et-Tibyân fî aksâmi'l-Kur'ân'dır. Ancak İbn Kayyim bu eserinde konuyla ilgili tartışmaları etraflıca ele almamış, bunun yerine, Kur'ân'da kase m ifadelerinin geçtiği âyetleri müstakil başlıklar halinde ele alıp tefsir etmiştir.¹⁴⁸

“Konuyla ilgili tartışmalar klasik literatürde en fazla Fahreddin er-Râzî'nin Mefâtihu'l-ğayb adlı tefsirinde yer bulmuştur. Nitekim er-Râzî Sâffât sûresinin başında yer alan kase m ifadelerinin tefsiri sadedinde, üçüncü mesele başlığı altında bu konuyu genişçe ele almış ve ilgili tartışmaları özetlemiştir.”¹⁴⁹

“Diğer taraftan Suyûtî'nin (v.911/1505) el-İtkân'ında da konuyla ilgili önemli görüşler özetlenmiştir. Bunların dışında yakın zamanda konuyla ilgili yapılan çalışmalar içerisinde en dikkat çeken, Abdülhamîd el-Ferâhî'nin (v.1348/1930), İm'ân fî aksâmi'l-Kur'ân adlı eseridir. Bütünüyle Aksâmu'l-Kur'ân'a tahsis edilmiş olan bu eserde, konuyla ilgili bütün meseleler tartışılmıştır.”¹⁵⁰ “Bir diğer eser, Abdurrahman Hasan Habenneke el-Meydânî'ye ait *Kavâidü't-Tedebbürî'l Emsel* dir. Birçok farklı konunun ele alındığı bu eserin 20. Bölümü Aksâmu'l-Kur'ân konusuna ayrılmıştır.”¹⁵¹

¹⁴⁸Coşkun, Muhammed: 89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercümesi. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. İstanbul, 2014. cilt. 46. Sayı. 46. ss.37-68.s.38.

¹⁴⁹Coşkun , 89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercümesi. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. İstanbul, 2014. cilt. 46. Sayı. 46. ss.37-68. s.38.

¹⁵⁰Coşkun, 89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercümesi. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. İstanbul, 2014. cilt. 46. Sayı. 46. ss.37-68. s.38.

¹⁵¹Coşkun, 89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercümesi. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. İstanbul, 2014. cilt. 46. Sayı. 46. ss.37-68. s.39.

“Bunlardan başka Süleyman b. Ali tarafından kaleme alınmış olan Min esrârî'l-kasem fi'l-Kur'âni'l-Kerim, başlıklı makale, konuyla ilgili klasik dönemde yapılmış tartışmaları özetlemiş ve bunlardan bazılarını teferruatlı bir şekilde tartışmış olması itibariyle, alana katkı sağlamış önemli bir çalışmadır. Yine Kâzım Fethî er-Râvî tarafından, Esâlîbü't-tevkîdfî'l-Kur'âni'l-Kerîm başlıklı, Taha er-Râvî tarafından, el-Kasem fi'l-Kur'ân başlıklı ve Abdulvehhab Hammûde tarafın-dan, Esrârû'l-kasem fi'l-Kur'ân başlıklı makaleler telif edilmiştir. Bunlardan Kâzım Fethî er-Râvî'nin makalesi Kur'ân'da te'kid üslubu konusuna yoğunlaşmakta olup kasem konusuna çok az yer ayırmıştır. Diğer iki makale de usûl kitaplarındaki malumat tasnif edilmiştir. Ayrıca Muhammed el-Bâ' tarafından kaleme alınan el-Kasem bi'z-zemân fî âyâtî'l-Kur'ân adlı makalede, önce konuyla ilgili temel tartışmalar özetlenmiş, ardından da kasem ifadelerinin yer aldığı bazı âyetler tafsilatlı bir şekilde yorumlanmıştır.”¹⁵²

“Aksâmu'l Kur'ân konusun da dilimizde yapılmış olan tespit edilen ilk çalışma, Abdülbaki Turan tarafından kaleme alınmış olan, Kur'ân-ı Kerim'deki Yeminler (Aksâmu'l-Kur'ân) başlıklı makaledir. Turan bu makalesinde özellikle yemin edatları ve kasemle cevabı arasındaki irtibat üzerinde yoğunlaşmış ve çeşitli tefsirlerden örnekle bu hususları işlemiştir.”¹⁵³ Konuyla ilgili ikinci çalışma, Mehmet Refii Kileci tarafından hazırlanmış olan, Kur'ân'da Yeminler (Aksâmu'l-Kur'ân)¹⁵⁴ başlıklı Yüksek Lisans tezidir.

¹⁵²Coşkun, 89/Fecr, 1-14. *Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercümesi*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. İstanbul, 2014. Cilt-Sayı 46, ss. 37-68, s. 38.

¹⁵³ Coşkun, 89/Fecr, 1-14. *Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2014. Cilt-Sayı 46, ss. 37-68, s. 38.

¹⁵⁴ Kileci Mehmet Refii, *Aksâmu'l-Kur'ân, Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniv. SBE, İstanbul, 1988. (bkz. Coşkun, Muhammed: 89/Fecr, 1-14. *Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 46, Nisan 2014. ss. 37-68, s. 38 -39.

Aksâmu'l-Kur'ân ile ilgili üçüncü çalışma, Sadık Kılıç tarafından kaleme alınan, *Yemin Olsun ki*¹⁵⁵ isimli kitaptır. Bu kitapta Kılıç kasem kavramı, kendisine kasem edilen varlıklar, kasem ifadelerinin sahibi (kasemeden) ve kasem ile te'kid edilen hususları ele almıştır. Kılıç'ın bu eseri, kasem ifadelerinin tercüme edilmesi hususuna temas etmemesi dışında, kanaatimizce bilimsel düzeyde ve konuyu etraflıca ele alan önemli bir çalışmadır.

“Bir diğer eser Nuhman Jusufi tarafından Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan, *Eğitim Açısından Kur'ân-ı Kerim'de Yemin Kavramı*¹⁵⁶ adlı çalışmadır. Bu çalışma, yemin kullanımının eğitim açısından önemi üzerinde durmakta, konuyla ilgili klasik tartışmaları özet bir şekilde aktarmakla yetinmektedir. Diğer bir çalışma, M. Faik Yılmaz tarafından yazılmış olan, *Aksâmu'l-Kur'ân Bağlamında“ Allah Nelere ,Niçin ve Neden Yemin Eder?” Sorularını Yeniden Düşünmek*¹⁵⁷ başlıklı makaledir. Makalede Yılmaz, yemin ifadelerinin öznesi ve nesnesi üzerinde, yani Kur'ân'daki kasem ifadelerinde kimin ne üzerine yemin ettiği konusunu ve bu hususta ortaya çıkan müşkülleri ele almaktadır. Yine bu makalede yeminlerin amacı meselesi de kısaca ele alınmıştır.”¹⁵⁸

Konu ile ilgili tespit edebildiğimiz son Türkçe çalışma, Ayşegül Şen tarafından Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanmış olan, *Kur'ân-ı Kerim'de Tekrarlar, Yeminler ve*

¹⁵⁵ Kılıç Sadık, *Yemin Olsunki*, Erzurum,1996. (bkz. COŞKUN Muhammed: *89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 46, Nisan 2014. ss. 37-68, s. 38 -39.

¹⁵⁶ Jusufi Nuhman, *Eğitim Açısından Kur'ân-ı Kerim'de Yemin Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, MÜSBE, İstanbul,1998. (bkz. Coşkun Muhammed: *89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 46, Nisan2014. ss. 37-68, s. 38 -39.

¹⁵⁷ Yılmaz Mehmet Faik,“Aksâmu'l- Kur'ân Bağlamında“Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder?” Sorularını Yeniden Düşünmek”,İslâmî İlimler Dergisi,Yıl:5, Sayı1, Bahar 2010 (133-149). (bkz. Coşkun Muhammed: *89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 46, Nisan2014. ss. 37-68, s. 38 -39.

¹⁵⁸Coşkun, *89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. İstanbul, 2014. cilt-sayı 46, ss. 37-68, s. 38.

Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi¹⁵⁹ isimli eserdir. Bu eserde de konunun tefsir disiplini açısından değil, iletişim açısından ehemmiyeti konu edilmiştir. Ayrıca, Muhammed Coşkun tarafından kaleme alınan Aksâmu'l-Kur'ân Fecr, 89/1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi Makale çalışması vardır.

Kur'an-ı Kerim inmeden önce yemin kavramı, insanlar arasında yaygın olarak kullanılmakta idi. Bu geleneği Kur'an'da aynen sürdürmüştür. Yüce Allah, pek çok konuda özelde Arapların, genelde ise tüm insanların dikkatini çekmek için Kur'an da yemin kavramına yer vermiştir. Allah'u Teâla, Kur'an'da kendi adına, Peygamberlere, Tevhide, Zamana, Doğadaki çeşitli nesnelere v.b üzerlerine yemin ederek insanların dikkatini çekmektedir.

Allah'ın, yemin ettiği hususlara İslamiyet gelmeden önce de yemin ediliyordu. O günün toplumu üzerinden tüm insanlara hitap eden Kur'an-ı Kerim de, “Araplar tarafından yemin edilen ifadelere yer vermiştir.”¹⁶⁰

“Kur'ân-ı Kerim'de birçok yeminler vardır. Bunların bazısında Allah Teâlâ, bazen kendi yüce ismine yemin etmekte, bazen peygamberlere ve peygamberlerin zuhûr ettikleri yerlere, Kur'an'a, meleklerle, kıyâmet gününe, bazen de kâinatta ve tabiatta bulunan önemli varlıklara (semâ, şems, kamer, necm, leyl, asr... gibi şeylere) yemin etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'deki yeminleri aşağıdaki çeşitli sebeplerde aramak lâzımdır.

¹⁵⁹Şen Ayşegül, *Kur'ân-ı Kerim'de Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. SBE, Ankara, 2006. (bkz. Coşkun Muhammed: *89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 46, Nisan 2014. ss. 37-68, s. 38 -39.

¹⁶⁰Celeleddin, es-Suyuti, *Hem'u'l-Hevâmi' ve Cem'u'l-Cevâmi*, c.II s.346.

İslâmiyet'ten evvel ki Arapların sosyal hayatında da yeminin yeri çoktu. Kur'ân-ı Kerim ise, Arapların sosyal hayatında alıştıkları bu ifadeleri muhâfaza etmiştir. Allah Teâlâ gönderdiği âyetlerini bu yeminlerle te'yid etmiştir. Yemin gibi değişik edebî sanatlar kullanarak İlâhî hakikatleri te'kid ve te'yid etmiştir.

“Yemin her zaman bir şeyi te'yid etmek için değil; bazen de kendisi için yemin edilen şeyin kıymet ve önemine işaret etmek ve kadrini yüceltmek için ve dinleyenlerin o şeye karşı dikkatlerini çekmek için kullanılır.”¹⁶¹

Yemin, geçmiş toplumlarda olduğu gibi günümüzde de geçerliliğini ve inandırıcılığını korumaktadır. Günümüzde pek çok mahkemelerin duruşmalarında araç olarak kullanılmaktadır. Herhangi bir makama atanan ya da yeni bir işe başlayan kimselerde yemin ederek göreve başlamaktadır. Dahası yeminli mütercimlik ve yeminli müşavirlik gibi farklı meslek statüleri de oluşturulmuştur. Görüldüğü gibi yemin günlük münasebetlerimizde ve yaşantımızda varlığını korumaktadır. Yemin'in bu denli toplum hayatımızda yer alması, Kur'an-ı Kerim'in muhatabı olan insan için Kur'an-ı Kerim ifadelerinde sıkça kullanılmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'de yukarıda da bahsettiğimiz gibi, 17 sûrenin başında kalem / yemin bulunmakta ve okuyucuların nazarı dikkatini daha başlangıçta çekmektedir. Bu sûreler şunlardır.¹⁶² Altı sûrede ise¹⁶³ hurûf-i mukattaalar'ın hemen ardından yemin ifadeleri zikredilir. Bu harflerin yemin ifade ettikleri ile ilgili görüş dikkate alındığında¹⁶⁴

¹⁶¹Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*. s, 168-171.

¹⁶²Saffât 37; Zâriyât 51; Tûr 52; Necm 53; Mürselât 77; Kıyâmet 75; Nâziât 79; Burûc 85; Târk 86; Fecr 89; Beled 90; Şems 92; Leyl 93; Duhâ 95; Tîn 100; Âdiyât 100; Asr 103.

¹⁶³Yâsîn 36; Sâd 38; Zuhuf 43; Duhan 44; Kâf 50; Kalem 68

¹⁶⁴Kâf 50/1.

söz konusu altı sûrenin de yemin ile başladığı ve buradan hareketle Kur’ân’da yemin ile başlayan sûrelerin sayısının yirmi üç olduğu söylenebilir.¹⁶⁵

“Bir sûre meleklerle,¹⁶⁶ iki sûre feleğe / gök cisimlerine,¹⁶⁷ altı sûre feleğin levâzımına,¹⁶⁸ iki sûre havaya,¹⁶⁹ bir sûre toprağa,¹⁷⁰ bir sûre nebâtat’a,¹⁷¹ bir sûre hayvân-ı nâtika,¹⁷² bir sûre hayvana,¹⁷³ aittir.”¹⁷⁴

Allah, Kur’an’da sekiz yerde kendi ismiyle (kendi zatına) yemin eder.¹⁷⁵

Bundan başka halkın bilmesi icap eden imanın esasları için de yemin kullanılmaktadır.

“*Saf saf dizilenler, şeytanı kovanlar, zikri (Kitabı) okuyanlar ile yemin ederim ki, muhakkak ilâhınız birdir.*”¹⁷⁶ Burada Tevhid için kullanılmaktadır.

Kur’an’ın hak olduğuna dair yeminler kullanılmaktadır. “*Ben yıldızların mevkileri ile yemin etmem ki, bilseniz, büyük bir yemindir. (Kitab) Hakikatte Kur’ân-ı Kerim’dir.*” “*Hâ Mîm. Apaçık Kitap ile yemin ediyorum, Biz onu Arapça Kur’an yaptık.*”¹⁷⁷

Peygamberlerin hak olduğuna dair yeminler de mevcuttur. “*Yâ Sîn. O hikmet dolu Kur’an’a yemin ederim ki, sen hiç şüphesiz resullerdensin. Dosdoğru bir yol üzeresin.*”¹⁷⁸

¹⁶⁵Bakkal Mu stafa Cihat, *Mâtürîdî’ye göre Kur’an-ı Kerim de Yeminler*: marife dini araştırmalar dergisi, Cilt:19, Sayı:1, Yaz 2019.s, 87,88.

¹⁶⁶Sâffât 37

¹⁶⁷Bürûc 85; Târık 86

¹⁶⁸Necm 53; Fecr 89; Şems 91; Leyl 92; Duhâ 93; Asr 103

¹⁶⁹Zâriyât 51; Mürselât 77

¹⁷⁰Tûr 52

¹⁷¹Tîn 95

¹⁷²Nâziât 79

¹⁷³Âdiyât 100

¹⁷⁴Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 168-171

¹⁷⁵Nisâ 4/65; Yûnus 10/53; Hicr 15/92; Meryem 19/68; Sebe 34/3; Zâriyât 51/23; Teğâbün 64/7; Meâric 70/40.

¹⁷⁶Sâffât 37/1-4.

¹⁷⁷Vâkıa 56/75-77; Zuhruf 43/1-3.

¹⁷⁸Yâsin 36/1-4.

Cezâ, va'd ve vaîd için vâki olan yeminler de bulunmaktadır. “*Savurup kaldıran rüzgârla yemin ediyorum... Rabbinin azâbı muhakkak vâki olacaktır.*”¹⁷⁹, “*Andolsun Tûra, neşredilmiş kâğıtlar içinde yazılı Kitaba... ki Rabbinin azâbı hiç şüphesiz vâki olacaktır.*”¹⁸⁰

Hz. Peygamber’e üç âyette yemin etmesi emir buyurulmuştur:

1- “*Kâfir olanlar, dirilmeyeceklerini iddiâ ederler. Onlara de ki: ‘Evet Rabbimle yemin ediyorum, diriltileceksiniz.*”¹⁸¹

2- “*Kâfir olanlar, ‘o saat (Kıyâmet günü) bize gelmeyecek’ dediler. (Onlara) de ki: ‘Hayır, gaybı bilen Rabbim hakkı için o, size mutlaka gelecektir.*”¹⁸²

3- “*Onlar sana: ‘Doğru mu?’ diye soracaklar. De ki: ‘Rabbim ile yemin ediyorum, o doğrudur.*”¹⁸³

“Kasem /yemin bahsinde önemli olan bir nokta da şudur: Kasem fiiline “lâ” nefy harfinin gelmesidir. Bu çeşit yemin, eski Arap yeminlerinde de vardı. Kasem fiiline ilâve edilen bu harfle söz takviye, i’zâm ve te’kid edilmiş olur. Bu şekilde ilâve, müfessirler tarafından şöyle izah edilmiştir:

1- Sözün âhengini tezyîn için ziyâde kılınan ve nefy anlamı kast edilmeyen ziyâde bir “lâ”dır.

2- Bunun aslı te’kid lâmı, yani ibtidâiye lâmıdır. Vakf halinde olduğu gibi, fethası işba’ edilmiştir. Buna göre kelime “lâ uksimu” değil; “le uksimu”dur.

3- Bu harf nefy içindir. “lâ Vallahi” denildiği gibi, aslı üzere nâfiyedir. Son görüşe göre bu harfe şu mânâlar verilmektedir: İş, öyle onların düşündükleri gibi, değil, yemin ederim... Artık başka söze lüzum yok, yemin ederim... Şu söyleyeceğim söz o kadar

¹⁷⁹Zâriyât 51/1-5.

¹⁸⁰Tûr 52/1-8.

¹⁸¹Teğâbün 64/7.

¹⁸²Sebe 34/3.

¹⁸³Yûnus 10/53.

mühim ve büyüktür ki, bunun büyüklüğünü tanıtmak için kasem etmek bile onu hakkıyla büyütemez... İş o kadar açıktır ki, yemin bile etmiyorum... Bunu kasemden evvel muhâtabın zihnini tahliye mânâsı ile de izah edebiliriz ki, şimdi zihninden bütün muhâlif fikirleri sil, söylenecek ve dinlenecek başka bir şey yok, ancak söyleyeceğim şu hakikat vardır. Kasem ederim ki...”¹⁸⁴

Yemin, bir şeyi insanın içinde takviye eden meşhur pekiştiricilerdendir. Kur’ân-ı Kerim, bütün insanlar için inmiştir. İnsanlar onun karşısında birbirine aykırı tavırlar almışlardır. Onlardan kimi şüpheci, kimi inkârcı, kimi de çetin ve yaman bir hasımdır. Allah’ın kelâmındaki kasem/yemin, şüpheleri giderir, onları boşa çıkarır. Hücet/delil getirir, haberleri kuvvetlendirir, hükmü en mükemmel biçimde anlatır.

“Allah’tan başkası adına yemin etmek yasaklandığı halde,¹⁸⁵ Allah’ın mahlûkatına yemin etmesi şöyle açıklanmaktadır: Bu, bir bakıma Allah’ın kendi adına yemin etmesidir. Zira yaratılmış her şey O’nun zâtına delâlet eder. Bazı âlimler de yemin edilen şeylerin başında “Rab” kelimesinin mahzuf bulunduğunu, meselâ “semâya andolsun” ifadesinden, maksadın “semânın Rabbına andolsun” demek olduğunu ileri sürmüşlerdir. Allah dilediğine yemin eder.”¹⁸⁶

Kulların Allah’tan başkasına yemini ise, şirkten bir çeşittir. Ömer bin Hattâb (r.a.)’dan rivâyete göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Allah’tan başkasına yemin eden kimse, muhakkak kâfir olmuş veya şirk koşmuş olur.*”¹⁸⁷ Ancak, Allah Teâlâ, yarattıklarına yemin etmiştir. Çünkü bunlar, yaratıcıları olan Allah’a delâlet ederler. Allah Teâlâ, insanlar bunlardan ibret alsınlar diye, bunların fazîletine ve menfaatine işaret etmek için bunlara yemin etmiştir. Allah, yaratıklarından dilediğine yemin eder.

¹⁸⁴Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.168-171.

¹⁸⁵Müslim, İmân 1-4.

¹⁸⁶Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s.168-171.

¹⁸⁷Tirmizî, Nüzûr, 8.

Eğer kelâmın siyaki kasem manasında olursa, bazı fiiller kasem yerine geçer. Kur'an'da özellikle “mîsak”, “ahd” ve “vaad” kelimeleri çoğu zaman yemin yerine geçen ifadelerdir. “Allah, kendilerine kitap verilenlerden ‘onu mutlaka insanlara açıklayacaksınız’ diyerek söz almıştı.”¹⁸⁸ “Vaktiyle Biz, Benî İsrâil’e ‘yalnızca Allah’a kulluk edeceksiniz... diye mîsak / söz almıştık...”¹⁸⁹, “(Ey İsrâiloğulları!) Birbirinizin kanını dökmeyeceksiniz, birbirinizi yurtlarınızdan çıkarmayacaksınız’ diye sizden mîsak / söz almıştık...”¹⁹⁰

“Allah, sizlerden iman edip sâlih amel işleyenlere, kendilerinden öncekileri halife (sahip ve hâkim) kıldığı gibi, kendilerine de yeryüzüne halife/hâkim kılacağını, onlar için beğenip seçtiği dini (İslâm’ı) onların iyiliğine yerleştirip koruyacağını ve geçirdikleri korku döneminden sonra, bunun yerine onlara güven sağlayacağını vaad etti, çünkü onlar Bana kulluk/ibâdet ederler; hiçbir şeyi bana şirk/eş tutmazlar. Artık bundan sonra kim inkar ederse, işte bunlar asıl fâsıklardır / büyük günahkârlardır.”¹⁹¹

İslâm öncesi Arap toplumunun sosyal hayatında önemli rolü olan yemini, Kur’ân-ı Kerim’in de muhâfaza etmesi ve âyetlerin bu yolla lafız ve mânâ açısından takviye edilmesi, yeminin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

“Yemin eden nezdinde hakikaten veya îtikaden tâzim olunan bir mânâ ile, bir şeyden çekinmek veya onu yapmaya çalışmakla, insanın kendisini bağlaması, söz vermesine, sözünü te’kid etmesine kasem veya yemin denir. Yemin, aslında Arapça’da sağ el demektir. Araplardan biri, arkadaşı ile antlaştığında onun sağ elini tutardı. Bundan dolayı “and”a, sağ el anlamına yemin adı verilmiştir. Şurası bir hakikattir ki, Kur’an’daki

¹⁸⁸Âl-i İmrân 3/187.

¹⁸⁹Bakara 2/83.

¹⁹⁰Bakara 2/84.

¹⁹¹Nûr 24/55.

Allah'ın kasemlerini araştıran kimse, pek çok ilmî gerçekleri elde eder, dikkat çekilen bu kevnî âyetlerin önem ve hikmetlerine vâkıf olur.”¹⁹²

Kur'ân-ı Kerim'de birçok yeminler vardır. Bunların bazısında Allah Teâlâ, bazen kendi yüce ismine yemin etmekte, bazen peygamberlere ve peygamberlerin doğduğu, yaşadığı yerlere, Kur'an'a, meleklerle, kıyâmet gününe, bazen de kâinata ve tabiatta bulunan önemli varlıklara (semâ, şems, kamer, necm, leyl, asr... gibi şeylere) yemin etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'deki yeminleri aşağıdaki ayetlerde görmemiz mümkündür.

“Rabbine andolsun, onların tümüne (bunu) soracağız.”¹⁹³ “Andolsun, onların söylemekte olduklarına karşı senin göğsünün daraldığını biliyoruz.”¹⁹⁴ “Andolsun hikmetli Kur'an'a, ¹⁹⁵ “Saflar halinde dizilenlere andolsun, haykırıp sürükleyenlere, zikir okuyanlara.”¹⁹⁶ “Sad, Zikir dolu Kur'an'a andolsun.”¹⁹⁷ “Apaçık Kitap'a andolsun.”¹⁹⁸ “Tozu dumana katıp savuran (rüzgar) lara, derken, ağır yük taşıyan (bulut) lara. Sonra kolaylıkla akıp gidenlere, Sonra işleri taksim edenlere andolsun.”¹⁹⁹ “Özen içinde yollar ve yörüngelerle donatılmış' göğe andolsun.”²⁰⁰ “İşte, göğün ve yerin Rabbine andolsun ki, şüphesiz, o (size va'dedilen) sizin (aranızda) konuştuklarınız kadar, elbette kesin bir gerçektir.”²⁰¹ “Tur'a andolsun. Satır (satır) dizili kitaba, yayılmış ince deri üzerine; ma'mur eve, yükseltilmiş tavana, kabarıp, tutuşan denize.”²⁰² “Battığı zaman yıldıza andolsun.”²⁰³ “Hayır, yıldızların yer (mevki) lerine yemin ederim. Şüphesiz bu, eğer bilerseniz gerçekten

¹⁹²Cerrahođlu, *Tefsir Usûlü*, s. 168-171.

¹⁹³Hicr 15/92.

¹⁹⁴Hicr 15/97.

¹⁹⁵Yâsin 36/2.

¹⁹⁶Saffat 37/1-3.

¹⁹⁷Sâd 38/1.

¹⁹⁸Zuhrûf 43/2.

¹⁹⁹Zâriyat 51/1-4.

²⁰⁰Zâriyat 51/7.

²⁰¹Zariyat 51/23.

²⁰²Tur 52/1-6.

²⁰³Necm 53/1.

büyük bir yemindir.”²⁰⁴ “Nun. Kaleme ve satır satır yazdıklarına andolsun.”²⁰⁵ “Hayır; gördüklerinize yemin ederim, görmediklerinize de.”²⁰⁶ “Artık, doğuların ve batıların Rabbine yemin ederim; Biz gerçekten güç yetireniz.”²⁰⁷ “Hayır; Ay’a andolsun, dönüp gittiği zaman geceye, ağardığı zaman sabaha.”²⁰⁸ “Hayır, kalkış (kıyamet) gününe and ederim. Ve yine hayır; kendini kınayıp duran nefse de and ederim.”²⁰⁹ “Birbiri ardınca gönderilenlere andolsun; derken kökünden koparıp savuranlara. Yayıdıkça yayanlara. Böylece ayırdıkça ayıranlara, zikir (vahy, öğüt) bırakanlara.”²¹⁰ “Ta en derinden acıyla sökerek çıkaranlara andolsun. Yumuşacık çekip alanlara, yüzdükçe yüzerek gidenlere, öncü olarak yarışıp geçenlere, derken işi bir düzen içinde evirip çevirenlere.”²¹¹ “Artık hayır; yemin ederim (gündüz) sinip (gece) dönen (gezegen) lere, bir akış içinde yerini alanlara; kararmaya ilk başladığı zaman, geceye andolsun, ve nefes almaya başladığı zaman, sabaha.”²¹² “Yoo, şafak-vaktine yemin ederim, geceye ve toplayıp-taşıdığı şeylere, on dördüne girdiği zaman aya.”²¹³ “Burçları olan göğe andolsun, o vaad edilen güne, şahit olana (görene) ve şahit olunana (görülene).”²¹⁴

“Göğe ve Tarık'a andolsun, Tarık'ın ne olduğunu sana bildiren nedir? (Karanlığı) Delen yıldızdır.”²¹⁵ “Dönüşlü olan göğe andolsun. Yarılan yere de.”²¹⁶ “Fecre andolsun, on geceye, çifte ve tek'e, akıp-gittiği zaman geceye, bunlarda, akıl sahibi olan

²⁰⁴Vakıa 56/75-76.

²⁰⁵Kalem 68/1.

²⁰⁶Hakka 69/38-39.

²⁰⁷Mearic 70/40.

²⁰⁸Müddessir 74/32-34.

²⁰⁹Kıyamet 75/1-2.

²¹⁰Mürselat 77/1-5.

²¹¹Nazi’at 79/1-5.

²¹²Tekvir 81/15-18.

²¹³İnşikak 84/16-18.

²¹⁴Büruc 85/1-3.

²¹⁵Tarık 86/1-3.

²¹⁶Tarık 86/11-12.

için bir yemin var, değil mi?”²¹⁷ “Hayır; bu şehre yemin ederim, ki sen, bu şehirde oturmakta iken, babaya ve doğan-çocuğa da.”²¹⁸

“Güneşe ve onun parlıtısına andolsun, onu izlediği zaman aya, onu (güneş) parıldattığı zaman gündüze, onu sarıp-örttüğü zaman geceye, göğe ve onu bina edene, yere ve onu yayıp döşeyene, nefse ve ona 'bir düzen içinde biçim verene', sonra ona fücürünü (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene (andolsun).”²¹⁹

“Sarıp-örttüğü zaman geceye andolsun, parıldayıp-aydınlandığı zaman gündüze, erkeği ve dişiği yaratana; gerçekten sizin çabalarınız (çelişkili, parça parça) darmadağınaktır.”²²⁰ “Kuşluk vaktine andolsun, 'karanlığı iyice çöktüğü' zaman geceye.”²²¹

“İncire ve zeytine andolsun, sina dağına, ve şu emin beldeye (güvenilir şehre).”²²²

“Soluk soluğa koşan (at) lara andolsun, (tırnaklarıyla) ateş saçanlara, sabah vakti baskın yapanlara. Derken, orada tozu dumana katanlara, bununla bir (düşman) topluluğun orta yerine kadar dalanlara.”²²³ “Asr’a andolsun.”²²⁴

Bütün bu ayetlerde de gördüğümüz gibi Yeminin Allah tarafından Kur’an’da bu denli çok kullanılması, muhatabı biz insanların insani münasebetlerde bu kavram uslûbuna çokça yer vermemizdir. Diğer bir sebepte bu kavramın dikkat çektiği hususların öneminden dolayıdır.

²¹⁷Fecr 89/1-5.

²¹⁸Beled 90/1-3.

²¹⁹Şems 91/1-8.

²²⁰Leyl 92/1-4.

²²¹Duha 93/1-2.

²²²Tin 95/1-3.

²²³Adiyat 100 /1-5.

²²⁴Asr 103/1.

2. Yeminin Kısımları

Yeminin unsurları şunlardır:

1. “ba”(ş)harf-iccerri ile geçişli fiil
2. Muksemun bih yani kendisi ile yemin edilen
3. Muksemun aleyh yani üzerine yemin olunan, buna yeminin cevabı da

denir.”²²⁵

“Yemin fiili, yemin edatı ve muksemun bih’in geçtiği yeminler şunlardır.

“Allah’a yemin ettiler.”

Burada görüldüğü üzere;

Yemin fiili

أَقْسَمَ:

Yemin edatı

: بِ

Muksemun bih

: اللهُ

şeklinde cümle tam olarak zikredilmiştir.”²²⁶

“Kur’an-ı Kerim de zikredilen yeminler, açık ve kapalı yeminler olarak iki kısımda ele alınır. Açık yeminler daha çok Mekke dönemine aittir. Bunun sebebi ise Mekke döneminde îmân konularının a öne çıkmasıdır. Medine döneminde ise kapalı yeminler göze çarpmaktadır.”²²⁷

“Cümle içerisinde yeminlerin açıkça zikredildiği yemin türüne açık yeminler denilmiştir.

Örnek: يَخْلِفُونَ لَكُمْ ‘‘Sizin için yemin ediyorlar.’’²²⁸ يَخْلِفُونَ yemin fiili’dir.

Görüldüğü gibi sadece yemin fiili kullanılarak muksemun bih ve yemin edatı

²²⁵Şen , *Kur’ânı ı Kerim’de Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. SBE, Ankara, 2006 (Menna Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s.406. İbn Kayyım el-Cevziyye.age. s.7)

²²⁶Menna, Halil el-Kattan, *Kur’an İlimleri*.s.406.

²²⁷ez-Zerkeşî, Bedrû'd-Dîn Muhammed, *el- Burhân fî ulûmi’l- Kur’ân*, thk.Muhammed Ebü'l- Fadl İbrahim, Dâru'l- Fikr, Beyrut, 1988.

²²⁸Mücâdele 58/18.

belirtilmiştir.

Ayetler içerisinde yemin edatının zikredilmediği yeminlere de kapalı yeminler denmektedir.

Muzmer yani gizli olan yemin ya kasem lamından

لَتُبْلَوْنَ فِي أَمْوَالِكُمْ “Mallarınızla deneneceksiniz”²²⁹ ayeti buna misaldir.

Ya da manadan anlaşılır.

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا هَادِرُوا “İçinizde oraya uğramayacak kimse yoktur”²³⁰ ayeti buna misaldir.”²³¹

Kur’an-ı Kerim’de bazı ayetlerde yemin cümlesi zikredilmese de, yeminin varlığını görebileceğimiz durumlar vardır.

Bu tür yeminlerde, yemin edatı zikredilmese de cevabın başına gelen edatlardan yeminin varlığını görmemiz mümkündür.

Kur’an-ı Kerim’de ki kapalı yeminler, bahsi geçen bu edatlardan tespit edilebilir. Cevap cümlesinin başında kullanılan edatlar ihtilafli olanlarla beraber 34 tanedir.²³² Bunlardan:

لقد edatının başındaki Lâm:

Te’kid Nûn’u almış müzari fiilin başındaki Lâm:لَسْئَلًا

Şart edatının başına gelen Lâm:لَاِنْ لَمْ تَنْتَهُوا

Yemin cümlesine kesin delalet eder. Yani bu gibi yerlerde yemin cümlesi mutlaka vardır. Vücuben hazfedilmiştir.²³³ Lâm harfi bu üç şekilde gelir, aksi taktirde yemin cümlesi kabul edilir. İşte böyle yerler gizli yeminler konumundadır. Tüm dil bilginleri bu gibi yerlerde yeminin var olduğuna kanaat etmişlerdir.

²²⁹Al-i İmran 3/186.

²³⁰Meryem 19/71.

²³¹Fuât Ni'met, *el- Mülahasanu'l-Kavâidi'l-Luğati'l-Arabiyye*, 13. bsk, Dâru'l-Maarif, Beyrut, tsz, s. 179.

²³²Kâzım, Fethi er- Râvî, *Esâlîbu'l- Yemin fi'l-Luğati'l- Arabiyye*, Matbaatü Câmîati Bağdad, 1977. s. 45–55.

²³³İbn Hişam en-Nahvi, Ebu Muhammed Cemaluddin Abdullah, (ö. 761/1360) *Muğni'l-Lebîb*, II/ 645.

“Tefsîr Usûlü ilminde de, Kur’ân-ı Kerim’deki kasem, lâfız olarak iki şekilde yer almaktadır:

1- Zâhir/açık olan kasem: Kasem fiili ve yemin edilen şey, kendisinde açıkça belirtilmiş olandır. Bâ (b), vâv (v) veya tâ (t) dan olan câr (cer harfleri) ile yemin edilenler (kendisinde kasem fiili hazfedilmiş olsa da) bu çeşittendir. “*Kıyamet gününe yemin olsun ki.*”²³⁴

2- Muzmar/gizli olan kasem: Kendisinde kasem fiili de, kasem edilen de açıkça belirtilmemiş olan yemindir. Buna ancak kasemin cevabına dâhil olan te’kid lâmi delâlet eder. Yani, yeminle ilgili bir kelime ve yemin harfleri kullanılmadığı halde, fiilin başına te’kid için “lâm” harfi getirilerek kullanılan ifadeler.²³⁵

“وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ... (Andolsun ki, sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azalma (fakirlik) ile imtihan eder, deneriz. Sen sabırlı davrananları müjdele.)”²³⁶

“لَنَبْلُوَنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ... (Andolsun ki, mallarınız ve canlarınız konusunda imtihana çekileceksiniz)..”²³⁷

Arap dilinde yemin (kasem) ifadeleri, te’kid üslubunun en önemli unsurlarını teşkil eder. Şart-ceza cümleleri gibi kasem ifadeleri de iki cüzden (cümleden) oluşan bir ifadedir: yemin (kasem) cümlesi ve cevap cümlesi. Yemin cümlesi (muşsem bihi), üzerine yemin edileni; cevap cümlesi (muşsem aleyh) ise kendisi için yemin edileni ifade eder. Yemin cümlesinin asıl amacı, cevap cümlesini (muşsem aleyh) te’kid etmektir.²³⁸ Bu nedenle yemin cümlesi, mütekellimin yüce gördüğü, değerli bulduğu, kutsadığı bir varlık

²³⁴Kıyame 75/1-2.

²³⁵Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, s. 168-171.

²³⁶Bakara 2/155.

²³⁷Âl-i İmrân 3/186.

²³⁸Ekinci Kutbettin, *Kur’an’da Allahın Zatı Dışında Kullanılan Yeminleri Sözüün Maksadı Açısından Anlamak*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 57:1 2016. ss. 85-102, s. 87.

üzerine icra edilmelidir. Örneğin, azabın hak olup olmadığına dair soru soran muhataplarına Kur'an, Peygamber'e "Rabbi adına" yemin etmek suretiyle, cevap cümlesini pekiştirip anlamını güçlendirerek onun hak olduğunu ifade etmesini istemektedir:

وَيَسْتَنْبِئُونَكَ أَحَقُّ هُوَ قُلُّ إِي وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ. "Ve o (azap) doğru mu? diye senden haber almak istiyorlar. De ki, evet Rabbime and olsun ki o, gerçekten de doğrudur."²³⁹

E. YEMİN VE ÖNEMİ

"Kur'an-ı Kerim'de yemin edilen zaman kavramlarının araştırılması" isimli çalışmamızda yemin lafzının tarihi kullanım sürecine de baktığımızda yemin lafızlarının çok eski milletler tarafından da kullanılageldiğini görmekteyiz. İnsanoğlu tarih boyunca konuşmalarına ve sözlerine kuvvet vermek, muhatabını iknâ etmek, sözlerinin doğruluğuna güvenilmesini istemek ve bunu sağlamak için yemini kullanmıştır. Yemin kavramını kullanmayan topluluk hemen hemen hiç yoktur diyebiliriz, çünkü yeminler, insanların sosyal yaşamlarının bir parçası olmuş hatta zaman zaman sosyal hayatında bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Yemin, İslamiyet'ten evvelki Arapların sosyal hayatında da çok önemli bir yer kaplamaktadır. Kur'an ise Arapların önceden beri alıştıkları bu üslubu daima muhafaza etmiş ve Kur'an da yemine ve yeminli ifadelere oldukça yer vermiştir. Yemin her zaman bir şeyi teyid etmek için değil, bazen de onun kıymet, ehemmiyet ve yüksek mevkiine işaret etmek için de kullanılmıştır. Yani yeminli ifadeler kullanmak, insanoğlunun yabancı olduğu bir üslup değildir. Kur'an'da geçen yeminli ifadeler de insanın anladığı seviyeden insana hitap eden Allah'ın şüphesiz birer sözüdür.

"Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ, çok farklı konular üzerine yemin etmiştir. Allah'ın Kur'an da yemin ettiği konuları şu şekilde özetlemek mümkündür.

²³⁹Yûnus 10/53.

Yüce Allah; Tevhit'e, peygamberleri üzerine, yeryüzündeki çeşitli nesnelere üzerine (yıldızlar, ay, güneş... vb.), zaman dilimleri üzerine (kuşluk vakti, şafak vakti, fecir vakti, sabah vakti vb.) yemin etmiştir, en çok yemin ettiği konu ise îmân esaslarıdır. Bunun gayesi de insanların büyük bir yanlış içerisinde olduklarına dikkat çekmek olabilir.”²⁴⁰ Bu husus Kur'an'daki yeminlerin “Mekke ve Medine dönemine ait yeminler” olarak iki bölümde ele alınmasına sebep olmuştur. Yeminlerin çoğunluğunun Mekke devrine ait olduğu görülmektedir. Kur'an'ın ilk olarak gelmeye başladığı Mekke toplumunda yemin, çok yaygın olarak kullanılmakta idi. Bu aynı şekilde Kur'an âyetlerinde de görülmektedir. Kur'an'ın mesajlarının iyi anlaşılabilmesi için muhataplarının dilini, üslûbunu, duyusu ve anlayışını dikkate almalıyız.

“Allah Teâla'nın hitap ettiği yeminlerin hemen hemen hepsi, yemin biçiminde sunduğu birer delildirler. Bunun misali, kendisine iyilik ve ikramda bulunan bir kimseye “senin o çok nimetlerine yemin ederim ki, sana şükretmeyi (teşekkürü) devam ettireceğim” diyen kimsenin, sözü gibidir, bu kimse böylece, teşekkürün devamını gerektiren bir sebep olan nimetleri zikreder ve bunu yemin yoluyla yapmaktadır. İşte bunun gibi, Allah Teâla'nın, hitap ettiği Kur'an'daki bu yeminleri de Allâh'ın, yeniden diriltmeye kâdir olduğuna dair birer delildirler. Buna göre eğer, “Allah Teâla bunları niçin yemin tarzında sunmuştur?” denilirse, biz deriz ki: Çünkü konuşan kimse, sözüne, dinleyenin, onun büyük bir şey söylemek istediğini anlayacağı bir biçimde yemin ederek başlarsa, bu durumda dinleyici konuşana, onun, sözünün pek önemli olmadığını bileceği durumda vereceği dikkatten daha fazla dikkat vererek dinler. Bundan dolayı konuşan, sözüne yemin ile

²⁴⁰Yılmaz, “Aksâmu'l- Kur'ân Bağlamında “Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder?” Sorularını Yeniden Düşünmek”, ss.133-149. s. 139.

başlar, muhatapları onu daha iyi dinlesin diye, delilini yemin şekline sokar. Böylece de, görünür bir kanıt ve güvenilir bir delil, yemin biçiminde ortaya çıkmış olur.”²⁴¹

Şimdiye kadar bu bölümde ki çalışmamıza baktığımızda “Zaman” ve “Yemin” kavramlarının ayrı ayrı anlam çerçeveleri üzerinde durmaya çalıştık. “Zaman” ve “Yemin” ifadelerinin önemine ve Kur’an da ki kullanım örneklerine değindik. Buradan anladık ki: “Zaman” ve “Yemin” Kur’an ‘ın diğer konularında olduğu gibi büyük bir öneme sahiptir. Allah Teâla nın biz kullarına hitap ederken ayetlerini yemin kavramıyla teyid etmesi ve insanlar arasında tarihlerce beşeri münasebetlerde bu kavramın (yemin) kullanılması önem arz etmektedir. Bu iki kavram (zaman ve yemin) birlikte kullanıldığında ise bahsettiği konular ve kullanım üslûbu olarak dikkat çekmekte ve araştırmaya imkan tanımaktadır. İkinci bölümde ise çalışmamızın ana konusu olan Kur’an da yemin edilen zaman kavramlarını tek tek ele alıp açıklamaya çalışacağız.

²⁴¹Okiç, *Ders Notları*. s.97-98; Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*.s.169; Mehmet Sofuoğlu, *Tefsire Giriş*. İstanbul. 1981, s.94.

İKİNCİ BÖLÜM

A. KUR'AN-I KERİM'DE YEMİN VE ZAMAN KAVRAMLARI

1. Kur'an-ı Kerim'de Geçen Zaman Kavramları

Zaman kavramı daha çok fizikte ve felsefede işlenmesine rağmen diğer bütün alanlarda da önemli bir yere sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de zamanla ilgili çok farklı kelimeler geçmektedir. Kuran'daki zaman kavramı nesnel zaman, ilahi zaman ve tarihsel zaman olarak incelenmiştir.

Kuran'da özellikle tarihsel zaman üzerinde çok durulmuştur. Böylece Kur'an'da geçmiş zamana ibret açısından bakılması istenmektedir. Gelecek zaman, hesap ve sonsuzluğun olduğu ve ümitle karşılanması gereken bir boyuttur, Fakat Kur'an özellikle şimdiki zamanda yaşamakta olan akıl sahiplerine hitap etmektedir. Bu bağlamda şimdiki zamanda öne çıkan insanı, sorumluluk ve özgürlük sahibi kılma amaçlı emirlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de "mutlak manada veya mutlaka yakın belirli, belirsiz müddette zamanı ifade eden kavramların az oluşuna rağmen, yıl, ay, gün, gece, gündüz gibi farklı ölçülerde ama sınırlı, bölümlü, başlangıç ve sonuç hudutları belli, ve insan hayatının çeşitli dilimlerini ifade eden anlatımlar çokça kullanılmıştır. "²⁴²

"Mutlak manaya yakın belirsiz müddette zamanı ifade eden kelimeler, asr kelimesi 1 defa; dehr kelimesi 2 defa; hukub, ahkâb 2 defa; kam, kurun kelimeleri 2 defa geçer"²⁴³

"Ebediyet kavramının (ebed kökünden 28 defa, huld kökünden 87 defa ve sermed kökünden 2 defa) 117 defa geçmesi, yani onun çokluğu ise tabî ve zarurîdir.

Zira. Kur'an-ı Kerim'in ana esaslarından biri ahiret ve ebedî hayattır. Yani ebediyet kavramının çok kullanılması pratik fayda içindir"²⁴⁴

²⁴²Canan, İbrahim, *İslâm'da Zaman Tanzimi*, CihanYay. İst. 1985, s. 25.

²⁴³Canan, *İslâm'da Zaman Tanzimi*, s. 26.

Kur'an-ı Kerim'de zamanı ifade için kullanılan kelimeleri araştırdığımızda karşımıza şu kavramlar çıkmaktadır:

Asr,²⁴⁵ vakit,²⁴⁶ hîn,²⁴⁷ yevm,²⁴⁸ saat,²⁴⁹ ecel,²⁵⁰ müddet,²⁵¹ dehr,²⁵² güneş ve ay,²⁵³ gece ve gündüz,²⁵⁴ sabah,²⁵⁵ Canlı, nefes alıp veren bir zaman tarafından kuşatılıyor: *“Nefes aldığı zaman sabaha yemin olsun ki...”*²⁵⁶ ayeti buna işaret eder.

*“Görmez misin ki, göklerde ve yerde olanlar, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu Allah'a secde ediyor?”*²⁵⁷

Güneş ve Ay, Allah'ın ayeti olarak²⁵⁸ kendini yaratana, terbiye edene teslim. Ve bu hâliyle bizim emrimize verilmiş.²⁵⁹ Peki niçin? Secde ettiği Rabbini bizlere hatırlatması için: *“Ey insanlar! Siz de gündüzün iki tarafında ve gecenin gündüze yakın olan saatlerinde namaz kılın.”*²⁶⁰ Sabah-akşam Rabbinizi tespih edin.²⁶¹ Seher vakitlerinde istiğfar edin.²⁶² Çünkü göklerde ve yerde; günün sonunda ve öğleye erdiğinizde hamd O'na mahsustur.²⁶³ Eğer sizi yaratana itaat etmezseniz, siz de hüsrana uğrayanlardan olursunuz.²⁶⁴ *“Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için*

²⁴⁴Canan, *İslâm'da Zaman Tanzimi*, s. 26.

²⁴⁵Asr 103/1.

²⁴⁶Hicr 15/7-38.

²⁴⁷Bakara 2/36.

²⁴⁸Araf 7/54.

²⁴⁹Araf 7/34.

²⁵⁰Araf 7/34.

²⁵¹Tevbe 9/4.

²⁵²Câsiye 45/24.

²⁵³Yâsin 36/38-39.

²⁵⁴Kasas 28 /71-72.

²⁵⁵Tekvir 81/18.

²⁵⁶Tekvir 81/18.

²⁵⁷Hac 22/18.

²⁵⁸Fussilet 41/37.

²⁵⁹İbrahim 14/33.

²⁶⁰Hud 11/114.

²⁶¹Al-i İmran 3/41.

²⁶²Âl-i İmran 3/17.

²⁶³Rum 30/18.

²⁶⁴Asr 103/2.

ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir hikmete binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır."²⁶⁵

Vaktin hesabını bilmek kendi muhasebemizi yapmak için: "Nasıl ki güneş ve ay belli bir hesap ile akmakta ise²⁶⁶ siz de hesapsız, rastgele yaşayamazsınız." Allah Teâlâ, "Güneşe ve aya tapmayın!"²⁶⁷ uyarısı ile kullarına, zamanlarını kendi istekleri doğrultusunda değil, Allah'ın emirlerine itaat ederek geçirmelerini emretmektedir. Çünkü zamanın tayini için yaratılmış olan güneş ve ayı zikrederek, zamana dikkatleri çekmektedir. (Allah doğrusunu bilir.)

*Ve... Ve Kıyamet Saati yaklaşarak gelmekte.*²⁶⁸ Yani zaman, Kıyamet Saati'ne doğru akmakta.²⁶⁹ ki o vakit gelince ne bir saat ertelenebilir ne de öne alınabilir.²⁷⁰

*O gün insana kazandığı tastamam ödenir ve kimseye haksızlık yapılmaz.*²⁷¹ *Kıyamet saatinde, kendisiyle vaktin hesabının yapıldığı güneş ve ay dürülür, yol gösterici olan yıldızlar dökülür.*²⁷² Zamanla kayıtlı olan varlıkların da, artık dünya hayatlarının sonu gelmiştir. "Zaman"ın sona erdiği o gün, suçlulara dünyadaki hayatları "bir saat"miş gibi gelir.²⁷³ "İnsan kendisini o kadar kaptırır ki dünya ya, vaktin hesabını yapamayıp dünya hayatının nasıl geçtiğini anlayamaz." Allah'ın indinde ise bir gün bin yıl²⁷⁴ hatta elli bin yıl gibidir: "Sizin elli bin yılınız O'na bir andır."²⁷⁵ Tüm bunlar, bize zamanın izafi olduğunu göstermektedir.

²⁶⁵Yunus 10/5.

²⁶⁶Rahman 55/5.

²⁶⁷Fussilet Sûresi 41/37.

²⁶⁸Mü'min 40/59-61.

²⁶⁹Fatır 35/13.

²⁷⁰Nahl 16/61; Araf 7/34; Yunus 10/49.

²⁷¹Âl-i İmran 3/161.

²⁷²Mürselât 77/8; İnfitar 82 /2.

²⁷³Ahkâf 46/35; Taha 20/102-104; Mü'minun 23/112-114.

²⁷⁴Secde 32/5; Hac 22/47.

²⁷⁵Mearic 70/4.

2. Kur'an-ı Kerim'de Yemin İfadesinin Kullanımı

Kur'an-ı Kerimdeki yeminler incelendiğinde görülecektir ki Allah'ın zatına yemin edildiği gibi Allah'ın dışındaki varlıklara, yani yaratılmışlara da yemin edilmiştir. Allah'ın dışında yemin edilen varlıklar da aslında yine Allah'a delalet eden ayetlerdir. Bunlar ya O'nun kelâmı olan Kur'an gibi lafzî ayetleridir veya gök, güneş, gece, gündüz gibi insan hayatını çevreleyen dış etkenler yahut da nefis, ömür gibi bizzat insanın ayrılmaz parçaları olan iç etkenlerdir ki bütün bunlar Allah'ın kevnî ayetleri olarak kabul edilir.

“Yeminin Kur'an'da sık kullanımı, hitap ettiği toplumun yapısından da kaynaklanmaktadır. Sözselsel bir toplum olan Araplarda söz gücünün oldukça önemli olması, insanları bu tür yeminleri söze güç katmak, edebî üslup elde etmek amacıyla kullanmaya sevk etmiştir. Bu üslup, muhatabı düşündürmeye yönelik en önemli hitap yollarından biridir.”²⁷⁶

Yemin genel olarak söylenen bir söze, ortaya atılan bir iddiaya muhatabını inandırabilmek için, saygı duyulan, iki tarafça da kutsal olarak bilinen ve adı anıldığında, söylenen sözün yalan ve yanlış olmayacağı kabul edilen bir varlığın adını zikretmek, böylece karşı tarafa iddianın doğru olduğu mesajını vermektir. Çoğu zaman ise yemin için adı verilen varlık, kudretli ve aldatan kimseyi cezalandırması beklenen bir varlıktır. *Müslümanların bu manada Allah'tan (c.c.) başkasının adına yemin etmesi haramdır.*

İnsanoğlu tarih boyunca konuşmalarına ve sözlerine kuvvet vermek, muhatabını ikna etmek, sözlerinin doğruluğuna güvenilmesini istemek ve bunu sağlamak için yemini kullanmıştır. Yani yeminli ifadeler kullanmak, insanoğlunun yabancı olduğu

²⁷⁶Şen, Ayşegül, *Kur'ânı Kerim'de Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. SBE, Ankara, 2006.

bir üslûp değildir. Kur’ân’da geçen yeminli ifadeler de insanın anladığı seviyeden insana hitap eden Allah’ın şüphesiz birer sözüdür.

Elbette ki, Allah'ın (c.c.) böyle bir şahit getirmeye, sözünün doğruluğunu ispatlamak için bir başka varlığa ihtiyacı yoktur. O'nun bu yemininden kasıt, yemin ettiği varlıkla ilgili olarak insanların yanlış düşüncelerini düzeltmek ve insanların dikkatini yeminden sonra gelen ifadenin önemine çekmektir.

Ayetlere baktığımızda, Allah Teâla, bizzat kendi yüce ismi üzerine yemin ettiği gibi,²⁷⁷ peygamberlerine,²⁷⁸ peygamberlerin yaşadığı veya vahyin geldiği beldelere,²⁷⁹ meleklerle,²⁸⁰ Ku’an’a,²⁸¹ kıyamet gününe,²⁸² kainatta var olan önemli varlıklar üzerine; örneğin kaleme,²⁸³ gökyüzüne,²⁸⁴ güneş’e,²⁸⁵ ay’a,²⁸⁶ geceye,²⁸⁷ sabaha,²⁸⁸ kuşluk vaktine,²⁸⁹ zamana,²⁹⁰ yıldıza,²⁹¹ havaya²⁹² ve bitkilere²⁹³ yemin etmiştir.

“Kur’ân-ı Kerim, âlemlerin Rabbi Allah’tan, kullarına gelen İlâhî mesajlar bütünüdür. Muhataplarının fikir, algılama ve anlayış seviyesine göre inen Kur’ân-ı Hakîm’in, âyetlerinde ve beyanlarında yeminli ifadelere yer vermesi de bizim algıladığımız biçimde anlaşılabilirliğini, ciddiyetini ve sözlerinde hilâfı olmadığını anlamamızı sağlamak içindir. Allah Teâla, bazen yeminle âyetlerini doğrulamış ve kuvvetlendirmiştir, bazen de

²⁷⁷Hicr 15/92.

²⁷⁸Yâsîn 36/1.

²⁷⁹Tûr 52/1-3; Beled 90/1.

²⁸⁰Sâffât 37/1; Nâziât 79/1-2.

²⁸¹Vâkıa 56/77; Tûr 52/2.

²⁸²Kıyâmet 75/1.

²⁸³Kalem 68/1.

²⁸⁴Burûc 85/1; Târik 86/1.

²⁸⁵Şems 91/1.

²⁸⁶Şems 91/2.

²⁸⁷Leyl 92/1.

²⁸⁸Fecr 89/1.

²⁸⁹Duhâ 93/1.

²⁹⁰Asr 103/1.

²⁹¹Necm 53/1.

²⁹²Zâriyât 51/1.

²⁹³Tîn 95/1.

birtakım varlıkları yemin konusu yaparak bu varlıkların insanlık için değerine ve kıymetine işaret etmiş ve dikkatleri bu varlıklar üzerine çekmiştir.”²⁹⁴

“Konuya mânâ-yı ismiyle değil, mânâ-yı harfiyle bakmamız gerekiyor. Yani, Allah’ın üzerine yemin ettiği her şey, kendi başlarına değerli değil, Allah’ın yaratmış olması itibariyle yücedir, değerlidir ve kıymetlidir. Allah Teâla, Kendi Zâtının yüceliğini bildirmek ve isim ve sıfatlarının tecellilerinin kemâlini ve eşsizliğini göstermek için varlıklar üzerine çeşitli şekillerde dikkatleri çekmiştir. *Her şey Allah’ın kudretinin ve hilkatinin eşsiz şekilde tecellisi ve tasarrufu değil midir? Zatı Yüce olan Cenâb-ı Allah, eşsiz ve sayısız isim ve sıfatlarının eseri olan mevcudat üzerine yemin etmekle, aslında kudretinin ve hilkatinin muhtelif tecellilerine, dolayısıyla kudretinin azametine, hikmetinin kemâline, rahmetinin kuşatıcılığına, hilkatinin benzersiz güzelliğine yemin etmiş olmaktadır.*”²⁹⁵

Allah Teâla, insanların âyetlere olan îmân ve güvenlerini temin etmek, verdiği haberleri kuvvetlendirmek, önemli varlıklar ve nesnelere üzerinde tefekkürü teşvik etmek, önemli nîmetleri hatırlatmak; Kur’ân’ın, verdiği haberlerin, Kıyâmet gününün, Âhîret gününün, öldükten sonra dirilişin, hesabın, Cennetin ve Cehennem hak olduğu konusunda, insanları iknâ etmek ve bunlarda muhtemel şek ve şüpheli ortadan kaldırmak gibi hikmetlerle, âyetlerini yeminli ifadelerle takviye etmiştir.

²⁹⁴Kabakçılı Osman: *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*. Ekim 2015 Cilt:1 s.35.

²⁹⁵Said Nursi, *Mektubat*, s. 378.

3. Kur'an-ı Kerim'de Zaman Kavramına Yemin Edilmesi

Zaman kavramı Kur'an'da geçmez, ancak zaman kelimesinin ifade ettiği anlam birçok şekilde dillendirilmektedir. Bu sebeple zaman kavramının Kur'an-ı Kerim açısından ele alınıp incelenmesi önem arz etmektedir.

“Kur'an-ı Kerim'de Dehr ve Asr surelerinin isimleri bizzat zaman mefhumuyla bağlantılıdır. Asr ifadesi yüzyılı, öğleden sonraki vakti; Dehr ifadesi uzun bir zaman dilimini ve delalete saplanmış insanların zamanı nasıl ilahlaştırdığını ifade için kullanılır. Casiye Suresi 24. Ayette vakt ifadesi zamanın belirli bir dilimini, Hicr Suresi 37 ve 38. Ayette geçen ‘Mevkut’ kelimesi belirli bir zamanı, Nisa Suresi 103. Ayetteki ‘Mikat’ kavramı tayin edilmiş zamanı ifade eder. A'raf Suresi 54, Furkan Suresi 59, Hud Suresi 7 gibi Ayetlerde zaman kavramı devir, göklerin ve dünyanın yaratılış evreleri gibi anlamlarda kullanılır.”²⁹⁶

Dehr, asr, vakt, mevkut, mikat, hîn, hukub, saat gibi ifadeler Kur'an'da zaman kavramını ifade etmeye yönelik olarak geçmektedir. Bu ifadelerin her birinin ayetler içinde kazandığı anlamlar farklılık arz etmektedir. Özellikle dehr ve asr ifadeleri Allah'ın üzerlerine yemin etmesi sebebiyle dikkat çekmektedir. Dehr uzun zaman dilimi anlamına geldiği gibi âlemin var oluş anından sonuna kadar geçen süreye de denilebilmektedir. Dehr kavramı toplum içinde kendisine yüklenen anlam sebebiyle daha da öne çıkmaktadır. Çünkü dehr kavramı üzerinde Allah'ın yaratması üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. Allah'ın yaratmasını inkâr edenler ölümü zamana nispet ederek Allah'ın öldürmesini ve diriltmesini inkâra yönelik ifadeler olarak kullanılmaktadırlar. Ayrıca zamana lanet okuyarak Allah'ın yaratıcılığına veya Allah'ın sıfatlarına dolaylı olarak hakaret ve inkâr anlamı yüklemektedirler.²⁹⁷ Bu durum ayette şöyle ifade edilir: ‘*Dediler*

²⁹⁶Kabakçılı, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*. Ekim 2015. cilt:1 s.35.

²⁹⁷Kabakçılı, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*. s.35.

ki: “Dünya hayatımızdan başka hayat yoktur. Ölürüz ve yaşarız. Bizi ancak zaman yok eder.” Bu hususta onların bir bilgisi yoktur. Onlar sadece zanda bulunuyorlar.”²⁹⁸

Allah (c.c) Kur’an’da neden zamana yemin etmektedir?

“Şunu ifade etmemiz gerekir. Allah c.c. niçin yemin eder? Kur’an’a baktığımız zaman Allah’ın yemin ettiği şeylerin iki kısımda olduğunu görürüz:

Ya yemin edilen şeyler insanlar tarafından inkâr edilmiştir, ondan dolayı Allah yemin eder. Ya da Allah’ın yemin ettiği şeyler insanlar tarafından ihmal edilmiştir, Allah ondan dolayı yemin eder. Eğer Allah’ın yemin ettiği bir şey insanlar tarafından inkâr edilmişse, bu yemin ikrar ve tespit manası taşımaktadır. Yani inkârın zıddı bir mana taşır. Mesela insanlar ölümden sonra dirilişi inkâr ederler, kıyameti inkâr ederler. Allah kıyamet gününe yemin eder. “Kıyamet gününe yemin olsun ki”²⁹⁹ Bu ne demektir? Sen inkâr ediyorsun ama var demektir. Allah bundan dolayı yemin eder.

Allah’ın yemin ettiği hususlar insanlar tarafından genellikle ihmal edilen durumlar ise, Allah’ın bu yemini, ona dikkatleri çekme anlamı taşımaktadır. İnsanlar zamanın değerini bilmedikleri için Kur’an’da Allah zamana yemin etmektedir. Gecenin değerini bilmedikleri için geceye yemin etmektedir. Gündüzün değerini bilmedikleri için gündüze yemin etmektedir. “(Karanlığıyla) bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp parladığı zaman gündüze, erkeği ve dişiye yaratana andolsun ki!”³⁰⁰

Kur’an’da Allah’ın zamana yemin ettiği pek çok ayet vardır. Buradaki amaç şudur. Allah bir şeyin üzerine yemin ediyorsa şu bilinmelidir ki Allah’ın katında o şey çok kıymetli, değerli, mazbut bir şeydir. Buradan da şu mesaj çıkartılır: Ey insan Allah’ın üzerine yemin ettiği şeylerin farkında ol. Onları değerlendirmeye bak. Bunların hakkını ver.

²⁹⁸Câsiye 45/24.

²⁹⁹Kıyamet 75/1.

³⁰⁰Leyl 92/1-2-3.

“Kur’an-ı Kerim de ‘Asr’ kavramına yemin edilmesi, İbn Abbas’a göre bununla kastedilen anlam ‘dehr’ anlamıdır. Ancak bu kavram gece ve gündüz anlamında da kullanılmaktadır. Sabah ve akşam vakitleri de bu kavram ile ifade edilebilmektedir. Yine ikinci namazı ‘Asr’ kelimesiyle ifade edilmektedir. Aynı ifade Hz. Peygamberin yaşadığı asr olarak da belirtilmektedir. Bu kavrama belli dönem anlamı yüklenebildiği gibi çok kısa bir zamanı ifade eden öğle ile akşam arasındaki dar bir zaman anlamı da yüklenebilmektedir. Katade’ye göre Asr, günün son saatini ifade etmektedir. Bu ifade de bizim dikkatimizi çeken en önemli husus Allah’ın sonsuz gücüne vurgu yapılmasıdır. Çünkü asr ifadesiyle hallerin değişmesine vurgu yapılarak yaratıcıya işaret edilmektedir. Bu kavramda dikkat çeken hususlardan biri de Kur’an’ın belâgat yönüdür. Yani, bir kelimenin aynı yerde birçok anlamı ifade edecek şekilde Kur’an-ı Kerim de geçmesi Kur’an’a anlam zenginliğini yüklemektedir. Böylece Kur’an-ı Kerim, kendisi üzerinde düşünenlere farklı ufukların açılmasına imkân sağlar. Buradan hareket ile ikinci vakti İslam dinine benzetilmiştir. Çünkü dinlerin sonuncusu ve kıyamete en yakın zamanda gönderilmiştir.”³⁰¹

Kur’an’da dehr kavramı kapsamında değerlendirilmesi mümkün olan önemli kavramlardan biri de geleceği ifade eden gayb kavramıdır. Yunus Suresi 20. Ayette gayb’ın Allah’a ait olduğu belirtilmektedir. Bu ifadenin anlamı Allah’ın gaybı bilmesidir. Bu bağlamda düşündüğümüzde gayb da zamanın kapsamı içindedir.³⁰²

Hud Suresi 104. Ayette ecel kavramı geçmektedir. Bu kavramda dolaylı olarak zamanı ifade eden dehr kavramıyla ilgilidir. ‘Belirli bir sürenin sonu’ veya ‘bir şey için belirlenmiş süre’ anlamına gelen ecel, Allah tarafından her canlı için önceden takdir edilen hayat süresinin sonu olan ölüm vaktini ifade eder. Kur’an-ı Kerime göre eceli gelen hiçbir

³⁰¹Kabakçılı, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*. c. 1 s.34-35.

³⁰²Kabakçılı, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*. c.1 s.34.

istek, vakit yönünden öne alınmaz ve ertelenemez. Kur'an-ı Kerim de geçen bu kavramlarla Allah'ın sonsuz gücüne ve ilmine vurgu yapılmaktadır.³⁰³

Kur'an-ı Kerim'de sabah vaktine, akşam vaktine, geceye, gündüze, güneşe, aya ve yıldızla yemin edilmektedir. Bu kavramlar doğrudan veya dolaylı olarak zamanla ilgilidir. Çünkü zaman bunlara göre ölçülüp değerlendirilmektedir. Bu kavramlara yemin edilmesi onların anlam derinliklerini belirtmeye yöneliktir. Bu kavramlara Kur'an-ı Kerim'de sık sık vurgu yapılarak Allah'ın sonsuz gücüne işaret edilmektedir. Evrenin tasavvufi anlamda müşahede edilmesi istenmektedir. Yoksa bu kavramlarla zamanın ölçülmesinin din açısından çok bir önemi yoktur.³⁰⁴

Kur'an-ı Kerim de sabah ve akşam vakitlerine girilmesi Allah'ı tespih açısından şöyle ifade edilir. *'Öyle ise akşama eriştiğinizde, sabaha kavuştuğunuzda, Allah'ı hatırlayın, anın.'*³⁰⁵

Allah neden yemin etmiştir, sorusuna yukarıda değindiğimiz gibi genel olarak da şöyle cevap verilmiştir: Peygamberimiz, İslam'ı tebliğ ettiği dönemde Arapların toplumsal hayatında yeminin büyük bir yeri ve önemi vardı, Kur'an'da da o günkü insanların alışık oldukları bu ifade tarzına yer verilmiş; Allah indirdiği ayetlerini yeminle teyit etmiştir. Ayrıca yemin edilen şeyin kıymetine işaret etmek ya da değerini yüceltmek için de yemin edilmiştir.³⁰⁶

Allah Kur'an'da zamanlara, niçin yemin etmiştir? Sorusu muhatapları tarafından da hep merak konusu olmuştur. Bu bağlamda tefsircilerde farklı yorumlara yönelmişlerdir. Burada ki murad-ı ilahi yi anlamamız için biz insanların nesnelere ve

³⁰³Kabakçılı, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*. c.1 s.35.

³⁰⁴Kabakçılı, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*. c.1 s.35.

³⁰⁵Rum 30 / 17.

³⁰⁶Kılıç, Sadık, *Yemin Olsunki*, Erzurum,1996. (bkz. Coşkun, Muhammed: *89/Fecr, 1-14. Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 46, Nisan,2014. ss. 37-68, s. 38 -39.

Kur'an'da bahsedilen zamanlara, yükledikleri anlamlara dikkat etmemiz gerekmektedir. Allah bunların hepsinden müstağni ve aşkındır. Bu anlamlandırmaların temelinde, insanların çoğu zaman, somut düşünmesi; Allah'ın verdiği örneklerden hareket ederek, O'nun yüklediği anlamlara karşılık gelmesi için somutlaştırmayı kendilerine daha yakın bulmasıdır. Oysa Allah, bu tür ifadeleri kullanmakla insanların daha derin düşüncelerini hedeflemiştir.

Örneğin "Asr" kelimesinden ilk anda akla gelen asır, zaman anlamı, hiç anlaşılazmış veya anlaşılmaması gerekirmiş gibi, farklı yorumlamalara gidilmesi, bu kelimededen maksadın ikindi vakti, ikindi vakti kılınan namaz, asr-ı saadet vb. hususlar olduğu tefsirlerinin yapılması göze çarpmaktadır. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili eserinde, "asr"dan kastedilenleri şöyle sıralar: İkinci namazı, İkinci vakti, dehr, dehrin musibetleri, dehrin farklı ahvali, insanın ömrü, insan ömrünün hasılı, herkesin kendi yaşadığı zaman, Asr-ı saadet, Hz. Peygamber'in ilk gönderildiği zaman dilimi, bi'setten vefatına kadar geçen dönem, Ahir zaman.³⁰⁷

Bu yorumlar yapılmakla kalınmamış, bu yorumlardan ortaya çıkan sonuçlara bir de fazilet atfedilmiştir. Beş vakit namaz arasında, ikindi namazı en faziletlisi kabul edilmiş, orta namaz (salatu'l-vüsta) 'dan maksadın ikindi namazı olduğu anlayışı neredeyse katiyet kazanmıştır. Oysa orta namazı, beş vakit namazdan her biri de olabilir. Sabah namazı gece ile gündüzün, akşam namazı gündüz ile gecenin kavuşum noktasında olmaları, öğle gündüzün, yatsı da gecenin ortasında olması itibariyle bu dört vakitten her biri orta namazı olmaya uygun düşmektedir. İkinci ise öğle ile akşamın ortasında bulunması bakımından orta namazı olmaya ötekilerden daha öncelikli değildir. Onun önceliği, sabah namazından başlamak koşuluyla ikindinin matematiksel olarak ortaya

³⁰⁷Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili* yy ts IX, 6067-6077 sayfaları arasında.

düşmesidir. Oysa İslam geleneğinde gün, güneşin doğmasıyla yani sabahla değil hilalin doğmasıyla yani akşamla başlar. Bu hesaba göre de orta namazı sabah namazı olur. Öğle ve ikindi gündüz kılınan iki vakit, akşamla yatsı da gece kılınan iki vakit olarak kabul edildiğinde yine sabah namazı, orta namazı olmaya daha yakın olmaktadır.³⁰⁸

Düşünülmesi gereken ikinci husus ise "**asr**" in anlamı ve Allah'ın (c.c.) neden onun üzerine yemin ettiği?..

Bir görüşe göre "**asr**" zaman (ed-dehr) demektir. Zaman insanların hayatlarını, fiillerini kuşatan bir olgudur. Yaptığımız iyi veya kötü bütün işler, zaman içerisinde gerçekleşir. Rahatlık, sıkıntı, hastalık, sıhhat, zenginlik, fakirlik hep zamanın içinde meydana gelir. Bu yüzden zaman, insanların dikkatini çeken bir olgudur. Zamana yemin etmekle, insanların dikkatleri daha sonra söylenecek sözlere çekilmiştir.³⁰⁹

Ayrıca cahiliye Arapları zarar ve ziyanı, zamanın kötülüklerine bağlardı. Bu gün bile insanlar başlarına bir iş geldiğinde, günlerin ve rakamların uğursuzluğundan bahsetmekte. Böylece Cenab-ı Hak, asr'a yani zamana yemin ederek, insanlara kötülüğün zamanda değil kendilerinde olduğunu belirtmiştir.

Diğer bir görüşe göre (Ebu Müslim) "**asr**", ikindi vakti demektir. Allah (c.c.) kuşluk vaktine (duha) yemin ettiği gibi, günün diğer ucu olan ikindi vaktine de yemin etmiştir. Ayrıca ikindi vaktinin önemini anlatan bir çok hadisi şerif vardır. **İkindi**, artık günün sonunun yaklaştığı, insanların işlerini bitirmek için uğraştığı, kazanç veya kayıp hesaplarının yapıldığı bir vakittir, bu özelliği ile kıyametten önceki, veya ölümden önceki son vakitlere benzemektedir. Artık hüsranda olan veya saadet içerisinde olan insan, hesap vermeye hazırlanmaktadır.³¹⁰

³⁰⁸Yılmaz, "*Aksâmu'l- Kur'ân Bağlamında "Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder?" Sorularını Yeniden Düşünmek*", s.145.

³⁰⁹Akseki, Ahmet Hamdi, *Ve'l Asr Tefsiri*. İşaret Yayınları. 2004. İstanbul. s. 33-34.

³¹⁰Akseki, *Ve'l Asr Tefsiri*. s. 33-34.

“Ayrıca cahiliye Araplarının bu vakitte işlerini bitirerek, Kâbe etrafına toplanması burada işsiz güçsüz insanlarla dedikodu ve diğer çeşitli kötü işlere meşgul olması, bunun neticesinde çeşitli kavga, dövüş ve çirkin neticelerin hâsıl olduğu rivayet edilmiştir.”³¹¹ Bunun sonucunda Araplar, ikinci vaktinin uğursuzluğuna hükmetmişler ve aslında kendilerinde olan kötülüğü, ikinci vaktine yüklemişlerdir. Allah, (c.c.) bu vakte yemin ederek, insanlara onun, Allah'ın (c.c.) yarattığı şerefli bir varlık olduğunu belirtmiştir.

Üçüncü görüşe göre, "asr" ikinci namazı demektir. "ve, ...orta namaza (ikinci namazına) da devam edin." ³¹² emri gösterilmektedir. Hz. Hafsa'nın (r.a.) Mushaf'ında bu âyetin açıklaması "ikinci namazına(salat il-Asri)" şeklinde geçmektedir. Peygamber Efendimiz (s.a.v) bir hadisinde, ‘İkinci namazını kılmayan kimse, sanki çoluk-çocuğunu ve malını mülkünü kaybetmiştir.’³¹³ buyurmuştur.

İkinci namazı, gündüz vakti kılınan en son namaz olması itibari ile de çok kıymetli bir namazdır. İşte bundan dolayı Allah (c.c.) ona yemin etmiştir.³¹⁴

Dördüncü ve son görüşe göre "asr", Peygamber Efendimiz (s.a.v)' in yaşadığı zaman dilimidir. Zaman, Hz. Âdem (as)'den Hz. Musa (as)'ya kadar ilk asırlar, Hz. Musa'dan Hz. Peygambere (s.a.v) kadar orta asırlar, Hz. Peygamber'den sonra ise son asırlar (ahir zaman) olarak üçe ayrılmıştır. Hz. Peygamber (s.a.v)'le birlikte İslam tüm insanlara ve cinlere, onları karanlıklardan aydınlıklara çıkarmak için gönderilmiş, vahiy son defa inmiştir. Ve Allah (c.c.), "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmet

³¹¹Akseki, *Ve'l Asr Tefsiri*. s. 33-34

³¹²Bakara 2/238.

³¹³Buhârî, *Mevakit*, 14; Müslim, *Mesacid*, 200-201.

³¹⁴Akseki, *Ve'l Asr Tefsiri*. s. 33-34.

oldunuz."³¹⁵ buyurarak, Peygamberimizin ümmetini övmüştür. İşte bu yüzden, Allah (c.c.) Peygamber Efendimiz (s.a.v)'in yaşadığı zamana yemin etmiştir.³¹⁶

Sonuç olarak "**asr**" kelimesi, çeşitli manalara gelen müşterek bir lafızdır. Ve bunlardan birine yönelik kesin bir ipucu bulunmamaktadır. O halde "**asr**"a bu manaların hepsi verilebilir.

“Asr” kelimesin de olduğu gibi Kur’an’da Allah’ın zamana yemin ettiği pek çok ayet vardır. Buradaki amaç şudur. Allah bir şeyin üzerine yemin ediyorsa şu bilinmelidir ki Allah’ın katında o şey çok kıymetli, değerli ve önemine dikkat çekilen bir şeydir. Buradan da şu mesaj çıkartılır: Ey insan Allah’ın üzerine yemin ettiği şeylerin farkında ol. Onları değerlendirmeye bak. Bunların hakkını ver.

Örneğin: (Karanlığıyla) bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp parladığı zaman gündüze, erkeği ve dişiği yaratana and olsun ki!³¹⁷ Ayetin de Rabbimiz geceye ve gündüze dikkat çekerek bu zamanların değerinin bilinmesi gerektiğini, bu zamanların ihmal edildiğini bizlere haber etmektedir. Bu örneklerin dışında Kur’an’ı Kerimde yemin edilen zaman kavramları şunlardır:

Hayır; Ay’a andolsun, dönüp gittiği zaman geceye, ağardığı zaman sabaha,³¹⁸

Hayır, kalkış (kıyamet) gününe and ederim. Ve yine hayır; kendini kınayıp duran nefse de and ederim.³¹⁹ Artık hayır; yemin ederim (gündüz) sinip (gece) dönen (gezegen) lere, bir akış içinde yerini alanlara; kararmaya ilk başladığı zaman, geceye andolsun, ve nefes almaya başladığı zaman, sabaha;³²⁰

³¹⁵Âl-i İmran 3/110.

³¹⁶Akseki, *Ve'l Asr Tefsiri*. s.34.

³¹⁷Leyl 92/1-2-3.

³¹⁸Müddessir 74/32-34.

³¹⁹Kıyamet 75/1-2.

³²⁰Tekvir 81/15-18.

Yoo, şafak-vaktine yemin ederim, geceye ve toplayıp-taşıdığı şeylere, on dördüne girdiği zaman aya;³²¹ Burçları olan göğe andolsun, o vaat edilen güne, şahit olana (görene) ve şahit olunana (görülene).³²² Fecr'e andolsun, on geceye, çifte ve tek'e, akıp-gittiği zaman geceye, bunlarda, akıl sahibi olan için bir yemin var, değil mi?³²³

Güneşe ve onun parlıtısına andolsun, onu izlediği zaman Ay'a, onu (güneş) parıldattığı zaman gündüze, onu sarıp örttüğü zaman geceye, göğe ve onu bina edene, yere ve onu yayıp döşeyene, nefse ve ona 'bir düzen içinde biçim verene', sonra ona fücürünü (sınır tanımaz günah ve kötülüğünü) ve ondan sakınmayı ilham edene (andolsun).³²⁴

Sarıp-örttüğü zaman geceye andolsun, parıldayıp-aydınlandığı zaman gündüze, erkeği ve dişiye yaratana; gerçekten sizin çabalarınız (çelişkili, parça parça) darmadağınaktır.³²⁵ Kuşluk vaktine andolsun, 'karanlığı iyice çöktüğü' zaman geceye,³²⁶

Ayetlerde gördüğümüz gibi Allah Teâla, pek çok yerde zamana yemin ederek, gerek burada zamanın kendisine dikkat çekmekte, gerekse o zaman içindeki olgulara dikkat çekerek ilahi mesajlarını biz kulların anlayacağı şekilde kuvvetlendirmektedir.

³²¹İnşikak 84/16-18.

³²²Büruc 85/1-3.

³²³Fecr 89/1-5.

³²⁴Şems 91/1-8.

³²⁵Leyl 92/1-4.

³²⁶Duha Suresi 93/1-2.

B. KUR'AN-I KERİM'DE YEMİN EDİLEN ZAMANLAR

Allah Teâla, Kur'an da gün içerisinde kullandığımız zaman dilimleri üzerine de yemin ederek dikkatlerimizi çekmektedir. Şimdi üzerine yemin edilen bu zaman dilimlerini inceleyelim.

1. Fecr vakti

وَالْفَجْرِ “Tan yerinin ağarmasına andolsun.”³²⁷ “Sabah aydınlığı” diye çevirdiğimiz fecr kelimesi masdar olarak “tan yerinin ağarması”, isim olarak “sabah aydınlığı, şafak vakti, tan yerinin ağarma zamanı” gibi anlamlara gelmektedir. Ayette geçtiği gibi, وَاللَّيْلِ إِذَا يَجْرُ “Geçip giden geceye andolsun.”³²⁸ Tan yerinin ağarma zamanı ortalığın aydınlanmaya, canlıların da uyanmaya başlaması, bir çeşit yeniden dirilmeye benzediği için yüce Allah sabah aydınlığına yemin ederek aşağıda anlatılacak konulara dikkat çekmiştir.³²⁹ Bu âyette zikredilen “geçip gitmekte olan gece”nin, “Müzdelife gecesi” veya “bayram gecesi” olduğu söylenmiştir.³³⁰

“Andolsun fecr’e”³³¹ âyetinde yer alan “الْفَجْرِ” ifadesiyle ilgili âlimler farklı görüşler sunmuşlardır. Bu görüşlere baktığımızda;

Birincisi, burada kastedilen Sabah namazı vaktidir.³³² İbn-i Abbas’tan (ö. H. 68) rivâyet olunduğuna göre fecr, bizim bildiğimiz sabah namazı vakti olup bu da fecr-i sâdık’ın fecr-i kâzip’ten ayrılmasıdır, denilmiştir.³³³

³²⁷Fecr 89/1.

³²⁸Fecr 89/4.

³²⁹Muhammed Fahrüddin er-Razi. *Tefsir-i Kebir XXXI*. Çev: Suat Yıldırım ve dğ. Akçağ Kitabevi. Ankara:1993, s.161.

³³⁰ Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*. VIII, 5797.

³³¹Fecr: 89/1; Muhammed Esed, Kur'an Mesajı isimli meal ve tefsirinde “şafağı düşün” şeklinde yemin dışında bir mana vermiştir. Sürenin devamında gelen diğer yeminlere de bu şekilde mana vermiştir. Geniş bilgi için bkz. Esed, Muhammed, Kur'an Mesajı, İşaret Yay. İstanbul, 1999, III/1267.

³³²ez-Zamahşerî, el-Keşşaf. IV/249; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili VIII/424; el-Kurtûbî, Ahmet Ensârî, *el-Câmiu'l- Ahkâmi'l- Kur'ân*, Dâru'l- Fikr, Beyrut, 1987, XX/38; Muhammed Ali es-Sâbûnî, Safvetü't-Tefâsir, (trc. Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Yayınları, İstanbul, 1992, VII/ 304; Muhammed Seyyid Tandavi, *Tefsîru'l-Vasît lil Kur'âni'l- Kerim*, Kahire, 1997, XV/313.

³³³ez-Zamahşerî, el-Keşşaf. IV/249; Yazır, Hak Dini Kur'an Dili VIII/424; el-Kurtûbî, Ahmet Ensârî, *el-Câmiu'l- Ahkâmi'l- Kur'ân*, Dâru'l- Fikr, Beyrut, 1987, XX/38; Muhammed Ali es-Sâbûnî, Safvetü't-

Allah Teâla'nın kendileriyle yemin ettiği bu tür şeyler de güzel, rahatlatıcı ve çok ince duygu ve tesirler barındıran durumlar vardır. Allah'ın birliğine deliller gösterir.³³⁴ Ya da dünyevî, Cenabı Hakka şükretmeyi gerektiren bir hikmet bulunur. Fecrin doğuşuna kullanılan yemin kavramında, îlâhi kudreti ve emsalsiz yaratmayı belirten muazzam bir dikkat çekmedir.³³⁵

İkinci olarak, “Âyette “fecr” ile bizzat sabah namazının kendisi kastedilmiş ve ona yemin edilmektedir.”³³⁶ Allah Teâla, sabah namazına, günün ilk vaktinde olmasından ve bu namazda hem gündüz hem de gece görevli kılınan meleklerin hazır olmaları sebebiyle yemin etmektedir.³³⁷

Üçüncüsü ise, Âyette geçen “الفجر” ile her hangi belirli bir vakit belirtilmemiştir. Bu sebeple ulema şu kavram tespitlerini ortaya koymuştur:

Arefe günü fecri, Kurban bayramı sabahının fecri, Zilhicce ayının fecri, Muharrem'in fecri, Cuma gününün fecri. Buradaki fecir vaktinden kasıt gündüzdür. Âyetteki fecr ile kendinden sular fişkırın ve mahlûkatın hayat kaynağı olan pınarlar anlatılmaktadır.³³⁸ Fecr'den maksat, Arefe gününden sonra, Müzdelife de toplanma gününün fecr vaktidir.³³⁹

Fahredden Râzîye göre fecr'den maksat, günün başlangıç saati (feci-i sâdık) olduğu zaman, bu yeminin hikmeti şöyle ortaya çıkar: Fecr saati gecenin bitip gündüzün başladığı, insanların ve envâi çeşit hayvanların tıpkı mahşerde vukû bulacak diriliş anını

Tefâsir, (trc. Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz), Ensar Yayınları, İstanbul, 1992, VII/ 304; Muhammed Seyyid Tandavi, *Tefsîru'l-Vasît lil Kur'âni'l- Kerim*, Kahire, 1997, XV/313.

³³⁴Kutub Seyyid, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, (trc. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler), Hikmet Yayınları, İstanbul, tsz., XVI/196; Tahir b. Âşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr , Tunus, tsz, XXX/313.

³³⁵Tahir b. Âşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, XXX/ 313.

³³⁶Ebu Hayyân, *el- Bahru'l-Muhît*, Beyrut, 1993, XIII/463; Taberî, İbni Cerîr, *Tefsîru't-Taberî*, (*Camîu'l-Beyan an Te'vîli'l-Kur'an*), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988, XV/168.

³³⁷ez-Zemahşeri (1074-1144) Keşşâf, IV/249 ; Kurtûbi, , *el-Câmi*, XX/ 39. XXII, 257.

³³⁸el-Kurtûbî *el-Câmi*, XX/39; ez-Zemahşerî, Keşşâf IV/ 249.

³³⁹Kurtubî, *el-Câmi*, XXII, 257.

hatırlatırcasına evlerinden çıkıp çarşı pazara doğru akın ettikleri, rızık peşinde koşmaya başladıkları bir zaman dilimidir ve bu yönüyle düşünüldüğünde ibretlerle doludur. Fecr'in bütün gün anlamına geldiğini, fakat bütün günü kast etmek üzere günün başlangıç saatinin zikredildiğini söyleyen görüş açısından da bu hikmet geçerlidir.³⁴⁰

Fecr kelimesinin Kurban bayramının ilk gününün fecr vakti anlamına gelmesi durumunda ise, âyetin vurgusu, bu günün önemi ile ilgili olmaktadır. Araplar Hz. İbrahim'den beri Kurban bayramı günlerinde îfâ edilen Hac menâsikini yerine getirirlerdi. O gün kesilen kurban, Hac ibadeti yapan hacının adeta kendini Allah için fedâ etmek istemesini simgelemektedir. Böyle bir şey mümkün olmadığı için de, kendisinin yerine bir kurban sunmaktaydı.³⁴¹

Fecr kelimesinin zilhicce ayının ilk on günü anlamında anlaşılması durumunda da, bu kelimenin vurgusu, bir sonraki âyette gelen “on gece” ifadesi ile irtibatından ortaya çıkacaktır.

İbn Ebî Hâtim bu görüşlerde birinci, üçüncü ve dördüncüyü Mâverdî de ilk dördünü vermekte, fakat her iki müfessir de herhangi bir tercih yapmamaktadır.

Bu görüşlerden ayrı olarak İkrime'nin bu kelimeyi Cumâ gününün Fecr vakti şeklinde tefsir ettiğine dair bir görüş nakledilirken,³⁴² bir başka görüşe göre Fecr kelimesinin anlamı, kayalardan suyun çıkması, fişkırması demektir.³⁴³ Bu sonuncuyu da

³⁴⁰Fahreddîn, Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (I-XXXII), Beyrut 1981, XXXI, 162 vd. (bkz. Coşkun, Muhammed: 89/*Fecr*, 1-14. *Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 46, İstanbul, 2014. ss. 37-68, s.56.

³⁴¹Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XXXI, 163. (bkz. Coşkun, Muhammed: 89/*Fecr*, 1-14. *Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 46, İstanbul, 2014. ss. 37-68, s.56.

³⁴²Âlûsî, Ebû'l-Fadl Şihâbuddîn Mahmud (v. 1270/1853), *Rûhu'l-meânî fî tefsîr'il-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî* (I-XXX), Beyrut, ts, XXX, 119.

³⁴³Coşkun, 89/*Fecr*, 1-14. *Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Cilt-Sayı 46. Nisan 2014. ss. 37-68

dâhil ettiğimizde fecr kelimesi ile ilgili toplam yedi görüş ortaya çıkmaktadır. Bunların bir kısmı fecr'in muayyen bir günün (Bayram, Cuma) sabah vakti olduğunu söylerken diğer bir kısmı herhangi bir günün sabah vakti olduğunu söylemektedir. “Kayadan su fişkırması” ve “sabah namazı” anlamını verenleri de hesaba katınca, fecr kelimesinin dört farklı anlamda tefsir edilmiş olduğunu söyleyebiliriz.”³⁴⁴

2. Şafak Vakti

“فَلَا أَهْبِمُ بِالسَّفَقِ” Ama hayır! Andolsun alaca karanlığa”³⁴⁵

Şafak: Güneşin batış anında gündüz aydınlığının gece karanlığı ile birleşmesidir. Tefsirciler bu âyet-i celîle de, üzerine yemin edilen “şafak” kelimesine farklı anlamlar vermektedirler. Şimdi bu görüşlere kısaca yer vereceğiz.

2. 1. Ufuktaki Kırmızılık

Ali b. Ebi Talip, İbn Abbas, Ubade b. Sabit, Ebû Hureyre, İbn Ömer ve Mekhul ile dilcilerden Leys, Ferrâ, Zeccâc ve Zemahşerî (Ebu Hanifenin iki rivâyetinden birinde kendinden rivâyet edilen görüşü hariç) burada üzerine yemin ifadesi kullanılan “şafak” kavramının, güneş batarken ufukta meydana gelen kırmızılık olduğu düşüncesine ulaşmışlardır.³⁴⁶

Ulema “şafak” ifadesinin ufuktaki kırmızılık olduğuyla ilgili şu delilleri belirtmişlerdir:

a. Allah (c.c.), şafağı yatsının son vakti yapmıştır. Çünkü burada dikkate alınması gereken şeyin “beyazlık” değil “kırmızılık” olmalıdır.. Çünkü beyazlığın süresi uzar ve şafakta kalışı da uzun süre devam eder fakat “kırmızılık” güneşin

³⁴⁴Coşkun, 89/Fecr, 1-14. *Âyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Cilt-Sayı46 • Nisan, 2014. ss. 37-68

³⁴⁵İnşikak 84/16.

³⁴⁶Nîsâburî, Ahmed Vâhidî, *el- Vasıt fî Tefsiri'l- Kur'ani'l-Mecîd, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, 1994, IV/454.

ufukta kalan izi ve ışığı olduğuna göre güneş ufuktan uzaklaştığında hemen gidi vermektedir.³⁴⁷

b. Şafak kavramı, incelik kökünden olup güneşin sona ermesinin ardından ışığın da incelmeye ve zayıflamaya başladığı zaman şüphe olmadığına göre ufuktaki o kırmızılık yemin edilen şafak ifadesidir.³⁴⁸ Nitekim şafak kelimesi Arapça da bir şeyin inceliğini, ince oluşunu anlatmak için kullanılmaktadır.³⁴⁹

2. 2. Ufuktaki Beyazlık

Âyet-i kerimede şafak vaktine ve ardından “geceye ve toplayıp taşıdığı şeye” ve “dolunaya dönüştüğü zaman Ay’a”³⁵⁰ yemin edilmesinde bunların muazzam ve dehşete düşürücü birer vakıa oluşuna ve bunları yaratanın şânının ne kadar büyüklüğüne delildir.³⁵¹

Yeminlerle dikkat çekilen bu kâinat kavramları ister istemez insanların ruhuna ve duygularına hitap etmekte onlara ilham ve işaretler vermektedir. İnsan derin bir hayranlıkla, ürpertici azameti birlikte hissetmektedir. Şafak vakti güneşin batışıyla insanı, derin bir ürperti kaplar. Kalp ayrılışın ve ondaki sessiz üzüntünün, derin hayranlığın etkisine girer. Bununla birlikte gelmekte olan gecenin korkusunu ve karanlığın her tarafı saran ürpertisine bürünür. Sonunda gönülden gelen bir boyun eğiş, gizli bir korku, sessizlik ve sükûnet onu tamamıyla kaplar. Bu durum dünyanın sona ermesine (kıyamet)’ benzetilir, çünkü güneşin batışı ölüm halini andırmaktadır. Allah’ın, (c.c.) bu duruma dikkatleri çekmek için yemin ifadesini kullandığı

³⁴⁷er-Razi, *Tefsir-i Kebir*. XI/101

³⁴⁸ Ebu Cafer Taberi. *Taberi Tefsiri*. Çev: Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya. Hisar Yayınevi. İstanbul: 1996, XV/ 229.

³⁴⁹er-Razi, *Tefsir-i Kebir*. XI/101.

³⁵⁰ İnşikak 84/17-18.

³⁵¹ Vehbe ez-Z uhaylî, *et-Tefsiru'l-Münir fi'l-Akideti ve's-Şeri'ati ve'l-Menhec*, *Dâru'l-Fikri'l-Muâsir*, Şam, 1991, XXX/146.

düşünülebilir.³⁵²

3. Sabah

Allah (c.c.); ağaran sabah'a ve teneffüs eden sabah'a yemin ederek dikkat çekmektedir. Şimdi bunları inceleyelim:

3. 1. Ağaran Sabah

وَالصُّبْحُ إِذَا أَسْفَرَ³⁵³ ve and olsun ağardığında sabaha

Buradaki أَسْفَرَ kelimesinin manası: “ağarıp aydınlanınca” anlamındadır.

Buradaki أَسْفَرَ Kelimesine ayrıca: “Söken şafağa.”³⁵⁴ “Ağardığı zaman sabaha,”³⁵⁵ “Ağardığı dem sabaha ki,”³⁵⁶ “Ve açtığı sıra o sabaha.”³⁵⁷ “Ve açtığı vakit o sabaha. Şüphe yok ki, o (cehennem) elbette büyüklerin biridir.”³⁵⁸ “Ağarmakta olan sabaha andolsun ki,”³⁵⁹ Hadis’te de “sabah namazını ortalık aydınlanınca kılın”³⁶⁰ buyrulmuştur.

Yüce Allah’ın

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفَرَةٌ “o zaman (gün) bazı yüzler vardır, aydınlıktır, ağarmıştır”³⁶¹

Ayetteki “مُسْفَرَةٌ” kelimesi’de bu anlamdadır.³⁶²

Yüce Allah, gece karanlığında dünyayı aydınlatan ay, aydınlanmak üzere olan gece, aydınlanıp ışığı her tarafa yayılmış olan sabah üzerine yemin ifadesini kullanarak (نَذِيرًا لِلْبَشَرِ) “İnsanlar için uyarıcıdır.”³⁶³ Ayetindeki uyarıcının önemine dikkat çekmiş ve inkârcıları ikaz etmiştir. Bu âyette insanlık için uyarıcı olduğu bildirilen şeyin “cehennem,

³⁵²Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, VI/ 3768.

³⁵³Müddessir 74/34.

³⁵⁴Kutub, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, XVI/196;

³⁵⁵el-Mevdudî, Ebu'l-A'la. *Kur'an'ı Nasıl Anlayalım*. Çev:Bekir Karlığa. Bir Yayıncılık. İstanbul: 1988 . s.34

³⁵⁶Çantay, Hasan Basri, *Tefsirli Kur'an Meali*, risale yay., istanbul,2011.c.3. s.232

³⁵⁷Yazır, Hak Dini Kur'an Dili. VIII, 5797

³⁵⁸Bilmen, Ömer Nuhu, *Kur'an-ı Kerim Meali Alisi ve Tefsiri*. 34-35.

³⁵⁹Müddesir 74 /34, Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. c. V.73.

³⁶⁰Tirmizî, Sünen, Salât, 118.

³⁶¹Abese 80/38.

³⁶²er-Razi, *Tefsir-i Kebir*. X/713. (Çev, XI/101.)

³⁶³Müddessir 74/36.

Kur'an, peygamber" olduğu yönünde farklı görüşler mevcuttur. (Şevkânî, V, 382). "İleri gitmek ya da geri kalmak isteyen kimseler" diye çevirdiğimiz cümle ise "iman edip iyi işler yaparak Allah'a yaklaşmak isteyen veya imandan ve iyi amelden geri kalıp uyarılara kulak vermeyen kimseler" olarak yorumlanmıştır. Nitekim Âyet de "dileyen iman etsin, dileyen de inkâr etsin"³⁶⁴ diye uyarılmaktadır.³⁶⁵

Allah Teâla, gece karanlığı ile gizlenen nurunu yayıp, açılıp aydınlanmaya başlayarak yükseldiği ve aydınlığının uzayarak gündüz olduğu vakit sabah'a yemin etmektedir.³⁶⁶ Burada arka arkaya üç ayrı hususa (الصَّبْحُ الْبَيْتُ الْقَدِيمُ) yapılan yeminler üç kez tekrar edilerek lâfzî te'kidin en kuvvetli halini göstermiştir. Bu üç harikulade duruma, Allah Teâla'nın birer delili olmaları sebebiyle yemin edilmektedir.³⁶⁷ İlahi kudreti ortaya koyan Ay'a ve batıdan doğuya doğru dönmekte olan yer kürenin bir turu ile oluşan gece ve gündüze yemin edilmesi bizlere yol göstermektedir.³⁶⁸

Allah (c.c.) bu evrensel doğrular üstüne yemin kullanmaktadır. Bu yeminlerin sebebi büyük gerçekleri önemli kılan, onların ispatlayıcı değerlerinden habersiz yaşayan insanları uyarmak, önlerinde duran gerçeklerin farkına varmalarını sağlamaktır.³⁶⁹

3. 2. Teneffüs Eden Sabah

"وَالصُّبْحُ إِذَا تَنَفَّسَ" Ve and olsun, nefes aldığında, sabaha"³⁷⁰ Buradaki تَنَفَّسَ kelimesi sabahın ağarması ve şafağın sökmesi manasındadır. Ayrıca bu kelimeyi: "Soluk almaya başlayan sabaha,"³⁷¹ "Ve nefes almağa başladığı zaman, sabaha,"³⁷² "Nefeslendiği

³⁶⁴Kehf 18/29.

³⁶⁵Karaman, vd. *Kur'an Yolu Tefsiri*. Fecr Süresi. c.5, s.616.

³⁶⁶Nisâburî, *el- Vasıt fi Tefsiri'l- Kur'ani'l-Mecîd, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, 1994, IV/431.

³⁶⁷Âşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXIX/322.

³⁶⁸Yıldırım, Celal, *Tefsîrli Kur'an-ı Kerim Meâli*, Anadolu Saray Dağıtım, İzmir, 1995, II/115, (6. Dipnot).

³⁶⁹Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, XVI/196;

³⁷⁰Tekvir: 81/18.

³⁷¹Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, VI/ 3768.

(ağardığı) an sabaha ki,”³⁷³ “Nefeslendiği dem sabaha ki,”³⁷⁴ “Ve açılmaya başladığı zaman gündüze,”³⁷⁵ “Ağarmaya başladığında sabaha andolsun ki,”³⁷⁶ “Ve nefes almağa başladığı zaman, sabaha.”³⁷⁷ manalarıyla açıklamışlardır.

Tefsirciler bu âyeti “aydınlandığı ve ağardığı, genişleyip her tarafa yayılan ve neticede apaçık gündüz haline gelen sabaha yemin ederim ki”, anlamında yorumlamışlardır.³⁷⁸

Bu tür âyetlerde, hayat giydirilen evrensel boyutlara dikkat çekilmek istenmektedir.. (Sabah nefes alıp veren bir canlıdır) Böylelikle güzel ve canlı ifadelerle insan ruhu, onların özüne bağlanmaktadır ki, kendilerine sırlarını versin, onların gerisindeki kudrete doğru yönelmiş olsun.³⁷⁹

Bu sebeple yemin de geçen Rasulüllah (s.a.v) ve Müslümanlara “*ve herhalde sonu senin için önünden daha hayırlıdır.*”³⁸⁰ mazmunu celîli üzere hüsnü âkıbet ile va’dü tebşîr edilmektedir. Bu dünya onlar için sabaha yönelmiş bir gece ve her nefsin ne hazırlık yaptığını bileceği kıyamet vaktinin böyle teneffüs eden bir sabah olduğu haber edilmektedir. Bütün bunlara andolsun.³⁸¹

Burada Allah Teâlâ’nın niçin yemin ettiği daha sonra gelen âyetler ile açıklanmaktadır. Yani Hz. Peygamber (s.a.v) bir rüya görmüş değildir. Yıldızlar yok olduktan, gece bittikten ve güneş doğmaya başlayıp gündüz aydınlandığında, gökyüzünde kutlu haberciye şahit olmuştur. Allah Rasulü (s.a.v), neyden

³⁷²Mevdudi, *Ebu'l-A'la. Kur'an'ı Nasıl Anlayalım.* s.34.

³⁷³Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili.* VIII, 5797.

³⁷⁴Çantay, *Tefsirli Kur'an Meali*, c.3. s.232.

³⁷⁵Bilmen, *Kur'an-ı Kerim Meali Alisi ve Tefsiri*.s. 34-35.

³⁷⁶Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* c.5, s.110.

³⁷⁷Komisyon, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* c.5, s.110.

³⁷⁸el-Kurtûbî, *el-Câmi*, XXII, 257.XIX/425; Âlûsî, Ebû'l-Fadl Şihâbuddin Mahmud (v. 1270/1853), *Rûhu'l-meânî fî tefsîr 'il-Kur'âni'l-azîm ve's- seb'i'l-mesânî* (I-XXX), Beyrut, ts, XXX, 119. XXX/ 58-59.es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, XI/240.

³⁷⁹Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, XVI/196; XVI/46-55.

³⁸⁰Duha 93/4.

³⁸¹Yazır, *.Hak Dini Kur'an Dili.* VIII/288.

bahsediyorsa onu bizzat kendisi gözlemlemiş ve yaşamıştır.³⁸²

“Estiğinde sabaha yemin ederim” âyetinde “istiâre-i tasrîhiyye”³⁸³ sanatı bulunmaktadır. Allah (c.c.) gündüzün olması ve aydınlığın oluşmasını, kalbe can veren ve yavaş yavaş olan rüzgârlara benzetmektedir. “Teneffüs” kavramını, zifiri karanlığın ardından gündüzün oluşması için takma ad olarak kullanmaktadır. Bu durum, tasvir yönünden en güzel ve en beliğ sanatlardandır.³⁸⁴

4. Duhâ (Kuşluk Vakti)

“وَالضُّحَىٰ” Andolsun Kuşluk Vaktine”³⁸⁵ Duhâ kelimesi ayrıca şu manalarda da açıklanmıştır: “Kuşluk vaktine ve sükûna eriştiğinde geceye yemin olsun ki Rabbin seni terk etmedi ve sana güvenmedi.³⁸⁶ “Andolsun kuşluk vaktine.”³⁸⁷ Kuşluk vaktine andolsun,”³⁸⁸ “Andolsun kuşluk vaktine,”³⁸⁹ “Kasem olsun kuşluk vaktine. Ve sâkin olduğu zaman geceye ki,”³⁹⁰

5. Şems Kelimesi

“وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا” Andolsun Güneşe ve Aydınlığına”³⁹¹ “Güneşe ve kuşluk saati aydınlığına, güneşi izlediğinde Ay’a, onu ortaya çıkarttığında gündüze, onu kapladığında geceye, gökyüzüne ve onu inşa edene, yere ve onu yapıp serene, nefse ve ona bazı meziyetler verip de iyilik ve kötülüklerini esinlendirene yemin olsun ki, nefsinin kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklerle gömen de ziyan etmiştir.”³⁹²

³⁸²El-Mevdudi, *Kur’an’ı Nasıl Anlayalım*.s.34 . VII/54.

³⁸³Ali el-Cârim ve Mustafa Emin, *el-Belâğatü'l-Vâdiha*, I, 77, bkz. İstiâre-i tasrîhiyye: İçinde müşebbeh bih (kendisine benzetilen)’in lafzı açıkça zikredilen ve müşebbeh (kendisine benzeyen)’in hafzedildiği istiâredir. Türkçe’de buna “açık istiâre”denilir.

³⁸⁴es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*, (I-VII) VII/ 230.

³⁸⁵Duhâ 93/1.

³⁸⁶Komisyon, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* c.5, s.1-3.

³⁸⁷Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*. VIII/288

³⁸⁸Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur’an*, XVI/196; XVI/46-55.

³⁸⁹Çantay, *Tefsirli Kur’an Meali*, c.3, s.232.

³⁹⁰Bilmen, *Kur’an-ı Kerim Meali Alisi ve Tefsiri* .s 36.

³⁹¹Şems: 91/1.

³⁹²Komisyon, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. c.5, s.1-10.

“Güneş’e ve onun ışığına,”³⁹³ “Andolsun güneşe ve aydınlığına.”³⁹⁴ “Andolsun güneşe ve onun aydınlığına,”³⁹⁵ “Andolsun güneşe ve aydınlığa. Ve güneş’e tâbi olduğu vakit Kamer’e. Ve güneşi açıkladığı vakit gündüze.”³⁹⁶ “ Kasem olsun Güneş’e ve onun parıltısına,”³⁹⁷ “Güneş’e ve onun parıltısına andolsun.”³⁹⁸ “ Güneş’e ve onun parıltısına andolsun.”³⁹⁹ “Kuşluk vaktine andolsun, Karanlığı çöktüğü vakit geceye andolsun ki, Rabbin seni terk etmedi, sana darılmadı da.”⁴⁰⁰

Duhâ kelimesi “kuşluk” anlamına gelmekle birlikte çoğu müfessirler, ikinci âyetteki “gece ”nin alternatifi olarak burada bütünüyle gündüz vakti için kullanıldığı kanaatindedirler. İbn Âşûr’a⁴⁰¹ göre ise kelime burada da kuşluk vaktini ifade etmekte olup bununla tıpkı kuşluk vakti güneş ışığının yeryüzünü bütünüyle kaplaması gibi vahiy ışığının da dünyaya inip aydınlatmaya başladığına îma da bulunulmuştur. İkinci âyetteki gece karanlığı da Hz. Peygamber’in bu vakitte evinde veya Kâbe çevresinde sesli olarak Kur’an’ı okuduğu, müşriklerin ise onu gizlice dinledikleri vakit olup bundan dolayı bu iki vakit üzerine yemin edilmiştir. Yeminin amacı putperestlerin artık Hz. Peygamber’e vahyin gelmez olduğu, Allah’ın onu terk ettiği iddialarının gerçeğe ilgisinin bulunmadığını kesin bir dille belirtmektir.⁴⁰²

“Duhâ kelimesi, ışığa ve parlayıp aydınlatılan diye yorumlanmıştır. Bu husus bu kavramın Araplar arasında kullanımıyla alakalıdır. Nitekim: “الضّحى aydınlık” lafzı müennestir. Hakikaten الضّحى ارتفعت “güneşin aydınlığı yükseldi” diye söylenir ki bu da (الضّحى) ile anlatılan daha ileri bir vakitte gerçekleşmiş olur. Bazen

³⁹³Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’an*, XVI/196; XVI/46–55.

³⁹⁴İbn Kesir, (18 Şubat 1373) *Büyük Kur’an Tefsiri*.

³⁹⁵Çantay, *Tefsirli Kur’an Meali*, c.3, s.232.

³⁹⁶Bilmen, *Kur’an-ı Kerim Meali Alisi ve Tefsiri* .s 36.

³⁹⁷Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*. VIII/288

³⁹⁸Mevdûdi, *Tefhimu’l Kur’an Kur’an’ın anlamı ve Tefsiri*.v /54.

³⁹⁹Komisyon, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* c.5, s.110.

⁴⁰⁰Duhâ: 93/1.-2.-3.

⁴⁰¹Tahir b. Âşûr, *Tefsîru’t-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, Dâru’t-Tunûsiyye li’n-Neşr, XXX/ 313.

⁴⁰²Komisyon, Karaman vd. *Kur’an Yolu Tefsiri*. Duha Süresi Tefsiri

müzekker olarak da kullanılmaktadır. Bu lafzı, müennes olarak açıklayanlar bunun “ضَحْوَةٌ” ifadesinin çoğulu olduğu kanaatine varmışlardır. Bu lafız, “seher” gibi mütemekkin (belli hallerde tenvin almayan) olmayan bir zarftır. O yüzden “(ضُحَىٰ ضُحَىٰ أَقْبَيْنَهُ): onunla kuşluk vakti karşılaştım” denilmektedir.

Şâyet içinde yer aldığımız günün kuşluk vaktini kastedecek oluyorsak; “duhâ” tenvinsiz olarak yer alır.”⁴⁰³

Tefsirciler, âyette üzerine yemin kullanılan “duhâ” kelimesiyle alakalı olarak genel anlamda şu iki açıklama durumunda bulunmuşlardır:

1. “Duhâ” ile kuşluk vakti anlatılmak istenmiştir. Kuşluk vakti, güneş yükselip ışıklarını her tarafa saldığı andaki, gündüzün başlangıç vaktidir.³²⁴ Bu zamanı, “güneşin günün ortasına doğru yükselerek ışığını iyice yaydığı vakittir” halinde yorumlayan tefsirciler de bulunmaktadır.⁴⁰⁴

2. “Duhâ” ile bütün gündüz zamanı anlatılmak istenmiştir. İspatı ise, Allah Teâlâ'nın bunu geceye mukabil zikretmiş bulunmasıdır. Bu, zikr-i cüz' irade-i kül” sanatı durumundadır.⁴⁰⁵

Allah Teâla, bu sûrede duhâ ifadesiyle geceye yemin etmektedir. Bunun nedeni olarak şu izahlar yapılmış bulunmaktadır. Allah (c.c.), parlak ve ilham dolu bu iki “zaman”ın üstüne yemin etmekte ve kâinat olaylarıyla ruhun duyguları arasında bir bağlantı yapmaktadır. İnsan kalbine şu güzel ve canlı varlık âlemi ile duygu alışverişi yapan ve her canlıya merhametli olan bir hayatı imkan tanımıştır. Bu imkanı elde eden kalp, şu varlık âleminde dostluk içinde kimsesizlik çekmeden,

⁴⁰³el-Kurtûbî, *el-Câmi*, , XX/72–73.

⁴⁰⁴ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/263; es-Sâbûnî, *Kabesun min Nûri'l-Kur'ani'l-Kerim, Dâru's-Selâm*, Kahire, 1998, XVI/248.

⁴⁰⁵ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/ 263; Nisâburî, *el- Vasut fi Tefsiri'l- Kur'ani'l-Mecîd, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye*, IV/431., IV/507; eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*. V/457.

bir başına tek kalmadan yaşamını sürdürür. Bu sûrede bu dostluk bizzat görülmektedir. Allah (c.c.) sûrenin başından itibaren Peygamberine şu varlık âleminde çevresine dostluk oluşturduğu, dolayısıyla kendisinin orada bir başına ve herkesten uzak olmadığı vahiy edilmektedir.⁴⁰⁶

Karanlıktan aydınlığa ve aydınlıktan da karanlığa doğru her an değişim göstermekte olan zaman farklılıkları içinde özellikle kuşluk saatine ve gecenin dindiği sakinlik zamanına yemin olsun ki, ey Muhammed Rabbin seni asla yalnız bırakmamıştır.⁴⁰⁷

6. Gündüz Vaktine Yemin

6. 1. Tecelli Eden Gündüze

إِذَا جَلَّتْهَا “Ona Parlaklık verdiği zaman gündüze and olsun”⁴⁰⁸ وَإِلَّهَارِ إِذَا جَلَّتْهَا “Aydınlatığında” diye tefsir edilmiştir.⁴⁰⁹

Bunda gündüzün tamamen netleşmesi ve güneşin ortaya çıkma manası bulunmaktadır.⁴¹⁰ Diğer bir görüşe göre; seyredenler için güneşin ortaya çıkıp belirginleşmesi manasındadır.⁴¹¹

6. 2. Açılıp Aydınlanan Gündüze

وَإِلَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى “Açılıp ağardığı zaman gündüze andolsun.”⁴¹² ifadesi, “gecenin karanlığının son bulmasıyla ortaya çıkan gündüze” veya “güneşin doğmasıyla ortaya çıkan, açılan gündüze” andolsun ki denilmektedir.⁴¹³

⁴⁰⁶Kutub, *Fî Zilâli'l-Kur'an*, XVI/ 254.

⁴⁰⁷Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*.VIII/499.

⁴⁰⁸Şems 91/3.

⁴⁰⁹es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefsîr*,XVI/ 237.

⁴¹⁰ez-Zemahşerî *el-Keşşâf*, IV/260; el-Alûsî,*Ruhu'l Meani* xxx/147.

⁴¹¹Mahlûf, Hüseyin Muhammed, *Kelimetü'l-Kur'an Tefsîr ve Beyân*, Mısır, 1975, s. 502.

⁴¹²Leyl 92/2.

⁴¹³Âlûsî, *Ruhu'l Meani*. XXX/147; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/ 260.

Güneşi ortaya çıkardığı zaman gündüze, Allah Teâlâ yemini kullanmıştır. ⁴¹⁴ “Güneşi, ortaya çıkararak” ⁴¹⁵ ve “açılıp aydınlandığı âlemi aydınlattığında”⁴¹⁶ gündüze ve bu âyetlerin başlangıç ve bitişine gelen âyetlerde de geceye yemin olunması bu ikisinin devamlı tekrar edilerek, Allah Teâlâ’nın varlığına ve büyüklüğüne delil ve işaret olmasındandır.⁴¹⁷

Kur’an üslûbunun tıpkı bunun gibi ifadelerin akışı içinde gizli, dolaylı çağrışımları bulunmaktadır. Bu çağrışımlar insanın hissi yönüyle bilinmektedir. Bu nedenle Kur’an ifadesi bu çağrışımları gizlice fark ettirmektedir. Gündüz yer yüzünü açığa çıkarır ve gözler önüne yayar. Gündüzün, bilindiği gibi insan hayatına da birçok etkisi bulunur, Fakat insanoğlu sürekli tekrar edegelen gündüzün güzelliğini ve etkilerini hatırlamaya bilir. İşte bu gibi durumlarda gelen böylesi kısacık etki ve temaslar, insanı uyandırır ve büyük olayı düşünmeye yönlendirir. “onu örtüp bürüyen geceye yemin olsun”⁴¹⁸ ifadesi de aynıdır. Buradaki “bürüyüş” yukarıdaki “açığa çıkarış”ın tersi ve karşıtıdır.⁴¹⁹

7. Gece’ye Yemin

Kur’an-ı Kerim de üzerine en çok yemin edilen zaman dilimi gecedir. Allah Teâlâ, farklı unsurlarını zikrederek gece kavramında yemini kullanmıştır.

7. 1. Bürüyüp Örtten Geceye

“وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ”⁴²⁰ Andolsun bürüyüp örttüğü zaman geceye”

“Karanlığı ile etrafı bürüyüp örttüğü zaman geceye” yani “günü kuşatıp

⁴¹⁴Konyalı Mehmet Vehbi Efendi (1862-1949) *Hulasatül Beyan Büyük Kuran Tefsiri*, 16 Cilt. XV/6462.

⁴¹⁵Şems 91/3.

⁴¹⁶Leyl 92/2.

⁴¹⁷Vehbi, *Hulasatül Beyan Büyük Kuran Tefsiri* XV/ 6469; Nisâbü’rî, *el- Vasıt fî Tefsiri’l- Kur’ani’l-Mecîd*, IV/501.

⁴¹⁸Şems 91/4.

⁴¹⁹Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’an*, (trc.) XVI/ 241–242.

⁴²⁰Leyl 92/1.

örttüğünde ve izlendiğinde geceye yemin ederim.” Allah (c.c.) burada, bilindiğinden dolayı beraberinde herhangi bir mef’ul söz konusu değildir. Bu mef’ul ya bu âyetten dolayı, güneştir⁴²¹ ya da “gece gündüzü örter,”⁴²² âyetinden dolayı gündüzdür,⁴²³ yahut da “karanlığın çöküp bastığı zaman gece ...”⁴²⁴ âyetinden dolayı, karanlığı ile örtüp büründüğü şeylerdir..⁴²⁵

“وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَاهَا” Ve onu (güneşi) kapladığında geceye yemin olsun.⁴²⁶

Güneşle aramıza dünyanın öbür yüzeyinin girmesi neticesinde güneşin perdelenmesi durumuyla geceyi oluşturduğundan gece sanki güneşi örtmektedir.⁴²⁷

Allah Teâlâ, kendi varlığına delil olarak büyük âyetlerden biri olduğu için “gece”ye yemin kullanmıştır. Bir başka görüşe göre ise, bu durum şöyle açıklanmıştır: Allah Têâlâ “Karanlığıyla bütün kâinatı örten gece” ye, yemin ifadesini kullanmıştır. Çünkü gündüz, dünyayı aydınlatmaktadır. Gece ise onu örtüp gizlemektedir. Gece bazen de çirkinlikleri ve hataları örtmektedir. Gece de, şehir ortamından uzak olup yaban, تنها çöllerde yaşamak zorunda kalanlar için bir korku bulunmaktadır, Çünkü hırsızlar ve eşkıyalar gece ortaya çıkar, bulunulan ortamın sessizliği bazen tedirginlik ve ürperti doğurur. Araplar, “Gece için, Cehennemden veyl kuyusundan daha korkunçtur” demektedirler. Gece onun için yeminle te’kid edilmektedir.⁴²⁸

“Yemin olsun bürüyüp örttüğü zaman geceye ve açıldığı zaman gündüze”⁴²⁹

Allah Teâla, Ayetlerinde önce geceye ardından da gündüze yemin etmektedir ki O’nun söz konusu zaman kavramlarına yemin etmesi yadırganacak ve garip karşılanacak

⁴²¹Âlûsî, *Ruhu'l Meani*, XXX/147.

⁴²²A’raf 7/ 54.

⁴²³el-Kurtûbî, *el-Câmi*, XX/80.

⁴²⁴Felak 111/3.

⁴²⁵el-Kurtûbî, *el-Câmi*, XX/80.

⁴²⁶Şems 91/4.

⁴²⁷el-Kurtûbî, *el-Câmi*,XX/74.

⁴²⁸es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsir*,XVI/ 230.; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*. VIII/ 471- 486.

⁴²⁹Furkân 25/62.

bir husus değildir. Bunun hikmeti:“ O, önce geceye yemin etmiştir. Zira Râzî (606/1209)’ye göre geceleyin her canlı sığınağına sığınır; mahlûkâtın hareketleri durur ve Allah’ın canlıların bedenlerinin istirahatı ve ruhlarının gıdası olarak yarattığı uyku kendilerini bürür. Akabinde gündüze yemin etmiştir. Çünkü gündüz geldiği zaman, aydınlığı sebebiyle dünyadaki karanlıklar açılır, insanların geçimlerini temin etmek için gayret edecekleri vakit gelmiş olur; kuşlar yuvalarından, haşerat da saklandıkları yerlerden çıkmaya başlar. Dolayısıyla zamanın hepsi gece olmuş olsaydı, hayat zorlaşır, geçim vasıtalarını sağlamak güçleşirdi. Zamanın tamamı hep gündüz olsaydı, mahkûkâtın istirahat etme imkânı ortadan kalkardı. Haliyle canlıların maslahatına olan şey, Yüce Allah’ın, “O, gece ile gündüzü birbirini izler yaptı.”⁴³⁰ ve “O, gece ile gündüzü sizin hizmetinize vermiştir.”⁴³¹ âyetlerinde belirttiği üzere gece ile gündüzün birbirini takip edişindedir.⁴³²

İbnü’l-Kayyim el-Cevziyye (751/1350)’ye göre hem gece hem de gündüz Rubûbiyyet delillerindedir. Cenâb-ı Hak, kendi varlığına delâlet ettiği için geceye yemin etmiş, onun örttüğü vakte kalem etmiştir. Buradaki fiilin muzari formunda gelmesi gecenin nesnelere azar azar, tedricî olarak örtmesi nedeniyledir. Gündüz ise mâzî siygasıyla gelmiştir. Çünkü o, güneş doğduğu zaman hemen görünüp ortaya çıkar.⁴³³

Seyyid Kutub, (1386/1966) ise,⁴³⁴ Allah’ın gece ve gündüz vakitlerine yemin etmesinin mekânla ilişkisi bağlamında şu değerlendirmeleri yapar: Gece ile gündüz kapsamlı iki olaydır. Her ikisinin insan kalbine ilham ettiği özel anlamları vardır. Aynı şekilde gece ile gündüzün, kendileri ve barındırdığı gizli gerçekler düşünüldüğünde ve

⁴³⁰Furkân 25/62.

⁴³¹Nahl 16/12.

⁴³²Muhammed Fahrudin er-Razi.*Tefsir-i Kebir XXXI*. Çev:Suat Yıldırım ve dğ. Akçağ Kitabevi. Ankara:1993 s.161.

⁴³³İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Tibyân fî eyâmîni ’l-Kur’ân (aksâmi ’l-Kur’ân)*, s. 110-111.

⁴³⁴Seyyid, Kutub İbrâhîm, *Fî Zilâli ’l-Kur’ân*, Dâru’s-Şurûk, Kâhire, ty., c. VI, s. 3921.

detaylıca tefekkür edildiğinde özel etkileri vardır. İnsan ruhu, gece ile gündüzün peş peşe gelerek değişmesi ile doğrudan doğruya etkilenir. Bu değişimin hem açık bir sözü ve hem de dolaylı bir imajı vardır. Sırları bilinmez şu kâinattan ve insanlığın, oluşumuna asla müdahale edemediği şu olaylardan söz eder. Bu değişim, kâinatta zamanı tıpkı basit bir çarkın döndürülmesi gibi, döndürülen bir gücün varlığını ve kâinatta sürekli bir değişim ve bir durumdan diğerine geçiş olduğunu, kâinatın kesinlikle aynı durumda değişmez olarak kalmadığı mesajını verir. İşte Allah bu ve benzeri maslahatlar ve hikmetler muvacehesinde bu iki zaman ifadesine, ilgili zamanların bulunduğu mekânla bağlantıları sebebiyle yemin ederek sûreye başlangıç yapmıştır.”⁴³⁵

7. 2. Gündüzü Takip Eden Karanlık Geceye

“وَاللَّيْلِ إِذَا أَدْبَرَ” “Ve andolsun, dönüp gittiğinde geceye”⁴³⁶ “veya “Geri geldiğinde” yani geri gittiğinde “Geceye” “أَنْتَرِ” “Geri gitti” şekli ile “دَبَرَ” şekli aynı anlamdadır. Tıpkı “(اللَّيْلِ قَبْلَ): Gece geldi” derken “(أَقْبَلَ)” de denildiği gibi.⁴³⁷

“وَاللَّيْلِ إِذَا عَسْعَسَ” “Andolsun karanlığa yöneldiği zaman geceye..”⁴³⁸ Râgıp el-İsfehânî’ye (ö.h. 565) göre الْعَسْعَسَةُ ve الْعَسْعَسُ ifadesi gecenin iki tarafında olan ince karanlık katmandır.⁴³⁹

Bundan dolayı ifadede ki “as’ase” ibaresi bir arada “akbele” ve “edbera”, “yönelip geldiğinde ve arkasını dönüp gittiğinde” şeklinde yorum edilmektedir.⁴⁴⁰

Dilbilimcilerin bazıları da âyette yer alan “as’as” ifadesi ile “gece geldi” anlamının söylenildiğini, böyle olması durumunda ise yeminin, gecenin gelmesine

⁴³⁵Özdemir, Faruk, *Kur’ân’da zamana yapılan yeminlerin olguya ilişkisi, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 2, Yıl: Temmuz-Aralık 2017 (Seyyid Kutub İbrâhîm, *Fi Zilâli’l-Kur’ân*, Dâru’ş-Şurûk, Kâhire, ty., c. VI, s. 3921.)

⁴³⁶Müddessir 74/33.

⁴³⁷el-Kurtûbî, *el-Câmi* XIX/ 84; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/186.

⁴³⁸Tekvir 81/17.

⁴³⁹Râgıb el-İsfehânî, *el-Müfredât fi Ğaribi’l-Kur’an*, İstanbul, 1986, s. 500.

⁴⁴⁰Âlusî, *Ruhu’l Meani*, XXX/ 58.

işaret olunduğunu, yani Allah'ın “İzâ Teneffes” sözünden çıkarıldığını belirtmişlerdir.³⁵⁶ Bazıları da gecenin kaybolmasına yemin edildiğini, bunun da “Ve’s-Subhi izâ Teneffes” ifadesinden ortaya çıktığını belirtmişlerdir.⁴⁴¹

7. 3. Gelip Giden Geceye

يَسْرُ وَاللَّيْلِ إِذَا “Gelip geçtiği zaman geceye andolsun.”⁴⁴² “İfadesi” “Geçtiği zaman” anlamındadır. Gecelerin “Sera” sı onların gidip gelmesi ve bitmesidir.⁴⁴³ Bu durum aynen “Karanlığı geçip gitmekte olan gece...”⁴⁴⁴ ve “Kararmaya başlayan gece...”⁴⁴⁵ âyetlerinde görüldüğüdür. Ya da bu anlatım, “gece yürüme” anlamındadır.⁴⁴⁶

7. 4. Sakin Geceye

وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى “Sükuna erdiğinde geceye andolsun.”⁴⁴⁷ Âyette: “سَجَى”nın anlamı ile ilgili dilbilimciler biri birine benzeyen şu üç anlamı söylemişlerdir. “Dindiği” “Karanlığını döktüğü” ve “örttüğü” zaman. Burada “secâ” zarf olup Hz. Peygamber (s.a.v)’in gece kalkıp eda ettiği namaz anıdır. Allah (c.c.) “Ey elbisesine bürünen, birazı müstesna, geceleyin kalk, namaz kıl. O namazını gecenin yarısına kadar yahut ondan biraz eksilterek kıl!” emrinde buyurulduğu gibi zarf olarak kullanılmaktadır.⁴⁴⁸

⁴⁴¹Taberî, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'an*, XV/78.

⁴⁴²Fecr 89/4.

⁴⁴³ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/249.

⁴⁴⁴Müddesir 74/33.

⁴⁴⁵Tekvir 81/17.

⁴⁴⁶Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII/428; Âyet-i Celîle'nin sıyakında gelen “bunlarda akıl sahipleri için birer yemin (huccet) yok mu? (Fecr:5) âyetinde Cenab-ı Hakk'ın ifade ettiği gibi yukarıda geçen Fecr, on gece, çift, tek ve gelip geçen gece'ye and içilmesinin önemi belirtiliyor. Akıl sahiplerinin bunların üzerinde iyice düşünmeleri emrediliyor. Bkz. Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, II/1189.

⁴⁴⁷Duhâ 93/2.

⁴⁴⁸Aşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX/395.

7. 5. On Geceye

وَأَيُّ لَيْلٍ عَشْرِ “Ve andolsun on geceye”⁴⁴⁹ Allah’ın (c.c.) “On geceye” sözüyle

alakalı olarak şu iki husus bulunmaktadır:

a. Allah Teâlâ’nın burada kendisine yemin kullandığı hususlar içinde sadece bu kelime nekre olarak gelmektedir. Zira bu on gece, diğer gecelerde olmayan bir takım özel faziletleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle bunun nekre olarak getirilmesi, bu gecelerde üstün özelliklerin bulunduğu işaretlerdir.⁴⁵⁰

b. Âlimler bu konuda şu açıklamalarda bulunmuşlardır:

aa. Bu husus, Muharrem’in başlangıcından bitimine kadar devam eden sürede ki on gecedir.⁴⁵¹ Allah (c.c.) bu günlerin özelliğine dikkatleri çekerek yemin etmektedir.

bb. Zilhicce ayının ilk on gecesidir.⁴⁵² Zira İbn Abbas (r.a)’dan (ö.h.68) gelen bir rivâyette Hz. Peygamber (s.a.v) “Muhakkak ki aşr, kurban bayramı günleridir” buyurmuştur.⁴⁵³

"On gece", Zilhicce nin ilk on gecesidir. Sekizinci geceden sonraki diğer gün "terviye", dokuzuncu gecenin ardındaki gün "arefe", onuncu geceden sonraki gün ise "nahr" yani Kurban Bayramının birinci günüdür.⁴⁵⁴

cc. Bu, Ramazan ayının son on gecesidir. Allah (c.c.) azameti sebebiyle bu günlere yemin etmektedir. Bin aydan daha hayırlı olan Kur’an’ın bünyesindeki

⁴⁴⁹Fecr 89/2.

⁴⁵⁰el-Kurtûbî, *el-Câmi*, XX/ 39.

⁴⁵¹Âlûsî, *Ruhu'l Meani*, XXX/119; Muharrem ayında geçen günlerden birisi de Aşûre günüdür. Bu günde oruç tutmanın faziletine dair haberler vardır. Bkz. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII/424–25.

⁴⁵²Âlûsî, *Ruhu'l Meani*, XXX/119.

⁴⁵³İbn Aşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX/313; Bu geceler başka gecelerde olmayan bazı faziletleri taşımaktadır. Bu nedenle Yüce Allah sözkonusu gece üstüne yemin etmektedir. Bu günlerde Müslümanlar hac ibadetiyle meşgul olurlar. Rableri ile huşu ve hudu içinde buluşmak için Kâbe'ye koşarlar. Efendimiz bir hadisi şeriflerinde şöyle buyururlar: “Yüce Allah’ın katında Zilhicce’nin ilk on gününde yapılan amellerden daha büyük ecirli ve bereketli bir gün yoktur.” Bunun üzerine bir sahâbi sorar: “Ey Allah’ın Rasûlü! Allah yolunda cihad edenlerde mi? Rasûlüllah (s.a.v) “Allah yolunda cihad eden de. Ancak kendi malı ve canıyla cihada çıkıp da bu cihaddan geri dönemeyen yani şehid düşen bundan müstesnadır.” Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, h. 1379,II/457.

⁴⁵⁴İbn Aşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, XXX/313

ve Kur'an'ın indirilmeye başlandığı Kadir gecesi, bu günlerdedir.⁴⁵⁵

7. 6. Gece ve Topladığı Şeylere Yemin

“وَاللَّيْلِ وَمَا وَسَقَ” Andolsun geceye ve onun derleyip topladığı şeylere.”⁴⁵⁶

Dilciler “vesak” kelimesi hakkında şunları söylemişlerdir: “vesak” sözcüğü” toplamak manasındadır. Bir yere toplanmış çokça bulunan buğdaylara da “vesk” denilmesi buradan gelmektedir. (إِيلٌ مُسْتَوْسِقَةٌ) “Bir araya toplanmış develer” manasındadır. Bu durumda anlam “topladığı, içinde barındırıp sardığı şeylere” denmektedir.⁴⁵⁷

وَسَقَ ile إِيْتَسَقَ kavramları arasında Kur'an'da yer alan ve diğer yemin sözlerinde da sıkça dikkat çeken cinas-ı nakıs⁴⁵⁸ bulunmaktadır.

“Gece ile gündüz kapsamlı iki olaydır. Her ikisinin insan kalbine ilham ettiği özel anlamları vardır. Yine gece ile gündüzün, kendileri ve içerdiği gizli gerçekler düşünüldüğünde ve incelendiğinde birçok etkileri vardır. İnsan ruhu gece ve gündüzün art arda gelerek değişmesi ile doğrudan doğruya etkilenir. Gece ve gündüzün birbiri ardına değişmesi tıpkı basit bir çarkın döndürülmesi gibi, kâinatı döndüren bir gücün varlığını ve kâinatta sürekli bir değişim ve bir durumdan diğerine geçiş olduğunu, kâinatın asla aynı durumda değişmez olarak kalmadığı mesajını verir.”⁴⁵⁹

Zamanla ilgili yemin ifadelerine baktığımız zaman Allah, gece ve gündüze de yemin ediyor çünkü; gece her canlının evine, barkına sığındığı, mahlukatın hareketlerinin

⁴⁵⁵Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, VIII/424–25.

⁴⁵⁶İnşikak 84/17.

⁴⁵⁷et-Taberî , *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân* XV/119; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/282.

⁴⁵⁸Ali el-Cârim ve Mustafa Emin, *el-Belâğatü'l-vâdiha li'l-beyân ve'l-meânî ve'l-bedî'* , Mısır, 1959., II/139–140–41: Bir edebiyat terimi olarak: Manaları farklı, yazılış ve söylenişleri aynı veya benzer olan iki veya daha fazla kelimenin nazım veya nesirde bir arada kullanılmasına “cinas” denir. Cinaz ikiye ayrılır: a) Tam Cinaz: Harfleri vücuhi erbe'a denilen hareketler, nev'iler, sayılar ve düzenleri yönünden tam bir ittifak içinde olan kelimeler tam cinası meydana getirirler. b) Nakıs Cinaz: Kelimeler arasında dört benzerlikten biri bozulduğunda, nakıs cinazlar meydana gelir.

⁴⁵⁹Kutub, *Fi Zilal-i Kur'an c. X*, s.496

durduğu ve Allah'ın, canlıların bedenlerinin istirahati ve ruhların gıdası kıldığı uykunun herkesi bürüdüğü bir zamandır. Gündüz geldiği zaman aydınlığı sebebiyle, dünyadaki karanlıklar açılır, insanların geçimlerini temin etmek için gayret edecekleri bir zaman olur. Kuşlar yuvalarından, haşerat da buldukları yerden çıkmaya başlar. Hep gece devam edip dursaydı geçimi sağlamak güçleşirdi. Hep gündüz devam etseydi bedenlerin istirahati temin edilemezdi.

Şöyle düşünelim dünyamızın, kendi eksenini etrafındaki yirmi dört saatlik dönüşünün tümünü gece ve gündüz olduğunu kabul etsek, sürekli gündüzün olduğu böyle bir durumda devamlı ışık ve ısı altındaki bitki ve ağaçlar gecenin serinliğinden yoksun olarak derhal kurumaya ve kavrulmaya başlayacaktır. Hayat veren güneş artık hayat alıcıdır. Ne toprak ürünü olan sebzelerden hububattan ne de ağaç ürünü olan meyvelerden eser kalacaktır. Çiçek ve otlarla bezenmiş dağlar ve ovalar kurak ve çöl halini alacaktır. Bitkilerin yok olması canlıların da sonu olacaktır. Bu tablonun sonu olan devamlı gece olması durumunda ise bu kez soğuk sebebiyle bitki ve canlıların sonu olacaktır. Bütün bunlardan yoksun bir dünyadan bahsedebilir miyiz?

Allah, everendeki her şeyde olduğu gibi gece ve gündüzdeki bu dengeye ve hikmetlere de dikkat çekerek yeminli ifadeler kullanmıştır.

8. Asr'a Yemin

والعصر. "Andolsun asr'a ki"⁴⁶⁰

Asr suresindeki asr'a yemin ile ilgili olarak yukarıda genişçe bahsettik. Burada ise: Tefsirciler, Asr'ın ne manaya geldiği konusunda farklı yorumlar öne sürmüşler. Biz

⁴⁶⁰Asr 103/1.

burada imkanlar dahilinde bu yorumları ve buradaki yeminden anlatılmak istenen anlamı ele alacağız.

“Asr (asır) kelimesi isim olarak “mutlak zaman, içinde bulunulan zaman, karn (80 veya 100 yıllık zaman dilimi), gece, sabah, akşam, ikindi vakti, ikindi namazı, bir neslin veya bir hükümdarın, bir peygamberin yaşadığı zaman dilimi, bir dinin yaşandığı dönem” gibi mânalarda kullanılır. Müfessirler burada zikredilen Asr kelimesini ikindi vakti, ikindi namazı, mutlak zaman, Hz. Muhammed’in asrı ve âhir zaman gibi değişik şekillerde yorumlamışlardır. Bize göre bunlar içinde sûrenin içeriğine ve mesajına en uygun düşeni “mutlak zaman” anlamıdır. Buna göre sûrenin başında zamana yemin edilerek onun yaşantımızdaki yeri ve önemine dikkat çekilmektedir. Zaman Allah Teâlâ’nın yaratma, yönetme, yok etme, rızık verme, alçaltma, yüceltme gibi kendi varlığını ve sonsuz kudretini gösteren fiillerinin tecelli ettiği bir varlık şartı olması yanında, insan bakımından da hayatını içinde geçirdiği ve her türlü eylemlerini gerçekleştirebildiği bir imkân ve fırsatlar alanıdır. Yüce Allah böyle kıymetli bir gerçeklik ve imkân üzerine yemin ederek zamanın önemine dikkat çekmiş; onu iyi değerlendirmeyen insanın sonunun, 2. âyetteki deyimiyile “hüsran” (ziyan) olacağını hatırlatmıştır. Burada “ziyan”la âhret azabı kastedilmiştir, çünkü zamanı ve ömrü boşa geçirmiş insan için en büyük ziyan odur.⁴⁶¹

Asr Suresindeki, “asr” dan kasıt, “dehr, yani mutlak zaman” demektir. İbn Abbas (h.68) ve bazı müfessirlerin yorumları bu şekildedir. Burada “dehr” üzerine yemin edilmiştir.⁴⁶²

İnsan sûresinde de belirtildiği gibi⁴⁶³ dehr’in asıl anlamı “âlemin ilk

⁴⁶¹İbn Âşûr, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* XXX, 531 (Karaman vd. *Kur'an Yolu Tefsiri*. Asr Süresi Tefsiri)

⁴⁶²ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/282.

⁴⁶³İnsan 76/1.

yaratılışından yok olacağı âna kadar geçen süre, yani bütün zamandır.” Bu anlama göre, tüm zamana yada belirli bir zaman dilimine yüklenen vakitlerden en güzel olanına yemin edilmektedir.⁴⁶⁴

Câhiliyye devri Arapları zararları ve musibetleri zamanlara bağlayıp, mutsuzluğun ve zararın sebebini ona bulurlardı. Allah (c.c.) bu düşüncüyü yok etmek için, zamanın bir etkisi bulunmadığını zamanın harikulade bir nimet olduğunu; zarara düşüp hatalı olanın ise, insanın ta kendisi olduğunu belirtmek için zamana yemin etmektedir. Allah’ın bir hususa yemin etmesi, onun önemini ve büyüklüğünü göstermektedir.⁴⁶⁵

Bu sûrede Hz. Peygamber (s.a.v)’in zamanına “asr’ına yapılmış bir yemindir.⁴⁶⁶ Bu asırda Peygamberliğin, Hâtemü’n-Nebiyyîn olan Hz. Muhammed (s.a.v)’in bi’seti ile yenilenmesiyle bu asrın faziletinden dolayı yapılmış bir yemindir.⁴⁶⁷

Yüce Allah burada ikinci vaktine yemin etmiştir.⁴⁶⁸ Yüce Allah Duhâ’ya mukabil gündüzün sonu olması hasebiyle bu vakte yemin etmiştir. Zira bu vakitte Allah (c.c)’ın kudretinin delilleri vardır. Bu vakit gündüzün sonu olup dünyada bulunan bütün diğer canlı türlerinin yaratılmasından sonra Hz. Âdem yani (insan) bu vakitte yaratılmıştır. Bundan dolayı yemin edilerek önemine vurgu yapılmıştır.⁴⁶⁹

⁴⁶⁴el- Isfehânî ,*el-Müfredât fi Ğaribi'l-Kur'an*, İstanbul, 1986, s. 249; Zaman içinde insanlar gözleriyle görürler, duyarlar ki, nice zenginler fakir, nice güçlüler zayıf ve mutlu kimseler de üzüntülü olup gitmişlerdir. Allah Teâlâ insanların durumları ve onlardaki değişikliğin kendi tasarrufu ile olduğuna işaretle asr’a yemin etmiştir. bk, Tandâvî, *Tefsîru'l-Vasît lil Kur’âni'l- Kerim*, XV/500.

⁴⁶⁵Bursevi, İsmâil Hakkı, *Rûhu'l-beyân fi tefsîri'l-Kur’ân* V/506.

⁴⁶⁶Âlûsî, *Ruhu'l Meani* XXX/228; Âşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr* XXX/530.

⁴⁶⁷Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX/103.

⁴⁶⁸ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* ,IV/282; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX/ 99; Hicâzî, Muhammed Mahmut, *et-Tefsîru'l- Vâdiha*, 3. bsk. Matbaatü'l-İstiklâlî'l-Kübra, Şam, 1963, III/ 82.

⁴⁶⁹el-Kurtûbî, *el-Câmi* XX/178; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* IX/ 99–100; Allah Teâlâ faziletinden dolayı ikinci namazına yemin etmiştir. Bunun delili ise; “ Namazlara dikkat edin, hele orta namaza..”(Bakara: 238) âyetidir. Burada “Salât-i Vusta” Cumhura göre ikinci namazıdır. Hz. Peygamber (s.a.v) de bir hadis-i Şeriflerinde: “İkinci namazını kaçırın sanki malını ve ailesini kaybetmiş gibidir.” buyurmuşlardır (Buhârî, Sahih, Mevâkîtu’s-Salât, 15).

“Asr” kelimesiyle ilgili olarak Abdülhamid el-Ferâhîn de değerlendirmesi şu şekildedir: “Asr” kelimesi genellikle “zaman” şeklinde çevrilir, fakat Arapçadaki temel kullanımı geçmiş zaman içindir. Târif edilenler hariç bütün insanlığı bekleyen mağlubiyetin delili olarak “Asr” zikredildiğinde, Kur’ân kanıt olarak geçmiş gösterir. Kur’ân’a göre milletlerin yükselişi ve düşüşü bir dizi ahlâkî değerlere bağlıdır ve “Asr” kelimesi, Kur’ân’ın bu ahlâkî değerleri doğrulamak için ayrıntılı olarak anlattığı önemli tarihi olaylar için özlü referansları meydana getirir.⁴⁷⁰

Yüce Allah bazen de zaman ifade eden sayılara yemin etmektedir: وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ “Tek ve çifte yemin olsun”⁴⁷¹ Buradaki yemin edilmekte oluna çiftten maksat: Bir yoruma göre, kurban bayramı, tüm erkek ve dişiler, günler yada cennet kapılarıdır, denilmektedir. Üzerine yemin olunan tek’ten maksat ise: Arefe günü veya Cehennem kapılarıdır, denilmiştir.⁴⁷² Allah’ın (c.c.) böyle zaman ve sayılar üstüne kullanmış olduğu yeminlerin adeti araştırmalarımıza göre Kur’an’da 42 yerde bulunmaktadır. Bunların hepsi de Mekke dönemi ayetlerine ait olup, 17 sûrede geçmektedir.⁴⁷³

Lügat alimlerinin çoğuna göre Asr, mutlak zamandır. Çünkü Zaman kainatın en önemli unsurlarından biridir. İnsan ve diğer mahlûkâtın her fiili zamana bağlıdır. Zaman, Allah’ın bütün varlıklara bahşettiği en büyük değerdir. Zaman eşittir hayat, hayat eşittir zaman. Zamansız hayat düşünülemez. Zaman hayata hakimdir.

Üzerine yemin edilen zamanı anlamak için, olup gitmekte olan zamanın, her

⁴⁷⁰ Öztürk Hayrettin, *Abdülhamid el-ferâhî'nin “Kur’ân’daki Yeminler” adlı çalışması üzerine bazı değerlendirmeler*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [2013] sayı: 34, ss.339-342.

⁴⁷¹ Fecr: 89/3; çift ve tek bütün eşyaya. Yahut yaratana yaratılana, yahut unsurlara, feleklere, burçlara, seyyarelere, veya namazların çift ve tek rekatlarına, yahut zilhiccenin onuncu kurban günü ile dokuzuncu arefe gününe.... andolsun. bk. el-Âlûsî (ö. H.127), *Rûhul’Meânî*

⁴⁷² ez-Zemahşerî, el-Keşşâf , IV/ 249; Âlûsî, *Ruhu'l Meani* ,XXX/120.

⁴⁷³ Mahmut, Çanga, *Kur’an-ı Kerim Lugati İlavelerle Mu’cemül Müfehres*, Timaş Yayınları İstanbul, 2016 (Zâriyât 51 /11, Burûc 85, Şems 91, Tûr 52, Târik 86 / 11, Müddessir 74 / 35, Tekvir 81 / 19, İnşikâk 84 / 19, Fecr 89 / 4, Şems 91 /6, Leyl 92, Duhâ 93, Fecr 89 / 2, Tekvir 81 / 15 Leyl 92, Tekvir 81 /15, Hâkka 69 /39)

bir insana, her bir millete bu dünyada faydalı iş yapmak için verilen fırsattır. Bunu şöyle bir misal vererek açıklayabiliriz:

“Bir sınav salonunda bulunan öğrenciler zamanı çok iyi değerlendirmek zorundadırlar. Geçen her saniyenin zamanın hızlı geçtiğine dair yeterli bir fikir verilebilir. Halbuki bir saniyelik zaman da uzun bir süredir. Bu sınav salonunda kendisine belli bir süre tanınan öğrencinin, o süre içinde sorulara cevap vermek yerine başka şeylerle uğraşması, geçen zamanın aleyhine olduğu ve hüsrana uğrayacağı açıkça bellidir. Kârlı çıkan öğrenciler ise, kendilerine tanınan zamanın her anını değerlendirerek kullananlardır.”⁴⁷⁴

⁴⁷⁴Mevdûdi, *Tefhimu'l Kur'an, Kur'an'ın anlamı ve Tefsiri*. v /54.

SONUÇ

Allah Teâla'nın, Kur'an'da zamanın üzerine yemin etmesi; kimi yerde, üzerine yemin edilen varlıkların kıymet ve şereflerini bildirirken, kimi yerde de o yeminden sonra ifâde edilen ilâhî beyânın önemine dikkat çekmektedir. Bu yeminlerden maksat, zihin ve kalplerin âyet-i kerîmelerde bahsedilen ilâhî mesajların üzerinde yoğunlaştırılmasıdır.

Allah Teâla, kıyâmet gününe yemin ediyor. Kıyâmet sahnesinin ve Âhîret'in muhakkak gerçekleşecek bir vâkıa olduğunu beyan buyuruyor. Böylece o ilâhî güne hazırlanmanın önemine dikkat çekip dünyaya geliş ve gidiş, yani kundakla tabut arasındaki yolculuk serüvenini çözmeye dâir, biz kullarının gönüllerinde yüksek bir hassasiyet oluşmasını murâd ediyor.

Allah Teâla, Kur'an'ı Kerim de Güneş ve Ay kavramlarına yemin ediyor. Rabbimiz bu yemin ile, güneşteki eşsiz sanatın ve kudretin farkında olmamızı murâd etmektedir. Hayat ve kâinâta ibretle nazar etmemizi, güneşi seyrederken bu ilâhî kudreti hissederek, bu azamet karşısından titreyerek yaratanın, büyüklüğünün ve kudretinin farkına varmamız murâd edilmektedir.

Kur'an'ı Kerim, dili, işlediği konuları, içerdiği kavramları, gönderiliş şekli ve daha bir çok özeliği ile farklı alanlarda uzman olan pek çok kişinin dikkatini çekmiş, bu konularla ilgili olarak çokça çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar içinde ise en dikkat çekici olanları, Kur'an'ın üslubu ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar olmuştur. Allah Teâla, etkileyici bir üsluba sahip olan kitabı Kur'an-ı Kerim ile insanlara seslenmiş, Kur'an Allah (c.c.) ile insan arasında bilgi ve haber akışını sağlamıştır. Bu iletişim sürecindeki bilgiler pek çok Âlim tarafından gerek anlam ve hikmetleri gerek edebiyat ve belagati yönüyle hatta eğitimsel yönüyle incelenmiştir.

Kur'an'ın bu etkileyici üslubunun içinde yeminler önemli bir yer tutmuştur. Zira 17 surenin başında yer alması, Kur'an'ı Kerimde geçen birçok kavramla birlikte kullanılması bu önemi göstermektedir. Ayrıca yeminlerin Kur'an'daki ilahi mesajların daha iyi anlaşılması için kullanıldığından hiç şüphe yoktur.

Günlük hayatımızda kullandığımız iletişim dili araçlarından da biri olan yemin kavramı tarih boyunca İnsanlık için de vazgeçilmez bir unsur olmuş ve hatta ilahi mesajlarla da desteklenmiştir.

Sonuçta İnsanoğlu tarih boyunca konuşmalarına ve sözlerine kuvvet vermek, muhatabını iknâ etmek, sözlerinin doğruluğuna güvenilmesini istemek ve bunu sağlamak için yemini kullanmıştır. Yani yeminli ifadeler kullanmak, insanoğlunun yabancı olduğu bir üslûp değildir. Kur'an'da geçen yeminli ifadeler de insanın anladığı seviyeden insana hitap eden Allah'ın şüphesiz birer sözüdür. Biz muhataplarının anlayış seviyesini en iyi bilen yüce yaradan Kur'an'ı Kerim de yeminli ifadelere yer vermiştir. Kur'an'ı Kerimde geçen bu yeminli ifadeler zaman kavramıyla da birleşince ayrı bir önem kazanmıştır.

Görüldüğü üzere biz bu araştırmamızda Kur'an'da üzerine yemin edilen zaman kavramlarıyla ilgili bir araştırma yaptık. Kur'an'ı Kerimdeki yemin ve zaman kavramlarının ve ayrıca yemin edilen zaman ifadelerinin üzerinde durmaya çalıştık. Daha önce bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarını incelemenin yanı sıra Kur'an'da geçen yeminli zaman ifadelerini derleyip toplayarak gözden kaçırılan bir noktaya da temas etmeye çalıştık. Ancak gördük ki Kur'an'da ki üzerine yemin edilen zaman kavramlarından ziyade zaman ve yemin ifade eden birçok kelime ve harflerin de varlığına şahit olduk. Bu konuyla ilgili daha geniş kapsamlı bir çalışmanın yapılması gerektiği kanaatine de hâsıl olduk.

Bu çalışmanın, diğer çalışmalardan farklı yanına baktığımızda, Kur'an'ı Kerim deki yemin edilen zaman ifadelerinin araştırılarak derlenip toplanması ve bundan sonraki yapılacak çalışmalara da katkı sağlamasıdır.

Sonuç olarak söylenebilir ki, Kur'an, biz muhataplar açısından diğer bütün ifade tarzlarında dikkat çektiği gibi yeminli ifadelerinde de özellikle de zamana yemin edilen ifadelerinde bizlerde hayretler uyandırmaya devam etmektedir. Bu hayret ve merak daha pek çok araştırmaya konu olacak nitelikte ve güzelliğindedir.

KAYNAKÇA

- AÇIKGENÇ, Alparslan, “İslam Düşüncesinde Zaman Anlayışının Felsefi Tahlili”, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*, İstanbul, 2016.
- AKSEKİ, Ahmet Hamdi, *Ve'l-asr Tefsiri*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Diyanet İşleri Başkanlığı. Ankara, 2004.
- ALPER, Hülya, “Sırât-ı Müstakîm” *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII / 119.
- ALTINTAŞ, Hayrani, “Dehriyye”, *DİA*, İstanbul, 1994, IX/109.
- ALTUNTAŞ, Halil ve Şahin Muzaffer, *Kur’ân-ı Kerîm Meâli.*, DİB Yay., ANKARA, 2009.
- ALUSÎ, Şihabuddîn Mahmud, *Rûhu'l-me’ânî fî tefsîri'l-Kur’âni'l-‘azîm*
- ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul, 1988-1992.
- ÂŞUR, Tahir b. *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunûsiyye li'n-Neşr, XXX/ 313.
- BOLAY, Süleyman Hayri, “Akıl”, *DİA*, İstanbul, 1989, II /238.
- BOYNUKALIN, Ertuğrul, “Yemin”, *TDV İA*, İstanbul 2013, cild: 43, s: 417-420
- BURSEVÎ, İsmâil Hakkı *Rûhu'l-beyân fî tefsîri'l-Ḳur’ân*
- CANAN, İbrahim, *İslâm'da Zaman Tanzimi*, Cihan Yay. İstanbul, 1985.
- CERRAHOĞLU, İsmail. *Tefsir Usûlü*.TDV Yayınları.Ankara, 2003.
- CEYHAN, Semih, “Vakit”, *DİA*, İstanbul, 2012. XXXXII / 491
- CÜCELOĞLU, Doğan, *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, Sistem Yay., İstanbul, 1996.

CÜRCÂNÎ, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî, *Kitâbu't-Ta'rîfât*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Tefsirli Kur'an Meali*, risale yay., istanbul, 2011.

ÇETİN, Abdurrahman, *Hitabet ve İrşad*. Aksa Yayınları.Bursa, 1998.

ÇETİN, Abdurrahman, *Kur'an ilimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi*. Dergah Yayınları. İstanbul, 1982.

ÇİÇEK, Yakup, "Fecir", *DİA*, İstanbul, 1995, XII / 286.

ÇÖRTÜ, Meral, *Sarf Nahiv Edatlar*. Marmara ÜİFY. İstanbul, 2003.

DEMİRCİ, Muhsin, *Vahiy Gerçeği*. Marmara ÜİF Yayınları. İstanbul, 1996.

CEVZİYYE, İbn Kayyim Şemseddin Muhammed, *Et-Tıbyan Fi Aksami'l- Kur'an*. (tahkik: Şahin-Taha Yusuf). Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye. Beyrut, 1982.

CÜCELOĞLU, Doğan. *Yeniden İnsan İnsana*. Remzi Kitabevi. İstanbul, 2002.

KATTAN, Menna Halil, *Ulumu'l-Kur'an: Kur'an İlimleri*. Çev: Arif Erkan. Timaş Yayınları. İstanbul, 1997.

KATTAN, Menna Halil, *Tefsîru âyâti'l-aḥkâm*, s:406, Kahire, 1975.

EREN, Hasan ve Arkdş, *Türkçe Sözlük*, TDK Yay., Ankara, 1988.

GÜMÜŞ, Sadrettin, TURGUT, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, TDV Yay., Ankara, 2017.

GÜRER, Betül, “Allah’ın *ed-Dehr Esması Bağlamında Tasavvuf Düşüncesinde Zaman Algısı: Sadreddin Konevi ve Molla. Fenari Örneği*”, Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu, İstanbul, 2016.

İBN ÂŞÛR, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve ’t-Tenvîr*, Tunus, 1984.

İBN MÛNZİR, en-Nisaburi, *Kitabu Tefsiri ’l-Kur’an*, Dâru’l-Meâsir, Medine, 2002.

İBNKAYYIM, el-Cevziyye’ye, (v. 751/1350) *et-Tibyân fî aksâmi ’l- Kur’ân*

İBN KESİR, Ebu’l-Fida İsmail, *Hadislerle Kur’an-ı Kerim Tefsiri*. Çev: Bekir Karlıağa ve Bedrettin Çetiner. Çağrı Yayınları. İstanbul, 1988.

İBNÜ’L-CEVZÎ, Ebu’l Ferec, (v. 597/1200) *Zâdü ’l-mesîr fî ilmi ’t-tefsîr*

JUSUFİ, Nuhman, *Eğitim Açısından Kur’ân-ı Kerim’de Yemin Kavramı*, Yüksek Lisans Tezi, MÜ SBE, İstanbul, 1998.

KARAMAN, Hayrettin ve ark, *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2017.

KARAMAN, Hayrettin, DÖNMEZ, İbrahim Kafi, ÇAĞRICI, Mustafa, GÜMÜŞ, Sadrettin; *Kur’an Yolu Tefsiri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2003.

KÂZİM, Fethi er- Râvî, *Esâlibu ’l- Yemin fî ’l-Luğati ’l- Arabiyye*, Matbaatü Câmîati , 1977.
s. 45–55

KİLECİ, Mehmet Refii, *Aksâmu ’l-Kur’ân*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniv. SBE, İstanbul, 1988.

KILIÇ, Sadık, *Yemin Olsun ki, (Aksamul Kur'an)* İhtar Yayıncılık. ERZURUM. İstanbul-Ekim, 1996.

KUTLUER, İlhan, “Zaman”, *DİA*, İstanbul, 2013. XXXXIV /111.

KUTUB, Seyyid, *Fî Zılâli'l-Kur'an*, (trc. M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler), Hikmet Yayınları, İstanbul, tsz., XVI/196;

KUTUB, Seyyid, *Fi Zılali'l-Kur'an*, Çev. Bekir Karlığa ve ark., Hikmet Yay., İstanbul, 1972.

KUTUP, Seyyid, *Kur'an'da Edebî Tasvir*.Çev:İsmail Aslan. Ravza Yayınları . İstanbul, 1999.

MEVDUDÎ, Ebu'l-A'la, *Tefhimu'l Kur'an Kur'an'ın anlamı ve Tefsiri*. İnsan Yayınları

MEVDUDÎ, Ebu'l-A'la, *Kur'an'ı Nasıl Anlayalım*. Çev:Bekir Karlığa. Bir Yayıncılık. İstanbul, 1988.

NÎSÂBURÎ, Ahmed Vâhidî, *el- Vasıt fî Tefsiri'l- Kur'ani'l-Mecîd, Dâru'l- Kütübi'l-İlmiyye*, Beyrut, 1994. IV/431.

NURSÎ, Said, *Risale-i Nur*, Risale-i Nur Külliyyatından, İstanbul, 1960.

OKIÇ, Tayyip. *Ders Notları* Ankara ÜİF Yayınları. Ankara, 1965.

RAZÎ, Fahrudin Muhammed. *Tefsir-i Kebir*. Çev:Suat Yıldırım ve dğ. Akçağ Kitabevi. Ankara, 1993.

SABÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetü't-Tefâsîr*, (Gümüş Sadrettin ve Yılmaz Nedim)Ensar Neşriyat.,İstanbul, 1993.

SALÎH, Subhi, *Kur'an İlimleri*.Çev:M.Said Şimşek. Hibas Yayınları. Konya

SARIÇAM, İbrahim, *Hz.Muhammed ve Evrensel Mesajı*. DİB:Yayınları.

Ankara, 2003.

SARI, İbrahim, *Zamana Yolculuk*, nokta e-kitap, 2017.

SOFUOĞLU, Mehmet, *Tefsire Giriş*. Çağrı Yayınları. İstanbul, 1981.

SUYUTİ, Celaleddin, *el-Itkan fî Ulumi'l-Kur'an*. Kur'an ilimleri Ansiklopedisi.

Çev: Sakıp Yıldız ve Hüseyin Avni Çelik.Hikmet Neşriyat. İstanbul, 1987.

ŞENER, Abdulkadir, SOFUOĞLU, Cemal, YILDIRIM, Mustafa; *Yüce Kur'an ve Açıklamalı – Yorumlu Meâli*, TDV Yay., İzmir, 2016.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Ali eş, (ö. 1250/1834) *Fethu'l-Kadir*.

ŞİMŞEK, M. Sait, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yay. İstanbul, 2012.

ŞEN, Ayşegül, *Kur'ân-ı Kerim'de Tekrarlar, Yeminler ve Mesellerin İletişim Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. SBE, Ankara, 2006.

TABERÎ, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Galib, el-Amelî Ebu Ca'fer, *Câmiu'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, Müessese er-Risale, 2000.

TABERÎ, Ebu Cafer. *Taberi Tefsiri*. Çev:Kerim Aytekin ve Hasan Karakaya.

Hisar Yayınevi. İstanbul, 1996.

Tahir b. Âşur, *Tefsîru't-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunusiyye li'n-Neşr , Tunus, tsz, XXX/313.

TOPALOĞLU, Bekir, “*Huld*”, *DİA*, İstanbul, 1998. XVIII / 324.

ULUDAĞ, Süleyman, “*Ân-ı Dâim*”, *DİA*, İstanbul, 1991. III/101.

YAŞAROĞLU, M. Kâmil, “*Vakit*”, *DİA*, İstanbul, 2012. XXXXII/489.

VEHBÎ, Mehmet Efendi Konyalı, (1862-1949) *Hulasatül Beyan Büyük Kuran Tefsiri*, 16 Cilt.

YILDIRIM, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay., İzmir, 1985.

YAZIR, M.Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*. Sadeleştiren, İsmail Karaçam, Emin Işık vd. Azim Dağıtım, Yayıncılık. İstanbul,

YAVUZ, Yusuf Şevki, “*Ân*”, *DİA*, İstanbul, 1991. III/100

ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Harizmî, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl*, Dâru'l-Kitâb el-A'rabî, Beyrut, h.1407.

ZERKEŞÎ, Bedrü'd-Dîn Muhammed, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1988.

ZUHAYLÎ, Vehbe, *et-Tefsiru'l-Münir fî'l-Akideti ve's-Şeri'ati ve'l-Menhec*, Dâru'l-Fikri'l-Muâsir, Şam, 1991. XXX/146.

MAKALELER

BAKKAL, Mustafa Cihat, *Mâtürîdî'ye göre Kur'an-ı Kerim de Yeminler: marife dini araştırmalar dergisi*, Cilt:19, Sayı:1, Yaz 2019.

COŞKUN, Muhammed, *89/Fecr, 1-14. Áyetleri Örneğinde Yemin İfadelerinin Anlaşılması ve Tercüme Edilmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi • Cilt-Sayı 46 • Nisan 2014. • ISSN 1302-4973 • ss. 37-68 • DOI: 10.15371/MUIFD.2014465970

ÇİL, ÜNAL Ayşe, *Kur'an'da Zaman Kavramı*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Kelam Araştırmaları. 9:1, 2011. ss.335-364

EKİNCİ, Kutbettin, *Kur'an'da Allah'ın Zatı Dışında Kullanılan Yeminleri Sözüün Maksadı Açısından Anlamak*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 57:1 .2016. ss.85-102

KABAĞÇILI, Osman, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu*. Ekim 2015. Cilt:1 S:35

ÖZDEMİR, Faruk, *Kur'ân'da zamana yapılan yeminlerin olguyla ilişkisi*, Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: I, Sayı: 2, Yıl: Temmuz-Aralık 2017.

ÖZTÜRK, Hamdullah, *Tekine Çiftine ve Onuncu Gecenin Fecrine Yemin Olsun ki!*,

ÖZTÜRK, Hayrettin, Abdülhamîd el- Ferâhî'nin “Kur'an'daki Yeminler” Adlı Çalışması Üzerine Bazı Deęęerlendirmeler. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2013, Sayı:34, ss.37-70

ŐENTÜRK, Mustafa, ALÇİ, Seyyit, *Kur'an'da Yeminlerin Sırları*. Çeviri (Min Esrâri'l-Kasemi fi'l Kur'âni'l-Kerîm, Süleymen b. ALİ). Tasavvur, Tekirdaę ilahiyat dergisi. 2019.

TURAN, Abdalbaki, “Kur'an-ı Kerim 'de Yeminler” Selçuk Üniversitesi İFD. Sayı:2 Yıl:1986 s.97-115 Haziran 2019. c.5, s.1:443-462

YILMAZ, M. Faik, “*Aksâmu’l-Kur’ân Bağlamında “Allah Nelere, Niçin ve Neden Yemin Eder?” Sorularını Yeniden Düşünmek*”, İslâmî İlimler Dergisi, Yıl: 5, Sayı 1, Bahar 2010. 133-149

YILMAZ, Hüseyin, “*Kur’an’ın Işığında İslam’a Davet.*” Cumhuriyet Üniversitesi İFD Sayı:1 Sivas, 1996. s:333-3

